sinematek.tv

T.C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Gazetecilik Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

GÖRSEL ANLATI YAPISI VE CANLANDIRMA SİNEMASI: HAYAO MİYAZAKİ SİNEMASI'NIN İNCELENMESİ

Bahar Muratoğlu
2502090376

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nurdoğan Rigel

İstanbul, 2013.

sinematek.tv

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
1982

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Bahar MURATOĞLU** **Numarası : 2502090376**

Anabilim/Bilim Dalı : **Gazetecilik** **Tez Savunma Tarihi: 09.12.2013**

Danışman : **Prof.Dr. Nurdoğan RİGEL** **Tez Savunma Saati :10.00**

Tez Başlığı İncelenmesi.” :**"Görsel Anlatı Yapısı ve Canlandırma Sineması: Hayao Miyazaki Sinemasının**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği’nin **50. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ’NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr. Nurdoğan RİGEL		Kabul
2-Prof.Dr. Arzu KİHTİR		Kabul
3-Prof.Dr. Ali Murat VURAL		Kabul
4-Doç.Dr. Veli POLAT		Kabul
5-Prof.Dr. Esin KÜNTAY		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr. Belkıs ULUSOY		
1-Prof.Dr. Nazife GÜNGÖR		

sinematek.tv

ÖZ

Bu çalışmada, insanın içerisine doğduğu ve içerisinde sosyalleşerek büyüdüğü kültürün, dış dünyayı, çevreyi, diğerlerini, sembolleri, görsel anlatı yapısını vb. algılamasındaki etkileri üzerine çalışılmıştır. Bu amaçla ilk önce kültürün ne olduğu ve içerisinde neler barındırdığı üzerinde kurulmuş; kültürel determinizm ve kültürel görelilik gibi, kültürün insan algısı üzerindeki etkileri inceleyen görüşlere yer verilmiştir. Daha sonra, kültürden bağımsız olarak tüm insanlığın zihninde ortak birtakım semboller olduğunu öne süren kolektif bilinçdışı kuramı açıklanmış; ayrıca da kültürün en önemli unsurlarından olan mitlerden ve bu konudaki görüşlerden bahsedilmiştir. Bu tezin alan çalışması, Japon anime yönetmeni Hayao Miyazaki'nin Ruhların Kaçışı filmi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle de, bu filmde sembolleri kullanılan Japonya'nın en yaygın inanışı Şinto aktarılmış ve filmin bu inanış bağlamında bir analizi yapılmıştır. Daha sonra ise film, Türk öğrencilere izletilmiş ve onların algılarının Şinto inanışı ile yapılan analizden ne kadar farklılaştığına bakılmıştır.

sinematek.tv

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of culture on how individuals perceive outer world, environment, others, symbols, visual storytelling structure etc. First, the questions considering what is culture and what culture consists of are tried by be answered. After that, theories such as cultural determinism and cultural relativity that emphasizes the effects of culture on human perception are explained. Also, the theory of collective unconscious, which suggests that all human beings, independent of culture, have common symbols on their psyche, is discussed. Besides that, due to the fact that they are one of the most important elements of culture, myths and ideas on myths are cited. The field study of this dissertation is carried out using Japanese anime director Hayao Miyazaki's famous movie Spirited Away. First, Shinto belief, whose symbols are used in this movie, is explained, and then an analysis of the movie in the context of Shinto belief is done. After that, the movie was shown to Turkish students to examine how their perception differs from that analysis.

sinematek.tv

ÖNSÖZ

Bu çalışmada temel olarak, görsel sanatlar da dahil olmak üzere, her türlü ileti biçiminin yaratımındaki ve insanlar tarafından algılanışındaki süreçler içerisinde kültürün yeri üzerinde durulmuştur. Her bireyin zihni, yaşam içerisinde pek çok koşullanmadan geçer ve pek çok kodlamaya maruz kalır. Sanatçının ya da iletişimcinin de, mesleğini icra ederken geçirdiği zihinsel süreçler, doğduğu andan itibaren içerisinde bulunduğu ve sosyalleştiği kültürden bağımsız değildir. Elbette ki bu, genel anlamda bireyin, özel anlamda da sanatçının ya da iletişimcinin, yalnızca kendi kültürü dahilinde eserler yaratabileceği ya da asla bu kültürün dışına çıkan kodlar kullanamayacağı anlamına gelmez. Burada söylemek istenen, birtakım kültürel kodların, düşünme sistemlerine ister istemez dahil olacağı; bunun nedeninin de bireyin söz konusu kültürden düzenli bir ileti akışına maruz kalması olduğudur.

Benzer şekilde, bireyler, çeşitli eserleri okurken ya da çeşitli ileti kodlarını çözerken, algı süreçleri, içerisinde yetiştikleri kültürden etkilenir. Yine, burada da, insanların asla kalıpların dışına çıkamayacağı kastedilmemektedir. Tabi ki bireyler, bir noktada kalıpların dışına çıkıp iletileri farklı şekillerde yorumlayabilir.

Öte yandan insanlığın ortak mirası, her insanın zihninde bulunan ve geçmişten günümüze aktarılan ortak simgeler de, evrensel ileti kodlarına işaret eder. Ancak söz konusu simgelerin ortaya çıkış biçimleri de yine, toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık gösterebilir.

Bu çalışmada incelenen Japon animasyon sanatçısı Hayao Miyazaki'nin, bu tezde ele alınan filmi **Ruhların Kaçışı** da dahil olmak üzere ortaya koyduğu eserler de, bir yandan Japon mitolojisinin, inanışlarının ve kültürünün izlerini taşırken; bir yandan da bu kalıpların dışına çıkarak evrensel ve kişisel değerlere atıf yapar.

Söz konusu eserlerin yaratımında, sanatçının kendi de, çoğu zaman kullandığı kültürel kodların farkında olmayabilir; çünkü bir anlamda bu kodlar, içkin hale gelmiştir. Yaratıcı, kişisel olarak yaşadığı toplumun normlarına ya da inanç sistemlerine inanmıyor olsa da, zihninde söz konusu sistemlerden gelen birtakım simgelerin

sinematek.tv

yerleşmesi oldukça olasıdır. Tıpkı, kişisel olarak yaşadığı toplumun yaygın inanışlarını reddeden, fakat, sözgelimi bir cehennem hayal etmesi istendiğinde, söz konusu inanışın simgelerinden etkilenen bir kişi gibi.

İşte bu nedenle, kişilerin iletileri ve sanat eserlerini algılamasında, içerisinde yetiştikleri kültürün etkilerinin yer alması, oldukça muhtemel görünür. Bu yüzden de bu çalışma, hem Miyazaki'nin eserinin Japon inanışı ile incelenmesini hem de söz konusu eserden, bambaşka bir kültürden gelen kişilerin ne algıladıkları üzerine yapılan bir çalışmayı içerir. Böylelikle de evrensel ve yerel sanat ve ileti üzerine bir fikir vermeyi amaçlar.

Bu çalışma, zihinlerde yeni kapılar açan engin bilgi birikimi ve her konudaki sonsuz desteği ile, danışmanım ve sevgili hocam Prof. Dr. Nurdoğan Rigel olmadan yazılamazdı. Kendisine, bana yaptığı tüm katkılar için burada teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

sinematek.tv

İÇİNDEKİLER

Öz.....iii
Abstract.....iv
Önsöz.....v
İçindekiler.....vii
Tablolar.....x
Giriş.....1
1. Kültür, Mit ve Sembol.....2
1.1.Kültür.....2
1.2. Kültürün Dili.....6
1.3. Kültürel Determinizm ve Kültürel Görelilik.....7
1.3.1. Deskriptif Görelilik.....8
1.3.2. Normatif Görelilik.....9
1.3.3. Epistemolojik Görelilik.....10
1.4. Kültür ve Algı.....12
1.4.1. Kültür ve Benlik.....12
1.4.2. Kültür ve Algı Üzerine Yapılmış Çalışmalar.....15
1.5. Kolektif Bilinçdışı.....18
1.5.1. Kolektif Bilimçdışı Kavramı.....18
1.2.2. Arketip Kavramı.....20
1.2.3. Kolektif Bilinçdışı Üzerine Çalışmalar.....22
1.6. Mit ve Sembol.....26
1.6.1. Mit ve Mitsel Düşünce.....27
1.6.2. Mite Psikanalitik Yaklaşım.....29
1.6.3. Mite Sosyolojik ve Kültürel Yaklaşımlar.....30
2. Hayao Miyazaki ve Ruhların Kaçışı.....40
2.1. Hayao Miyazaki ve Stüdyo Ghibli.....40
2.1.2. Miyazaki Sinemasının Temaları.....42
2.1.2.1. Kadın Kahramanlar ve Özellikleri.....42
2.1.2.2. Çevrecilik.....43
2.1.2.3. Çocuklar ve Uçmak.....44
2.1.2.4. Dönüşüm.....45
21.2.5. Şinto İnanışı.....45
2.2. Stüdyo Ghibli.....45
2.3. Ruhların Kaçışı Filminin Hikayesi.....46
3. Ruhların Kaçışı ve Şinto İnanışı.....56
3.1. Şinto İnanışı.....56
3.1.1. Kami Kavramı.....59
3.1.2. Şinto ve Arıma Kavramı.....62
3.1.3. Şinto ve Çevrecilik.....64
3.2. Filmin Analizi.....65

sinematek.tv

4. Alan Çalışması....70
4.1. Katılımcıların Verdiği Yanıtlar....71
4.1.1. Ruhlar ve Banyo Evi Üzerine Yanıtlar....71
4.1.1.1. Yanıtların Dağılımı....78
4.1.2. İnsanların Banyo Evi'ne Alınmaması Üzerine Yanıtlar....79
4.1.2.1. Birinci Grubun Yanıtları....79
4.1.2.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....82
4.1.2.2. İkinci Grubun Yanıtları....84
4.1.2.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....85
4.1.2.3. Üçüncü Grubun Yanıtları....85
4.1.2.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı....87
4.1.2.4. Toplam Yanıtların Dağılımı....87
4.1.3. Nehir Ruhu Üzerine Yanıtlar....88
4.1.3.1. Birinci Grubun Yanıtları....88
4.1.3.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....94
4.1.3.2. İkinci Grubun Yanıtları....96
4.1.3.2. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....97
4.1.3.3. Üçüncü Grubun Yanıtları....99
4.1.3.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının dağılımı....102
4.1.3.4. Toplam Yanıtların Dağılımı....103
4.1.4. Chihiro ve Haku İlişkisi Üzerine Yanıtlar....106
4.1.4.1. Birinci Grubun Yanıtları....106
4.1.4.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....109
4.1.4.2. İkinci Grubun Yanıtları....110
4.1.4.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....111
4.1.4.3. Üçüncü Grubun Yanıtları....111
4.1.4.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı....113
4.1.4.4. Toplam Yanıtların Dağılımı....114
4.1.5. Yüzsüz Karakteri Üzerine Yanıtlar....115
4.1.5.1. Birinci Grubun Yanıtları....115
4.1.5.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....119
4.1.5.2. İkinci Grubun Yanıtları....120
4.1.5.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....121
4.1.5.3. Üçüncü Grubun Yanıtları....122
4.1.5.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı....124
4.1.5.4. Toplam Yanıtların Dağılımı....124
4.1.6. İyi ve Kötü Dengesi Üzerine Yanıtlar....126
4.1.6.1. Birinci Grubun Yanıtları....126
4.1.6.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....130
4.1.6.2. İkinci Grubun Yanıtları....131
4.1.6.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı....132
4.1.6.3. Üçüncü Grubun Yanıtları....133

sinematek.tv

4.1.6.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı.....135
4.1.6.4. Toplam Yanıtların Dağılımı.....135
4.1.7. Filmin Geneli Üzerine Yorumlar.....136
4.1.7.1. Birinci Grubun Yorumları.....136
4.1.7.1.1. Birinci Grubun Yorumlarının Dağılımı.....140
4.1.7.2. İkinci Grubun Yorumları.....141
4.1.7.2.1. İkinci Grubun Yorumlarının Dağılımı.....142
4.1.7.3. Üçüncü Grubun Yorumları.....142
4.1.7.3.1. Üçüncü Grubun Yorumlarının Dağılımı.....142
4.1.7.4. Toplam Yorumların Dağılımı.....144
Tartışma ve Sonuç.....146
Bibliyografya.....152
Özgeçmiş.....158

sinematek.tv

Tablolar

Tablo 1.....78
Tablo 2.....83
Tablo 3.....85
Tablo 4.....87
Tablo 5.....88
Tablo 6.....95
Tablo 7.....96
Tablo 8.....98
Tablo 9.....99
Tablo 10.....102
Tablo 11.....103
Tablo 12.....104
Tablo 13.....105
Tablo 14.....109
Tablo 15.....111
Tablo 16.....113
Tablo 17.....114
Tablo 18.....119
Tablo 19.....121
Tablo 20.....124
Tablo 21.....125
Tablo 22.....131
Tablo 23.....132
Tablo 24.....135
Tablo 25.....136
Tablo 26.....140
Tablo 27.....142
Tablo 28.....144
Tablo 29.....145

sinematek.tv

GİRİŞ

Bu çalışmada, canlandırma sinemasının en önemli yönetmenlerinden biri olarak kabul edilen Japon yönetmen Hayao Miyazaki'nin filmlerindeki anlatı yapısının, kültürel ve evrensel semboller bağlamında, Japon kültürü ve mitolojisi dikkate alınarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, filmlerdeki simgelerin, anlatı yapısının ve temaların, yönetmenin içinde bulunduğu kültürden ne kadar beslendiği ve kendi toplumunun mitolojisinden ne gibi izler taşıdığına bakılması planlanmıştır. Çalışmada, yönetmenin **Ruhların Kaçışı** isimli filmi, Japon kültürü ve mitolojisinde önemli yer tutan ve Japonya'daki en yaygın din olan Şinto inanışı çerçevesinde analiz edilmiş; ayrıca bu film Uzak Doğu kültüründen gelmeyen bir örneklem grubuna izletilmiş ve söz konusu simgelerden, temalardan ve anlatı yapısından, başka kültürlerden gelen insanların ne algıladıklarının araştırılması amaçlanmıştır. Daha sonra ise, elde edilen verilerin karşılaştırılması ve kültürün, görsel anlatıyı yaratma ve okuma aşamasında ne gibi farklı bakış açılarına neden olduğunun araştırılması planlanmıştır Böylece, teorik çerçevede sunulan, kültürün insan algısında etkisi ve insanın dünyayı algılayışındaki önemi ile ilgili bakış açısı ve tüm insanlığın kolektif bilinçdışı sayesinde, benzer sembollerden oluşan ortak bir mirası olduğu yönündeki Jungçu perspektifin hangisinin görsel sembollerde daha iyi işlediğine bakılacak ve evrensel ve kültürel sembollerin neler olduğuna dair bir fikir sunulacaktır. Bu çalışmanın genel amacı, sanatçının ya da iletişimcinin, içinde bulunduğu kültürden nasıl beslendiğinin ve iletilerini kodlarken kendi toplumunun mitolojisinden ne şekilde etkilendiğinin ve başka kültürlerden gelen insanların söz konusu kodları nasıl bir bakışla, ne kadar ve nasıl farklılaşarak çözdüklerinin bir örneğini sunmaktır. Ayrıca, insanlığın ortak bilinçdışındaki motiflerin, sanatın ve iletinin yaratımda ve algılanmasında nasıl bir etkisi olduğuna bakmak ve evrensel sembollerle ilgili sorulara ışık tutmaktır.

sinematek.tv

1. KÜLTÜR, MİT VE SEMBOL

Bu bölümde, ilk olarak kültür kavramı açıklanacak ve kültürün toplum içerisindeki işleyişine bakılacaktır. Buna paralel bir biçimde, **külütrel determinizm** ve **kültürel görelilik** kavramlarından söz edilecek ve kültürün, bireyin kişiliğinin oluşmasındaki etkilerine değinilecektir. Yine bu doğrultuda, kültür ve insan algısı, insan benliği arasındaki ilişkiye bakılacak ve yapılmış ampirik çalışmalar aktarılacaktır.

Daha sonra ise, tüm kültürlerde bulunan benzer simgelerden ve insanlığın ortak mirasından bahseden Carl Gustav Jung'un **kolektif bilinçdışı** kuramı aktarılacaktır. Ardından da mit ve sembol kavramlarından söz edilecek; mite ve mitsel düşünceye yaklaşımlar tartışılacaktır.

1.1. Kültür

Kültür kavramı, antropolog Melford Spiro tarafından, "sosyal bir grubun toplumsal olarak paylaştığı ve aktardığı norm sistemleri, değerler ve fikirler ya da bazılarının tercih edeceği gibi, o grubun **anlamlar sistemi**" olarak tanımlanır. Bu durumda bir sosyal grubun kültürü, o grubun ekonomik, siyasi, ailevi ve benzer kurumlarının özelliklerini belirleyen sosyal ilişki desenleri ile diğerlerinden ayrılır.[1]

Bu noktada Spiro'nun tanımındaki **anlamlar sistemi** kavramına dikkat çekmekte fayda vardır. Bu kavram, bir toplumun üyelerinin çevreye, dünyaya ve içerisindekilere benzer anlamlar yükleyerek baktığına işaret eder. Söz konusu anlamlar ne kadar benzeşirse, bireylerin hayata bakışları da o kadar birbirine yakın olur.

Benzer bir biçimde, birey için hafızanın nasıl bir işlevi varsa, kültürün de toplum için öyle bir işlevi vardır. Kültür, deneyim sonucu elde edilen ve neyin işe yaradığı, dolayısıyla da neyin gelecek kuşaklara aktarılmak için yeterli bir değere sahip olduğu bilgisini içerir.[2] Kültür, bir yandan insan etkileşiminin bir ürünüyken, bir yandan

1 Melford E. Spiro, "Cultural Determinism, Cultural Relativism, and the Comparative Study of Psychopathology", **Ethos,** Cilt: 29, No: 2, 2001, s. 219.

2 Harry, C. Triandis ve Eunkook M. Suh, "Cultural Influence on Personality", **Annual Review of**

sinematek.tv

da söz konusu etkileşimlerin belirli biçimini üreten faktör olarak karşımıza çıkar.[3]

Bireyler yaşadığı deneyimler ile öğrenir ve öğrendikleri ile hayatını şekillendirmeye uğraşır. Bu durum, bir anlamda bir koşullanmadır, çünkü bireylerin kişilik oluşumunda söz konusu deneyimler ve öğrenilenler büyük rol oynar. Bu durumda toplum da aynı şekilde, hafızasını kullanarak kendini şekillendirir ve yaşadığı deneyimlere göre kararlar alır.

Böylelikle kültür bize bir yandan sosyal durumlarla nasıl baş edeceğimizi söylerken, diğer yandan da "benlik ve önceden pekiştirilmiş sosyal davranış ile ilgili düşünme yolları" sunar. Bu yollar, etkileşime olanak sağlayan bir semboller sistemi içerir ve birey, daha önce işe yaradığı kanıtlanmış kuralları öğrenir. "Bir kişi, belirli bir kültür ile sosyalleştirildiği zaman, gelenekleri düşünce yerine kullanıp, zamandan tasarruf edebilir".[4]

Yukarıda sözü edilen bireysel deneyimlerin yanı sıra, toplumsal deneyimler de kişiliğin, yaşama bakışın ve çevreye yüklenen anlamların gelişmesinde rol oynar. Burada bahsedilen nokta oldukça önemlidir, çünkü bireyin düşünmek yerine, bir nevi daha az çaba sarf ederek, kültürün verdiklerine sarılabileceğine işaret eder.

Kültür, aynı zamanda, "toplumun inançları ve yaratıcı eylemler ile bu inançların sembolik temsilleri" olarak da tanımlanabilir. Söz konusu semboller ise, basitçe birer temsildir. Bu temsiller kelime, jest ya da resim gibi pek çok şekilde ortaya çıkabilir ve temelde bir fikri ya da hissi iletir.[5]

Söz konusu sembolik temsiller, bir kültürün üyelerinin beden dili kullanımlarını ya da yine benzer bir biçimde bir kültürün edebiyatını ve sanatını diğerlerinden ayıran temsiller olarak nitelendirilebilir. Böylelikle sembol kullanımı, bir kültüre ait olmayan

---

Psychology, C. 53, 2002, s. 135.

3 Sharon Hays. "Structure and Agency and the Sticky Problem of Culture", **Sociological Theory,** C. 12, No: 1, 1994, s. 65.

4 Harry. C. Triandis, "The self and social behavior in differing cultural contexts", **Psychological Review**, C. 96, No: 3, 1989, s. 511-512.

5 James Fulcher ve John Scott, **Sociology,** Oxford, Oxford University Press, 1999, s. 14.

sinematek.tv

bireylerin adı tam olarak konulamayan farklılıklarının ya da bir kültürün sanatından, o kültürün üyelerinin belki de her zaman farkında olmadan ortak olarak algıladığı benzer duyguların arkasındaki neden olarak görülebilir.

Kültür açısından inanç da oldukça önemli bir kavramdır ve bu kavram yalnızca **ne olduğu** ile değil, aynı zamanda **ne olması gerektiği** ile de ilgilenir. Kültürlerdeki inanç sistemleri oldukça çeşitlidir ve genellikle din ve siyaset ile yakından ilintilidir. Örneğin dinler, Tanrı ve insan varoluşu ile ilgili belirli bir görüş sunar ve belirli değerleri ön plana çıkararak, yaşama bakış için belirli bir çerçeve verir.[6]

İnanç sistemleri, kültürün en önemli parçalarından biridir ve toplumun üyelerinin varoluş ile ilgili düşüncelerinin şekillenmesinde oldukça etkilidir. Hatta çoğu zaman, bireylerin toplum tarafından sosyalleştirilmesi öyle bir boyuta varır ki, kişi bilinçli yaşantısında bireysel olarak aynı inancı paylaşmasa da, zihnindeki yaşam ve varoluş ile ilgili fikirler yine de toplumun inanç sistemi ile bağlantılı olabilir.

Buna paralel olarak da David Ho, **içselleştirilmiş kültür** kavramından bahseder. Bu kavram, Ho'ya göre bir bireyin kişilik oluşumunu ve psikolojik işlevlerini şekillendiren kültürel etkilere işaret eder. İnsanın bilişsel aktiviteleri, yine bu içselleştirilmiş kültürel inanışlardan etkilenir.[7]

İçselleştirilmiş kültür kavramını biraz daha açmak gerekirse, yukarıda da bahsedildiği gibi, kişiler zaman zaman kültürün verdiğini alır ve bunu kendi düşünce sistemi yerine kullanabilir. Ancak çoğu zaman, bunu yaptığının, bu sürecin farkında olmayabilir. İşte bu da, kültürü içselleştirdiği anlamına gelir. Kültürün etkileri o kadar içkindir ki, birey onları kendi görüşleri olarak algılar.

Öte yandan kültür, değişime açıktır. Ödünç alınan, harmanlanan, yeniden keşfedilen ve yeniden yorumlanan öğeleriyle gelişir. Kültürün yapılanması, bireylerin ve grupların toplum ile olan etkileşimi sonucunda ortaya çıkar. Kültür, bizim ne olduğumuz sorusunun cevabını verir ve bir tarih, ideoloji, sembolik evren ve anlamlar

6 A.g.e. s. 14-15.

7 David Y. F. Ho, “Internalised Culture, Culturocentrism, and Transcendence”, **Counseling Psychologist**, C. 23, No:1, 1995, s. 5

sinematek.tv

sistemi sağlar.[8]

Öyleyse kültür, dinamik bir oluşumdur. Başka kültürlerden, üyelerinin bireysel gelişimlerinden ve bu gelişimlerin etkilerinden beslenerek değişebilir. Söz konusu değişim, kültürlerin tarihleri incelendiğinde de açıkça görülebilir. Başka alanlardaki, örneğin bilim ya da tekonolojideki gelişimler de, kültürün değişmesine katkı sağlar.

Edward Hall ise, kültürü bir iletişim biçimi olarak ele alır.[9] Bu nokta oldukça önemlidir, çünkü hem insanların kendi kültürel kodlarını kurarak mesajları ilettiğini ve kendilerine gelen mesajları söz konusu kodlar süzgeci ile algıladığını söyler; hem de kültürü başlı başına bir ifade, bir ileti aracı görmenin kapısını aralar.

Hall, aynı zamanda, kültürün ele verdiğinden çok daha fazlasını sakladığını, hem de bunları en çok kendi üyelerinden sakladığını belirtir. Hall'a göre esas mesele insanın diğer kültürleri değil, kendi kültürünü anlamasıdır ve yabancı bir kültürü anlamaya çalışmak, kişiye ancak sınırlı bir anlayış sunar[10].

Bir kişinin kendi kültürünü anlamasının zorluğu ise, o kültürün tam ortasında bulunmasından kaynaklanır. O kültürün yapısı, normları, kuralları o kadar içkin ve doğallaşmıştır ki, artık fark edilmez hale gelir. Oysaki dışarıdan bakan biri için söz konusu normlar ve yapı, yabancı olduğu için daha görünür ve açıktır. Ancak dışarıdan bakan aynı kişi, o normlarla büyümediği için, her ne kadar kuralları açıkça görebilse de, onları anlamakta zorluk çeker.

Üstelik, Hall, antropologların gösterişli eleştirilerinin, kendi uzmanlık alanlarına sahip olmayan, fakat görüşlerinden fayda sağlayabilecek insanlara yardımcı olmak için gereken somutluktan uzak olduğunu söyler. Hall bu noktada şu cümleyi kurar: “Kültürü, dilin öğretildiği gibi öğretmenin bir yolu yoktur.”[11]

Sosyalleşme, bir anlamda kültürün öğrenilmesidir.[12] Ancak, bir insana belirli bir

8 Joane Nagel, “Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture”, **Social Problems**, C. 41 No: 1, 1994, s. 162.
9 Edward Hall, **The silent language,** New York, Fawcett Publications, 1966, s. 37.
10 A.g.e., s. 39.
11 A.g.e., s. 35.
12 James, J. Chriss, **Social Control: An Introduction**, Massachusetts, Polity Press, 2008, s. 20.

sinematek.tv

sembolik ifade sistemi vererek, o kişinin o kültürü içkin hale getirmesini beklemek mümkün değildir. Bunun sebebi de sosyalleşmenin temellerinin çok eskilere dayanması ve entelektüel bilgi ile içselleştirmenin aynı şekilde işlememesidir.

Parsons da benzer bir biçimde, sosyalleşmenin toplum tarafından genel kabul görmüş değerlerin içselleştirilmesi ve yine. toplumun beklentilerinin bireyin benliği tarafından öğrenilmesi olduğunu söyler.[13]

1.2. Kültürün Dili

Diğer yandan Hall'a göre "insanların ne yaptığı, sıklıkla, ne söylediğinden daha önemlidir."[14] Ancak kişiler, bir taraftan dil ile, diğer taraftan da ondan bağımsız bir şekilde hareket eden bir iletişim biçimi içerisinde olduklarını fark etmez. İleti, sözel bir biçime bürünmediğinde işler zorlaşır, çünkü iletişimin tarafları, gerçekleşen şeyler hakkında açık ve kesin bir konumda bulunmaz ve yalnızca ne düşündüğüne ve ne hissettiğine yönelik bir yorumda bulunabilir"[15].

Bu noktada Edward Hall, sözsüz bir dilin varlığından bahseder. Sözsüz dil, dünyanın her ülkesinde ve her ülkedeki çeşitli gruplar arasında mevcuttur. Her ne kadar toplumun tüm üyeleri bu dili her gün kullansa da, pek çok insan bu sessiz dilin çok da fazla farkında değildir. Söz konusu sessiz dil, detaylı bir davranış desenidir ve zamanı, mekansal ilişikileri algılayışımızı; işe, eğlenceye ya da öğrenmeye karşı tutumlarımızı gösterir. Hall'un dediği gibi "kültürel iletişim, sözlü ya da yazılı iletilerden daha derin ve karmaşıktır."[16] Ancak birçok kişi, bu davranış desenlerinin bilincinde değildir. "Sözlü dil ile söylediklerimize ek olarak, gerçek duygularımızı sürekli bir biçimde sessiz dilimizle – davranışın diliyle – ifade ediyoruz." Bizim sessiz dilimiz, zaman zaman diğer ülkelerin insanları tarafından doğru bir biçimde yorumlanabilse de, sıklıkla

13 Talcott Parsons, **The Social System**, 2. bs., New York: The Free Press, 1965, s. 211-212.
14 Edward Hall, **The silent language,** New York, Fawcett Publications, 1966, s. 15.
15 A.g.e., s. 18-19.
16 Edward Hall ve Mildred Reed Hall Hall, Edward ve Mildred Reed Hall "Key Concepts: Underlying Structures of Culture", **Understanding the Cultural Differences: Germans, French, and American**, Boston, Intercultural Press, 1990, s. 1.

sinematek.tv

yanlış yorumlanır.[17]

Burada da yukarıda belirtildiği gibi, bireylerin içerisinde bulundukları ve farkında olmadıkları iletişim biçimleri devrededir. Yine, bu biçimler, o kadar içkindir ki, kişi onları kullandığının ayırdına bile varmayabilir. Ancak aynı kültüre sahip kişiler, bu dil ile, farkına varmasalar da iletişimi sürdürür. Öte yandan, dışarıdan bakan biri, belki bu dili fark eder, fakat anlamını çözmekte zorlanabilir.

Hall, kültürün sahip olduğu dilin, tıpkı Sigmund Freud'un incelediği rüyalar gibi oldukça açık konuştuğunu belirtir.[18] Freud'un kendisi de, söylenen söze güvenmez ve insanın söylediklerindense, eylemlerinin ve hareketlerinin önemine vurgu yapar. Freud'a göre sözler söylediklerinden daha fazlasını gizler ve bu nedenle de iletişim daha geniş olarak semboller, rüyalar ve normalde fark edilmeden geçilecek olan önemsiz olaylar olarak çalışılmalıdır.[19]

Öyleyse kültürün dili bir anlamda bilinçdışından gelir ve sözlü dilden ziyade sembol sistemi ile ifade bulur. Söz konusu sembol sisteminin ne söylediği, tıpkı rüyaların ne söylediğini inceleyen bir psikanalistin çalıştığı gibi çalışılarak anlaşılabilir ve bu dil, rüyaların bir terapistle konuştuğu kadar açık konuşur.

1.3. Kültürel Determinizm ve Kültürel Görelilik

Kültürel determinizm, temelde biyolojik determinizmin karşıtı olarak ortaya çıkmıştır ve en önemli isimlerinden biri antropolog Margaret Mead'dir. Mead, yaptığı pek çok çalışma sonucunda insan davranışının kültürden kültüre sonsuz bir çeşitlilik gösterdiğini öne sürmüştür. Uzun süre sosyal bilimlerde büyük yer tutan bu teori, yakın dönemde biyoloji ve kültürün birbirine olan karşılıklı bağımlılığı yönündeki ve her türlü uç deterministik teoriye karşı çıkan görüşler tarafından eleştirilmiştir.[20]

Söz konusu görüşlerin söylediği, şu şekilde açıklanabilir: İnsan davranışı ne

17 Edward Hall, **The silent language,** New York, Fawcett Publications, 1966, s. 10.
18 A.g.e., s. 41.
19 Ag.e., s. 63.
20 James Fulcher ve John Scott, **Sociology,** Oxford, Oxford University Press, 1999, s. 121.

sinematek.tv

yalnızca biyolojik faktörlere, ne de sadece kültüre bağlıdır. Davranışı etkileyen birden fazla faktör vardır ve tek bir determenistik görüşte uçlara gitmek yetersiz kalır.

Sigmund Freud da, önceleri insanların bilinçdışındaki arzularının kaynağı olarak büyük ölçüde biyolojik faktörlere vurgu yapsa da, daha sonra sosyal deneyimden gelen kültürel arzular ile de ilgilenmeye başlamış ve böylece biyolojik ve kültürel arasındaki ilişki biraz daha su yüzüne çıkmıştır.[21]

Öte yandan, kültürün algıyı şekillendirmedeki etkisi, kültürel görelilik ve kültürel determinizm kuramları çerçevesinde sıklıkla tartışılır. Söz konusu tartışmalara bu noktada yer vermek oldukça faydalı olacaktır. İlk olarak antropolog Melford Spiro'nun görüşlerine başvurmak gerekirse, Spiro her ne kadar analitik olarak birbirinden ayrılamaz olsalar da, tarihsel olarak birbirinden farklı üç tür kültürel görelilikten bahseder.[22]

1.3.1. Deskriptif Görelilik

Söz konusu kültürel görelilik türünden ilki **deskriptif görelilik**tir ve kültürel determinizme dayalıdır. Kültürel determinizm, insanların sosyal ve psikolojik özelliklerinin kültür tarafından şekillendirildiği görüşünü savunur. Kültür de çeşitlilik gösteren bir kavram olduğuna göre, deskriptif görelilik şunu söyler: "İnsan gruplarının sosyal ve psikolojik özelliklerinin çeşitliliği, kültürel çeşitliliğe dayalıdır ve kültürel çeşitlilik ile görelidir."[23]

Deskriptif görelilik, aynı zamanda **zayıf görelilik** olarak da tanımlanır ve basitçe kültürlerin değişken olduğunu söyler. Erken dönem kültürel görelilik, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Batı toplumlarını diğerlerinden üstün olarak gören fikirlere karşı ortaya çıkmıştır. Deskriptif görelilik de, aynı şekilde, Batı uygarlığını doğal olarak üstün gören söz konusu görüşü reddeder ve kültürlerin çeşitliliğine vurgu yapar.[24]

---

21 A.g.e., s. 137.
22 Melford, E. Spiro, "Cultural Relativism and the Future of Anthropology", **Cultural Anthropology**, Cilt: 1, No: 3, 1986, s. 259.
23 A.g.e., s. 259.
24 Elizabeth M. Zechenter, "In the Name of Culture: Cultural Relativism and the Abuse of Individual",

sinematek.tv

Öyleyse denebilir ki, kültürel deskriptif görelilik ve kültürel determinizm, bir toplumun diğerine ya da bir kültürün bir diğerine olan üstünlüğünü reddeder. Bunun için de yaptığı ilk iş biyolojik determinizme karşı bir duruş geliştirmektir. Kültürler birbirinden farklıdır ve çeşitlidir. Deskriptif görelilik basitçe bunu kabul eder ve kültürler arasında hiyerarşik bir sıralama yapmaz.

1.3.2. Normatif Görelilik

Bir başka kültürel görelilik türü **normatif görelilik**tir. Bu teoriye göre tüm standartlar kültürel olarak yapılandırılmıştır ve dolayısıyla çeşitli kültürleri değerlendirecek, yargılayacak ve önemine karar verecek, kültürleri aşan bir ölçek söz konusu değildir. Bu görüş, tüm kültürlerin etnosantrik olduğuna işaret eder ve "onlar hakkında varılabilecek tek geçerli yargı, hepsinin eşit derecede değerli olduğudur" der. Bu durumda, bir kültürün diğerini değerlendirirken kullandığı yöntemler ve vardığı yargılar da, yine, görelidir. Aynı şekilde, neyin doğru ve gerçek olduğu ya da neyin ahlaki açıdan daha geçerli olduğu gibi sorular da, tamamen bir kültürün sahip olduğu bakış açısı ve değerlere göre şekillenir ve yine görelidir.[25]

Normatif göreliliğin söylediği şey, başka bir deyişle, kültürlerin yalnızca çeşitli olmakla kalmadığı, aynı zamanda da üyelerine, onların rızası olmadan birtakım değerler ve inançlar aşıladığıdır. Bu görüş ayrıca, toplum üyelerinin yalnızca çok az bir kısmının söz konusu değer ve inanışların rastlantısal doğasının farkında olduğunu söyler. Bu tür görelilik, **güçlü görelilik** olarak da bilinir.[26] (Zechenter, 1997: 324).

Böylece sosyalleşme kavramı normatif görelilik görüşünde kendine yer bulur. Toplum üyelerinin kendi rızaları olmadan birtakım değer aşılamalarına maruz kalması oldukça önemli bir noktadır, çünkü bu durum bireyin sosyalleşirken seçme şansı olmadığı bilgisini içerir. Ayrıca bu görüş söz konusu değerleri, birbirlerinden herhangi

---

Journal of Anthropological Research C. 53, No: 3, 1997, s. 323-324.
25 Melford, E. Spiro, "Cultural Relativism and the Future of Anthropology", **Cultural Anthropology**, Cilt: 1, No: 3, 1986, s. 260-261.
26 Elizabeth M. Zechenter, "In the Name of Culture: Cultural Relativism and the Abuse of Individual", **Journal of Anthropological Research** C. 53, No: 3, 1997, s. 324.

sinematek.tv

bir üstünlüğü olmayan ve rastlantısal olarak oluşmuş olgular olarak görür ve ima ettiği şey, bireylerin kültürü içselleştirmelerinin sonucu kendi kültürlerinin değerlerine sıkı sıkıya sarıldığı, onları anlamlı gördüğü, kendi görüşü gibi benimsediği ve işte bu nedenle de söz konusu rastlantısal doğanın farkına varamadığıdır.

1.3.3. Epistemoljik Görelilik

Öte yandan **epistemolojik görelilik**, deskriptif göreliliğin daha güçlü bir halidir ve ilk olarak Locke'un **Tabula Rasa** kavramını, yani kişinin zihninin doğduğu anda boş bir levha olduğuna işaret eden kavramı kullanır. Ancak bu görüş daha sonra Locke'tan ayrılır ve söz konusu boş levhanın kültür tarafından doldurulduğundan bahseder. Böylelikle de teori şekillenir ve şunu söyler: Eğer zihnimiz kültür tarafından doldurulduysa, kültür bize insan yaşamı ve eylemleri ile ilgili bir şema sunuyorsa ve kültür bize hem ne düşünmemiz, hem ne hissetmemiz, hem de nasıl yaşamamız gerektiğini söylüyorsa, "o zaman insanların tüm sosyal ve psikolojik özellikleri kültür tarafından belirlenir."[27]

Aşırı görelilik olarak da bilinen bu görüş, Geertz ve takipçileri tarafından savunulmuştur ve temelde, insanın kültür tarafından şekillendirildiğini ve kültürler arasında birleşitirici insan özellikleri bulunmadığını savunur. Bu görüş, kültürel göreliliğin en radikal türüdür ve 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Öte yandan epistemolojik görelilik, Batı biliminin dahi etnosantrik olduğunu ve kültürel olarak yanlı olduğunu öne sürer.[28]

Kültürel göreliliğin en uç hali olan bu görüş, insanın içerisine işleyen kültürün, objektif olarak görünen, ampirik bilgiye dayanan alanların bile kültürel algıdan bağımsız olmadığını; kültürel değerlerin bilime, en somut ve güvenilir görünen insan uğraşına dahi nüfuz ettiğini öne sürerek, nesnelliğin neredeyse imkansız olduğuna

27 Melford, E. Spiro, "Cultural Relativism and the Future of Anthropology", **Cultural Anthropology**, Cilt: 1, No: 3, 1986, s. 261.
28 Elizabeth M. Zechenter, "In the Name of Culture: Cultural Relativism and the Abuse of Individual", **Journal of Anthropological Research** C. 53, No: 3, 1997, s. 323-325.

sinematek.tv

vurgu yapar.

Öte yandan, kültürler arası çeşitlilik üzerine çalışan Krauss, Curran ve Ferleger, insanların duygusal ifadeleriyle ilgilenir ve diğer kültürlerin duygusal ifade yollarını ne kadar doğru algılayabildiğimiz sorusunu sorar. Yazarlara göre, bu konu ile ilgilenen ilk düşünür Charles Darwin'dir ve onun teorisi, insanların duygularının yüzdeki ifadelerinin biyolojik olarak belirlendiğini öne sürer.[29]

Ancak gezgin misyonerler, kaşifler ve ticaretle uğraşanlar, nihai olarak da antropologlar, bunun tam tersini iddia etmiştir ve egzotik kültürlerin, duyguların yüz ifadelerine yansıması açısından Batı kültürlerinden farklılaştığını öne sürmüştür. Bu durum da, yüz ifadelerinin öğrenildiği ve kültürel olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamış; ancak bu görüş Darwin takipçilerinin muhalif seslerini de beraberinde getirmiştir.[30]

Daha sonra Ekman, Friesen ve Ellsworth 1972 tarihli (“Emotion in the Human Face: Guidelines for Research and in Integration of Findings” isimli) çalışmalarında bu iki görüşü birleştiren bir tez öne sürmüştür. “Nörokültürel” olarak adlandırılan bu görüşe göre yüz ifadeleri hem evrensel ve biyolojik, hem de kültüreldir. İfadenin biyolojik kısmı, insanların içerisindeki duygusal süreçlerle yüzdeki kas yapısının sinir sistemine bağlanması arasındaki ilişkiye işaret eder. Öte yandan bir de kültürlere özgü ifade kuralları vardır ki, bunlar da, “etkili ifadelerin uygun ve kabul edilebilir olduğu sosyal koşulları ve bu ifadelerin alacağı belirli biçimleri tanımlayarak, içsel durum ve dışsal ifade arasındaki ilişkiyi düzenlemek için işler”. Bu durumda da, söz konusu ifade kuralları, bir kültürden diğerine farklılık gösterdiğinden, yabancı olduğu bir kültürdeki yüz ifadelerini anlamak, bir gözlemci için oldukça zor bir iştir.[31]

Elbetteki pek çok duygunun ve hissin yüzdeki ifadesi biyolojiktir, çünkü sinir

29 Robert M. Krauss, Nancy, M. Curran ve Naomi Ferleger, “Expressive Conventions and the Cross-cultural Perception of Emotion”, **Basic and Applied Social Psychology,** C. 4 No: 4, 1983, s. 295.
30 A.g.e., s. 296.
31 A.g.e., s. 296.

sinematek.tv

sistemine bağlıdır; nörokültürel teori bunu kabul eder. Ancak işaret ettiği şey, kültürün **kabul edilebilir** olarak tanımladığı belirli durumlar olduğu ve doğal içsel ifadenin söz konusu kabul edilebilirlikle uzlaşmak için dışsal etki ile kendini harmanlayarak bir uzlaşı yolu bulduğu durumların varlığıdır.

1.4. Kültür ve Algı

Kültürün unsurları, üyeler tarafından paylaşılan "standart harekat prosedürleri, açıkça söylenmeyen varsayımlar, araçlar, normlar, değerler, çevreden belirli örnekleri seçme alışkanlıkları" ve buna benzer süreçleri kapsar. Örneğin psikologlar, kişinin çevreden seçtiği enformasyon üzerinde kültürün etkisine oldukça önem verir; çünkü söz konusu bireyin algısı ve bilişsel süreci, seçilmiş enformasyona bağlıdır. Kültür ise, hangi enformasyonun seçileceği ve hangi enformasyona ne kadar ağırlık verileceği üzerine birtakım gelenekler geliştirir. Örneğin, bireyselliğin öne çıktığı bir kültürden gelen kişiler, daha çok kişisel benlik ile ilgili örneklerle bağlantıda kalırken; daha kolektif kültürlerden gelen kişiler, daha çok kolektif benlik ile ilgili örneklere vurgu yapar.[32]

Başka bir deyişle kültür, aynı uyaranlara maruz kalan, aynı çevrede bulunan kişilerin farklı enformasyonları algılamasının ardındaki faktörlerden biri olarak işlev görür. Bu da demektir ki, kültürün bilişsel süreç üzerinde de önemli bir etkisi vardır.

1.4.1. Kültür ve Benlik

Harry Triandis, bu alanda yaptığı çalışmada, Batılı (bireyselliğin ön planda olduğu kültürler) ve Doğu Asyalı (kolektivizmin ön plana çıktığı toplumlar) üniversite öğrencilerine "Ben ..." ile başlayan cümleler kurdurmuştur ve kolektif kültürden gelen bireylerin bu cümlelerde sosyal bir kategoriye (aile, cinsiyet, din, etnisite gibi) atıf yapma oranı, bireysel kültürden gelen kişilere göre daha yüksek çıkmıştır.[33]

32 Harry, C. Triandis ve Eunkook M. Suh, "Cultural Influence on Personality", **Annual Review of Psychology,** C. 53, 2002, s. 136.
33 Harry. C. Triandis, "The self and social behavior in differing cultural contexts", **Psychological**

sinematek.tv

Öte yandan kolektivist kültürde bireyler, genellikle çevreyi sabit ve değişmez, kendilerini ise değişebilir olarak görürken; bireysel kültürlerde tam tersi olarak kişiler, kendilerini sabit, çevreyi değişken olarak algılar.[34]

Öyleyse kişinin geldiği kültür, benliğini özdeşleştirdiği olguları, dolayısıyla da, benliğinin yapısını da etkiler. Benzer bir şekilde birey, kendisi ve çevre arasındaki ilişkiyi de yine geldiği kültürün etkisiyle kurar. Öyleyse benlik ve benliğin dünya ile bağlantısında nerede durduğu şekillenirken kültür önemli bir işlev görür.

Aynı şekilde, kişinin içerisine doğduğu kültürün benlik yorumları, çoğunlukla ona nasıl yaşaması gerektiğini söyleyen birtakım normatif stanartlar sunar ve bireyin kişisel deneyimi çoğunlukla bu yorumlardan etkilenir ve bu yorumlarla şekillenir. Markus ve Kitayama, buna rağmen halen pek çok psikoloğun insan doğası hakkındaki görüşlerinin Batılı benlik; yani bağımsız, kendi kendine yeten, özerk bir varlık olan benlik ile ilişkili olduğunu söyler.[35]

Batılı kültürlerde yetişmiş ve bu kültürlerde eğitim almış psikologların benlik yorumlarının Batılı benlik ile ilişkili olması, onların sosyalleşmesi ve kültürlerini içselleştirmesinden kaynaklanır. Yukarıda bahsedildiği gibi, bilimin dahi kültürel yanlılığa sahip olduğu yönünde bir görüş mevcuttur ve belki de bu görüşün söylemek istediği tam olarak da budur. Yani, insanların içinde yaşadığı kültürün varoluş ile ilgili görüşleri bireylerde o kadar içkin hale gelmiştir ki, bunun yanlılık olduğunu fark etmezler bile.

Pek çok Batı kültürü, kişinin benliğinin ayrı ve farklı olduğu yönünde bir görüşe sahiptir ve bireyler normatif olarak, bağımsız olmaya, kendilerini diğerlerinden ayıran özelliklerini keşfetmeye yönlendirilir. Öte yandan Batılı olmayan bazı kültürler, örneğin Japon ve daha geniş olarak Asya kültürü, bireylerin benliklerini karşılıklı bağımlı olarak görür ve insanların temelde birbiriyle ilişkili ve birbirine bağlı doğasına vurgu

---

Review, C. 96, No: 3, 1989, s. 512.

34 Harry, C. Triandis ve Eunkook M. Suh, "Cultural Influence on Personality", **Annual Review of Psychology,** C. 53, 2002, s. 141.

35 Hazel Rose Markus ve Shinobu Kitayama, "Culture and Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation", **Psychological Review**, C. 98, No: 2, 1991, s. 224.

sinematek.tv

yapar. Böylelikle insan bütünün bir parçası olarak görünür ve sosyal bağlamdan ayrı olmayan, diğerleri ile ilişkisinden bağımsız olmayan bir varlık olarak algılanır.[36]

Buna paralel bir biçimde, Kitayama ve arkadaşları tarafından yapılan bir diğer çalışma, yine kolektif ve bireysel kültürler arasındaki duygu farklılıkları üzerinde durur. Çalışma, toplamda 913 Amerikalı ve Japon üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Yazarların tezi, güzel ve iyi duyguların Japonlar için karşılıklı bağımlılığa ve benliğin kişiler arası ilişkilere engaje olmasıyla bağlantlıyken; Amerikalılar için söz konusu duyguların, benliğin bağımsızlığı ile ilişkili olacağı yönündedir. Araştırma, katılımcılara çeşitli duygusal durumları gün içerisinde ne kadar deneyimlediklerini sorar ve sonuç olarak Japonlar'ın pozitif duygu hissetme, örneğin sakin, mutlu ve huzurlu hissetme sıklığının, arkadaşlık gibi, kişisel ilişkilere dayalı pozitif duygularla bağlantılı olduğu görülürken; Amerikalılar'ın pozitif duygu hissetme sıklığının, gurur gibi, kişisel ilişkilerden bağımsız duyguların sıklığıyla orantılı olduğu ortaya çıkmıştır.[37]

Öyleyse denebilir ki, kişinin belirli durumlar karşısında ortaya çıkan hisleri bile, en azından belirli miktarda kültür tarafından koşullandırılmıştır. İnsana kendini iyi hissettiren şeylerin kültürler arasında farklılık göstermesi, bu durum ile ilgili en önemli bulgulardan biridir.

Öte yandan Markus ve Kitayama da, yine, kişinin benlik algısının kültür ile şekillendiğinden bahseder. Örneğin Amerika'da ebeveynler, yemek yemek istemeyen çocuklara, “aç olanları, yemek bulamayanları düşün” derken, Japonya'da ebeveynler “senin için bu pirinci yetiştiren çiftçiyi düşün” der. Teksas'ta küçük bir şirket, üretkenliği arttırmak için, çalışanlarının her sabah ayna karşısına geçip “Ben güzelim” demelerini isterken; New Jersey'deki bir Japon süpermarketinde gün, çalışanların el ele tutuşup birbirlerinin güzel olduğunu söylemeleriyle başlar. Bu örnekler de gösterir ki, iki kültür arasındaki benlik algısında farklılıklar vardır. Amerikan algısı, bireyin diğerlerinden farklılığına vurgu yapıp, benliğin bağımsızlığını savunurken; Japon algısı,

36 A.g.e., s. 226-227.

37 Shinobu Kitayama, Hazel Rose Markus ve Masaru Kurokawa, “Culture, Emotion, and Well-being: Good Feelings in Japan and the United States”, **Cognition and Emotion**, C. 14, No: 1, 2000, s. 93.

sinematek.tv

diğerlerine uyum sağlama ve birbirine bağlı olma (karşılıklı bağımlılık) vurgusu yapar.[38]

Burada verilen örnekler, yukarıda bahsedilen, pozitif duygu hissetme koşulları ile ilgili yapılan çalışmanın bulgularıyla paralellikler taşır. Bir başka deyişle, her iki çalışmayı sentezlersek, bir Amerikalı'nın kendisini iyi hissetmesini ve dolayısıyla da performasının artmasını sağlamak, onun bireysel yönüne, kişisel yetenek ve başarılarına vurgu yapmakla mümkün olurken; bir Doğu Asyalı'nın mutluluğu ve göstereceği yüksek performans, dayanışma duygusu ile güçlenir.

1.4.2. Kültür ve Algı Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Kültürel açıdan Doğu ve Batı arasındaki algı farklılıkları üzerine çalışan araştırmalardan biri Ji, Nisbett ve Peng tarafından yapılmıştır. Söz konusu çalışma, Doğu kültürlerinin (özellikle Doğu Asya), yaşamla ilgili daha bütünsel bir bakışa sahip olduğu, öte yandan Batı Uygarlığının daha nesne odaklı ve kontrol yönelimli olduğu varsayımı üzerinde durur ve bu teoriyi test etmek için Doğu Asyalı ve Amerikalı katılımcılarla çalışır.[39]

Yazarların bu noktada verdiği ilk örnek nedensellik algısı ile ilgilidir. Bu noktada Batılılar'ın psikolojide **temel yükleme hatası** olarak bilinen hataya daha çok düştükleri belirtilir. Bir başka deyişle, davranışın durumsal ya da bağlamsal bir nedenle ortaya çıktığı oldukça açık olsa da, davranışı sahadan çok nesneye atfetme eğilimindedirler. Diğer yandan Asyalılar, davranışı, içerisinde bulunduğu bağlam ve duruma yönelik olarak açıklamaya çok daha yatkındır.[40]

Burada da yine, bağımsızlık ve karşılıklı bağımlılık kavramlarının karşı karşıya geldiği bir durum görülür. Batılılar, nasıl benliği bağımsız ve özerk algılıyorsa, davranışı ve herhangi bir anda ortaya çıkan eylemi de öyle görür ve onu bağlamdan

38 Hazel Rose Markus ve Shinobu Kitayama, “Culture and Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation”, **Psychological Review**, C. 98, No: 2, 1991, s. 224.
39 Li-Jun Ji, Richard E. Nisbett ve Kaiping Peng, “Culture, Control, and Perception of Relationships in the Environment”, **Journal of Personality and Social Psychology,** C. 78, No: 5, 2000, s. 943.
40 A.g.e., s. 944.

sinematek.tv

soyutlayarak değerlendirir. Öte yandan Asyalılar, durumun ilişkisel nedenlerine yönelerek, tıpkı benlik algıları gibi, davranış ve eylemi de bütünün bir parçası olarak değerlendirir ve bağlam içerisindeki yerine göre yargılar.

Kontrol algısı da, yine aynı şekilde bu iki kültür arasında farklılık gösterir. Batı kültürü aktörü, yani davranışı gerçekleştiren kişiyi, davranışın temel kaynağı olarak gördüğünden, kişisel kontrol bu kültürde çok daha önemlidir. Bir başka deyişle, örneğin bir Çinli, gerçekliğe uyum sağlamak için hareket ederken, bir Amerikalı gerçekliğin kendisine uyum sağlamasını amaçlayarak eylemde bulunur.[41]

Araştırmacıların elde ettikleri bulgular da, bu kuramlara paralel niteliktedir. Yapılan görsel testler sonucu, Doğu Asyalılar'ın çevredeki ilişkilere Amerikalılar'a göre daha duyarlı olduğu; Amerikalılar'ın ise, merkezdeki nesnelerin analizinde ve söz konusu nesneye olan yönelimlerinde daha başarılı olduğu ortaya çıkmıştır.[42]

Nisbett ve Miyamato da, aynı şekilde Batılılar'ın algı sürecinin bağlamdan bağımsız ve analitik olduğunu; Doğu Asyalılar'ın ise, bütünsel bakış açılarıyla, nesne ve içerisinde bulunduğu bağlam arasındaki ilişkiyi daha yüksek derecede algıladığını öne sürer. Öte yandan yazarlara göre, "Batılılar günlük yaşamla ilgili akıl yürütürken daha çok kategorizasyon ve kural kullanırken, Doğu Asyalılar benzerliklere ve ilişkilere daha fazla vurgu yapar". İşte bu nedenle de, algı süreçleri, tüm insanlarda ortak olan evrensel süreçler olarak görülemez.[43]

Burada da yine, çevreden gelen aynı enformasyonun farklı algılanması ve farklı yorumlanması ile karşı karşıyayız. Bir başka deyişle, aynı şeye bakan, ancak farklı şeyler gören insanlara şahit oluyoruz. Öyleyse bu noktada diyebiliriz ki, kültür bize, baktığımız şeyde ne görmemiz gerektiğini söyler; baktığımız yerde görülecek şeylerin ne olduğu bilgisini verir.

Bu konuda ampirik veriler sağlayan bir diğer çalışma da, yine, Batılı ve Doğu

41 A.g.e., s. 944.
42 A.g.e., s. 952.
43 Richard E. Nisbett ve Yuri Miyamoto, "The Influence of Culture: Holistic Versus Analytic Perception", **Trends in Cognitive Sciences,** Cilt: 9, No: 10, 2005, s. 467.

sinematek.tv

Asyalı katılımcılar üzerinde yapılmış ve nesneleri gruplamaları açısından bu iki kültürde ne gibi farklar olduğuna bakmıştır. Sonuç da, yine, teoriyi destekler niteliktedir ve Doğu Asyalılar'ın daha ilişkisel bir gruplama, Batılılar'ın ise daha kategorik bir gruplama yaptığı gözlenmiştir.[44]

Burada, Chiu'nun çalışmasına bakmakta fayda vardır. Söz konusu çalışmada, Çinli ve Amerikalı çocuklara üç nesneden oluşan fotoğraflar gösterilmiş ve nesneleri ikili gruplara ayırmaları istenmiştir. Örneğin bir kadın, bir erkek ve bir bebeğin görüldüğü fotoğrafta, Çinli çocuklar bebek ve kadını, kadını çocuğun annesi olarak gördükleri için gruplarken, yani ilişkisel bir gruplama yaparken; Amerikalı çocukların kadın ve erkeği, ikisi de yetişkin olduğu için, yani kategorik olarak grupladığı gözlenmiştir.[45]

Bir başka çalışma ise, Batılılar'ın merkez nesne odaklı, Doğu Asyalılar'ın ise bağlamsal enformasyon odaklı algısının ardındaki makenizmalara ve bilişsel süreç farklılıklarına odaklanır. Bu çalışmada, Amerikalı ve Çinli katılımcılara merkezde bir nesne bulunan ve karmaşık arkaplana sahip birtakım fotoğraflar gösterilmiş ve Amerikalılar'ın Çinliler'e oranla gözlerini merkez nesneye daha çok sabitlediği, gözlerini merkez nesneye daha hızlı yönelttiği; öte yandan Çinliler'in Amerikalılar'a oranla arkaplana karşı daha çok göz seğirmesi yaşadığı ortaya çıkmıştır.[46]

Bruner ve Goodman tarafından yapılmış bir çalışma ise, kişilerin nesnelere atfettikleri değerin algılarını nasıl etkilediği konusunda önemli kanıtlar sunar. Araştırmacılar, 10 yaşında 30 çocuktan oluşan katılımcılara çeşitli nesneler gösterir ve çocuklardan bu nesnelerin boyutlarını tahmin etmelerini ister. Öncelikle çocukların bozuk paraları, aynı boyuttaki yuvarlak disklerden daha büyük algıladıkları ortaya çıkar. Bir başka nokta ise, boyutları aynı olmasına rağmen, katılımcıların daha fazla

44 Li-Jun Ji, Zhiyong Zhang Richard E. Nisbett, "Is It Culture or Is It Language? Examination of Language Effects in Cross-cultural Research on Categorization", **Journal of Personality and Social Psychology,** C. 87, No: 1, 2004, s. 63.
45 A.g.e., s. 58.
46 Hannah Faye Chua, Julie E. Boland ve Richard E. Nisbett, "Cultural Variation in Eye Movements During Scene Perception", **PNAS**, C. 102, No: 35, 2005, s. 12629.

sinematek.tv

değeri olan bozuk parayı daha büyük algılamış olmasıdır. Öte yandan araştırmanın söylediği çok önemli bir şey daha vardır. Araştırmacılar, ikinci aşamada çocukları zengin ve fakir olarak ikiye böler ve fakir grubun, zengin gruba kıyasla, bozuk paraların boyutunu çok daha büyük olarak algıladığını destekleyen bulgulara ulaşır.[47]

Tüm bunlara bakıldığında denebilir ki, bireyin içerisinde yetiştiği kültür, onun algılarının şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. İnsan, hem benliğinin gelişmesinde, hem de çevreyle kurduğu ilişkide kendi kültüründen bağımsız hareket edemez. Hem varoluşu ve dünya içerisindeki yeri, hem de düşünce, duygu ve yorumları, kurduğu iletişim biçimleri ile birlikte, içinde yaşadığı ve sosyalleştiği kültürden etkilenir.

1.5. Kolektif Bilinçdışı

Çalışmanın bu noktasına kadar kültürel çeşitlilik ve bu çeşitliliğin insan zihni üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Ancak, söz edilmesi gereken çok önemli bir diğer nokta da, insan zihninin evrensel ve tüm insanlıkta ortak olan doğasıdır. Bu doğaya göz atmak için de çağımızın en önemli düşünür ve psikanalistlerinden Carl Gustav Jung'un kolektif bilinçdışı kavramına danışmakta fayda vardır.

1.5.1. Kolektif Bilinçdışı Kavramı

Jung'un kolektif bilinçdışı kavramı, tüm insanlıkta, hemen hemen her çağda ve kültürde var olan ve birbirini tekrar eden benzer simgelerden oluşan bir bütüne işaret eder ve bu simgelerin her ortaya çıktıkları yerde hemen hemen aynı anlama geldiğinin altını çizer. Bu konunun detaylarına girmeden önce, Jung'un insan bilinci ve psişesi hakkında söylediklerine göz atmak gerekir.

Jung'a göre insan psişesinin üç katmanı vardır. Bunlardan ilki bilinç, yani insanın bilinçli olarak farkında olduğu alandır. Daha sonra kişisel bilinçdışı gelir; ki bu

47 Jerome S. Bruner ve Cecile C. Goodman, “Value and Need as Organizing Factors in Perception. **Journal of Abnormal and Social Psychology**, C. 42, 1947, s. 36-38.

sinematek.tv

katman kişisel yaşantıdan gelen, unutulmuş ve bastırılmış deneyimleri içerir. Üçüncü katman ise kolektif bilinçdışıdır ve "her insanda aynı olan, kolektif, evrensel ve kişisel olmayan doğa"yı kapsar.[48] [49]

Bilinçdışı kavramı, ilk olarak Sigmund Freud tarafından ortaya atılmıştır. Freud, geçmiş deneyimlerin, anıların ve hislerin, en önemlisi bastırma olan savunma mekanizmaları tarafından bilinçdışına atıldığını söylemiştir. Jung ise, Freud'un bu tanımlamasının bilinçdışının kişisel katmanını olduşturduğunu söylemiş; daha derinde olan ve tüm insanlar tarafından paylaşılan katmana ise kolektif bilinçdışı demiştir.[50]

Başka bir deyişle kişisel bilinçdışı, bireyin kendi deneyimlerinden, bir zamanlar bilinç yüzeyinde olan, ancak zamanla unutularak ya da bastırılarak bilinçdışına itilmiş şeylerden oluşur; yani kompleksleri barındırır. Öte yandan kolektif bilinçdışı, hiçbir zaman bilinç düzeyinde var olmamış, varlığı tamamen mirasa dayanan bir alandır ve temel olarak **arketiplerden** oluşur.[51] Ayrıca kolektif bilinçdışı, kişisel bilinçdışından daha derinlerde ve bilinçten daha uzaktadır. Bu nedenle de büyük ve anlam dolu rüyalar katmandan gelir ve şiirsel güçleri ile güzellikleri, bu rüyaları ele verir.[52]

Buradan da anlaşıldığı üzere, kolektif bilinçdışında var olan simgeler, kişisel deneyimlerle kazanılmaz, tam tersi onlar insanlığın ortak mirasıdır ve her bireye bu miras yoluyla aktarılır. Kişisel bilinçdışı, bireyin bilinçli yaşantısına göreceli olarak daha yakın dururken, kolektif bilinçdışı çok daha derinlerdedir ve belki de yalnızca rüyalarda ortaya çıkar. Bu katmanın en büyük özelliği ise, farklı kültürlerde ortaya çıkan, birbiriyle tutarlı motifleri içerisinde barındırmasıdır.[53]

---

48 Jung'dan aktaran Lilian H. Hill, "The Brain and Consciousness: Sources of Information for Understanding Adult Learning", **New Directions For Adult and Continuing Education**, C. 89, 2001, s. 77.

49 Carl Gustav Jung, "The concept of the collective unconscious", **Journal of St. Bartholomew's Hospital (London),** 1936, XLIV, s. 99.

50 Adrian Carr, "Jung, archetypes and mirroring in organizational change management: Lessons from a longitudinal case study", **Journal of Organizational Change Management**, C. 15, No: 5 2002, s. 478.

51 Carl Gustav Jung, "The concept of the collective unconscious", **Journal of St. Bartholomew's Hospital (London),** 1936, XLIV, s. 99.

52 Carl Gustav Jung, **On the Nature of Dreams**, Ed. Raymond Soulard ve Kassandra Kramer, Scriptor Press, Portland, 2004, s. 16.

53 Lilian H. Hill, "The Brain and Consciousness: Sources of Information for Understanding Adult

sinematek.tv

1.5.2. Arketip Kavramı

Jung'a göre, her birey kişisel anıları haricinde birtakım **ilksel** simgeleri bilinçdışında taşır. Kalıtım yoluyla aktarılan bu simgeler, belirli mitlerin ve efsanelerdeki motiflerin başka zaman ve kültürlerde tekrarlanmasıyla kendini gösterir ve aynı zamanda pek çok akıl hastasının eski metinlerdeki imgeleri birebir olarak nasıl canlandırdığını açıklar.[54]

Kolektif bilinçdışının, kişisel bilinçdışına oranla daha derinlerde yatıyor olmasının, içeriğinin bilinç düzeyine çıkmasını göreceli olarak zorlaştırdığı söylenebilir. İşte bu nedenlerle, bilinçli yaşamda yer almayan ortak simgeler, kendilerini rüyalarda ve hayallerde ifade eder. Bu durum da bir anlamda, insanların rüyalarındaki ve hayallerindeki benzer simgeleri ve bu rüya ve hayallerden etkilenen farklı kültürlerin mitolojilerindeki birbirine yakın motifleri açıklamada yardımcı olur.

Jung, bilinçdışının bu katmanında uyur durumda bulunan ve kişisel yaşantıdan kaynaklanmayan fantezilerde ortaya çıkan ilksel imgelere **arketipler** (ana örnekler) adını koyar[55]. **Arketipler**, kolektif bilinçdışının en önemli parçasıdır ve mitolojinin **motif** olarak adlandırdığı belirli biçimlerin varlığına işaret eder.[56] Jung'a göre "İlksel imgeler insanlığın en eski ve en evrensel **düşünce biçimleridir**. Bunlar duygu oldukları kadar, düşüncelerdir de."[57]

Jung, arketipleri şu şekilde açıklar:

"Dünya edebiyatındaki mitlerin ve masalların dünyanın neresinde ve ne zaman olursa olsun belirli motifler içerdiğini saptayan sayısız gözlemler sonucunda ortaya çıkmıştır. Aynı motifleri, günümüz insanının fantezilerinde, düşlerinde, hezeyanlarında ve hayale kapılmalarında da görüyoruz. Ben, bu tipik imgelere ve onların çağrışımlarına arketipsel düşünceler adını veriyorum."[58]

Learning", **New Directions For Adult and Continuing Education**, C. 89, 2001, s. 77-78.
54 Carl Gustav Jung, **Analitik Psikoloji,** Çev. Ender Gürol, İstanbul, Payel Yayınları, 1997, s. 144.
55 A.g.e., s. 144.
56 Carl Gustav Jung, "The concept of the collective unconscious", **Journal of St. Bartholomew's Hospital (London),** 1936, XLIV, s. 99.
57 Carl Gustav Jung, **Analitik Psikoloji,** Çev. Ender Gürol, İstanbul, Payel Yayınları, 1997, s. 145.
58 Carl Gustav Jung, **Anılar, *Düşler, Düşünceler,*** Ed. Aniela Jaffe, İstanbul, Can Yayınları, 2002.

sinematek.tv

Öyleyse **arketipler**, evrensel olduğu kadar zamansızdır da. Kuşaklar boyu aktarılmış ilksel simgelerinden oluşurlar ve bilinçdışından sızarak kendilerini ifade ederler. Bu ifadenin izleri ise rüyalarda, masallarda ve mitlerde sürülebilir ve böyle bir inceleme, insanlığın ortak simgelerini gözler önüne serer.

"Önce de söylediğimiz gibi, bilinçdışında iki kat var gibidir; kişisel kat bebeklik döneminin ilk anılarına uzanır, ortak kat ise bebeklik döneminin öncesine gider, atalarımızın yaşamının kalıntılarını kapsar. Kişisel bilinçdışının anı-imgeleri, deyim yerindeyse, dolmuştur; çünkü bunlar bireyin kişisel olarak yaşadığı imgelerdir, ortak bilinçdışının arketipleri dolu değildir; çünkü kişisel olarak yaşanmış olmayan biçimlerdir. Öte taraftan, psişik enerji geri gidecek olursa, ilk bebeklik döneminden de geriye uzanır ve atalarımızın mirasını kapsayacak olursa, o zaman mitolojik imgeler uyanır: bunlar arketiplerdir. O ana kadar varlığından hiç haberimiz olmayan manevi bir iç dünya açılmakta, tüm eski fikirlerimizle taban tabana zıt gibi duran içerikler sergilenmektedir. Bu imgeler öylesine yoğundur ki, milyonlarca kültürlü insanın niçin teosofi ve antroposofinin büyüsüne kapıldığını anlamamızı kolaylaştırır. Böyle olmasının nedeni, bu gibi çağdaş gnostik sistemlerin, kendi içimizde, dile getirilemeyen olup biten şeyleri, Katoliklik de dahil, Hristiyanlığın mevcut biçimlerinin herhangi birinden daha iyi ifade etme ve anlatma ihtiyacını karşıladıklarındandır"[59]

Öte yandan Jung, arketipler ve içgüdüler arasında bir bağlantı ve benzerlik kurar. Jung, insanlarda ve hayvanlarda birtakım içgüdüler bulunduğunun ve bu içgüdülerin kişisel olmadığının, evrensel ve kalıtımsal olduğunun altını çizer ve bunun genel kabul görmüş bir bilgi olduğunu ifade eder. Jung'a göre, her ne kadar söz konusu içgüdüler kişisel olmasa da, kişisel psikolojik yaşantıya büyük bir etkileri vardır ve sıklıkla bilinç düzeyine çıkmada başarısız olurlar. Modern psikoterapi bu noktada hastaya bilinçdışında bulunan söz konusu içgüdüleri fark etmesinde yardımcı olur. Jung'a göre arketiplerin "içgüdülerin bilinçdışı simgeleri" olduğu varsayılabilir, bir başka deyişle onlar "içgüdüsel davranış desenleridir".[60]

İşte bu nedenlerle Jung, kolektif bilinçdışı kavramının, tıpkı içgüdü kavramı gibi, mistik bir tarafı olmadığından bahseder ve kolektif bilinçdışının spekülatif ya da

59 Carl Gustav Jung, **Analitik Psikoloji,** Çev. Ender Gürol, İstanbul, Payel Yayınları, 1997, s. 154-155.
60 Carl Gustav Jung, "The concept of the collective unconscious", **Journal of St. Bartholomew's Hospital (London),** 1936, XLIV, s. 100.

sinematek.tv

felsefi bir alan değil, görgül (ampirik) bir alan olduğunun altını çizer.[61]

Böylelikle Jung, teorisini bilim-dışı temellere dayandırmadığını, somut veriler ve gözlemlerle söz konusu kavramları geliştirdiğini ifade etmiş olur. Jung, kolektif bilinçdışı ve arketip kavramlarıyla ilgili pek çok çalışma ve araştırma yapmıştır ve sunduğu pek çok örnekle, konuyla ilgili detaylı açıklamalarda bulumuştur.

Jung, arketiplerin kaynağı ile ilgili olarak ise şöyle bir yorum yapmıştır:

"Bana öyle geliyor ki, onların kaynağı ancak insanlığın sürekli olarak tekrar eden deneyimlerinin birikimi olarak varsayıldıklarında açıklanabilir... Arketip, aynı ya da benzer bir mitsel fikri tekrar tekrar üretme için bir tür istekliliktir.[62]

"Her ne kadar hepimiz 'şeytanlar'dan ya da 'cadı büyücülerden' söz edildiğini duymuşsak ya da okumuşsak da, bu, kişisel anılarımızın kapsamına girmez. Hepimiz çıngıraklı yılanları işitmişizdir, ama sırf bir kertenkele hışırtısı duyduk diye kertenkeleye çıngıraklı yılan demiyoruz. Bizim üzerimizde gerçekten şeytani bir etkisi bir etkisi yoksa, durup dururken tanıdıklarımızdan birine şeytan demeyiz. Ancak bu etki, onun kişisel karakterinin bir bölümünü oluşturuyorsa, kendisini her yerde belli eden, o zaman bu adam gerçekten bir şeytan, bir tür insan kılığına girmiş kurt olur. Ama bu mitolojiye girer, yani ortak psişe kapsamına, bireysel psişenin alanında değildir. Bilinçdışımız yoluyla tarihsel ortak psişede payımız olduğu sürece, doğal olarak bilinçdışımızda insan kılığında kurtlar, şeytanlar, sihirbazlar dünyasında yaşıyoruz, çünkü bunlar, geçmiş çağların üzerine büyük duygu yatırımı yaptığı şeylerdir. Aynı şekilde tanrılar, şeytanlar, kurtarıcılar ve suçlularla da ortak taraflarımız vardır; ancak bilinçdışının bu gizilgüçlerini kişisel olarak kendinize atfetmek saçma olur"[63]

1.5.3. Kolektif Bilinçdışı Üzerine Çalışmalar

Kolektif bilinçdışı ile ilgili kanıt toplarken ise Jung, temel olarak üç yöntem kullanmıştır. Bunlardan ilki sözcük çağrışımı testidir. İkinci olarak Jung, kişilerin rüyalarında ve hayallerinde karşılarına çıkan arketipsel sembolleri kayıt etmiştir. Üçüncü olarak ise, biribiriyle ilişkili ya da etkileşim içerisine girmeden gelişmiş farklı kültürlerdeki mitlerin ve sembollerin benzerlikleri üzerine çalışmış ve bu benzerlikleri

61 A.g.e., s. 100.
62 Jung'dan aktaran D. H. Rosen, S. M. Smith, H.L. Huston ve G. Gonzalez, "Empirical Study of Associations Between Symbols and Their Meanings: Evidence of Collective Unconscious (Archetypal) Memory", **Journal of Analytical Psychology,** C. 36, 1991, s. 212.
63 Carl Gustav Jung, **Analitik Psikoloji,** Çev. Ender Gürol, İstanbul, Payel Yayınları, 1997, s. 168.

sinematek.tv

gözler önüne sermiştir.[64]

Jung, arketiplerin varlığını kanıtlarken izlenecek yollardan biri olan rüyalarla ilgili yöntemlerden de bahseder. Rüyaların istemsiz, spontan ve bilinçdışı olmaları burada büyük bir avantaj sağlar. Burada yapılması gereken, bireye sorular sorarak, rüyalarındaki hangi motiflerin tanıdık, bildik motifler olduğunun ortaya çıkarılmasıdır. Elbette, bireye tanıdık gelmeyen, ancak tanıdık olabileceği düşünülen motifler de elenmelidir. Daha sonra ise, bireyin bilemeyeceği, ancak rüyada arketipin tarihsel kaynaklarla uyumlu bir işlev gösterdiği motifler ele alınmalıdır.[65]

Arketiplerin varlığını araştırmanın bir diğer yöntemi ise **aktif hayal etme**dir. Bu kavramla kastedilen, istemli bir konsantrasyon ile görülen bir dizi fantezidir. Arketiplerle ilgili ilgi çekici kanıtlar ayrıca, paranoyakların hayallerinde, trans durumundaki fantezilerde ve çocukluğun 3 ila 5 yaş arasındaki rüyalarında bulunabilir.[66]

Bu yöntemlerden yola çıkan Jung, teorisini pek çok örnek ve araştırma ile desteklemiştir. Aşağıda, söz konusu örnek ve araştırmalardan bazıları aktarılmıştır.

Jung'un bu konuda verdiği en ünlü örneklerden biri, paranoyak-şizofren bir hasta ile ilgildir. Söz konusu hasta, 1906 yılında Jung onunla tanıştığında, yıllardır hastanede yatmaktadır. Hasta, gençliğinden beri bu hastalıkla yaşamaktadır ve tedavi edilemeyen bir konumdadır. Devlet okulunda okumuş ve bir ofiste memur olarak çalışmış olan bu kişinin özel bir yeteneği de yoktur. Bir gün Jung bu hasta ile görüşmedeyken, hasta camdan dışarı, güneşe doğru bakarken kafasını sallamaya ve gözlerini kırpıştırmaya başlar ve Jung'a da aynısını yapmasını söyler. Jung, hiçbir şey görmediğini söyleyince ise, hasta: “Elbetteki güneşin penisini görüyorsunuzdur. Kafamı hareket ettirdiğimde o da hareket ediyor ve rüzgar işte bundan kaynaklanıyor” der.[67]

---

64 D. H. Rosen, S. M. Smith, H.L. Huston ve G. Gonzalez, “Empirical Study of Associations Between Symbols and Their Meanings: Evidence of Collective Unconscious (Archetypal) Memory”, **Journal of Analytical Psychology,** C. 36, 1991, s. 212.
65 Carl Gustav Jung, “The concept of the collective unconscious”, **Journal of St. Bartholomew’s Hospital (London),** 1936, XLIV, s. 102.
66 A.g.e., s. 102-103.
67 A.g.e., s. 103.

sinematek.tv

Bu olaydan yıllar sonra Jung, 1910 yılında basılmış, ünlü dilbilimci Albrecht Dieterich'e ait ve Bibliotheque Nationale, Paris'te bulunan bir Yunan Papirus'u ile ilgili bir kitap okumaktadır. Kitapta Jung şöyle bir metinle karşılaşır:

"Görünür tanrıların yolu, güneşin, ki o Tanrı benim atamdır, dairesi boyunca ortaya çıkacaktır. Aynı şekilde, tüp olarak da bilinen (ministering) rüzgar da. Güneşin dairesinden aşağı doğru sarkan bir tüp göreceksiniz. Ve Batı yönündeki bölgelere doğru, sanki sonsuz bir Doğu rüzgarı varmış gibi. Ancak, eğer diğer rüzgar galip gelirse, benzer bir biçimde görüntünün diğer tarafa döndüğünü göreceksiniz."[68]

Jung'un hastası, kendisini, tek bir kişide bir araya gelmiş Tanrı ve İsa olarak görmektedir ve hayalleri genellikle dinsel içeriklidir. Burada, güneşin ve rüzgarın antik sembolizmde birbiriyle sıklıkla ilişkilendirildiğini belirtmekte fayda vardır. Güneşle ya da tanrıyla bağlantılı olan rüzgar tüpleri, pek çok farklı yerde de karşımıza çıkar. Örneğin, bazı Ortaçağ resimleri, İsa'nın döllenmesini, Tanrı'nın tahtından Meryem Ana'ya giden bir tüp ya da hortum ile tasvir eder.[69]

Jung'un hastasının, olayın gerçekleştiği tarihten dört yıl sonra basılan bir kitapta bahsedilen Yunan paprirüsü ile ilgili bilgi sahibi olması ya da söz konusu Ortaçağ tablolarından haberdar olması mümkün müdür? Hasta, 20'lerinin başlarında raporunu alan, hiç seyahat etmemiş biridir ve yaşadığı kent olan Zürih'teki sanat galerilerinde böyle tablolar sergilenmemektedir.[70]

Öyleyse hastanın hayallerinde, kolektif bilinçdışının arketiplerinin çalışmakta olduğunu söyleyebiliriz. Hastanın sanrısı, insanlığın ortak mirasından gelmektedir ve işte bu nedenle de, en eski sembolik anlatımlarla örtüşmektedir.

Yine en bilinen arketip örneklerinden biri de yılandır. Jung, dönüşüm ve yenilenme gibi fikirlerin yılan aracılığıyla ifadesinin kanıtlanmış bir arketip olduğundan bahseder. Yılan, örneğin, iyileşme Tanrısı Asklepios'un simgesidir. Yunan tanrısı Hermes de, biribirine dolanmış ve cinsel birleşmede olan iki yılanın sarmaladığı bir asa

68 A.g.e., s. 103.
69 A.g.e., s. 104.
70 A.g.e., s. 104.

sinematek.tv

taşır. Hindistan'da ise, yine, birbirinin içine geçmiş iki yılan sembolü, **kundalini**'nin, yani bedenin içerisindeki spiritüel, iyileştirici enerjinin sembolü oalrak ortaya çıkar. Yılan, bugün halen tıp biliminin sembolüdür ve iyileşme ile bağlantılandırılır.[71]

Jung'un bu konuda verdiği bir başka örnek ise, Leonardo da Vinci'nin Aziz Anne, Meryem Ana ve İsa'nın bebekliğini resmeden tablosu ile ilgilidir. Çağımızın bir başka büyük psikanalisti Sigmund Freud bu tabloyu, kişisel bir neden-sonuç ilişkisiyle, yani Leonardo'nun kendi hayatında iki anneye sahip olmasıyla açıklamıştır. Jung'a göre ise bu tablonun kişisel olmayan, arketipsel bir anlamı mevcuttur ve bu anlam, pek çok mitolojide ve karşılaştırmalı dinsel çalışmalarda, farklı varyasyonlarla karşımıza çıkan **çift anne** motifidir. Bu varyasyonlardan biri de **çift soy**'dur ve bir tarafı insan bir tarafı tanrısal olan iki taraflı mirasa işaret eder. Bu, Yunan mitolojisinde Heracles örneğinde; aynı zamanda Mısır'da, doğası gereği hem insan hem tanrı olan Firavun inanışında görülebilir. Firavun aynı zamanda, bu arketipin çift doğum varyasyonuna işaret eder. İsa da, aynı şekilde, iki kere doğmuştur.[72]

Jung, ikinci doğumun pek çok farklı mitolojide karşımıza çıktığından bahseder. Örneğin, tıp biliminin ortaya çıktığı ilk zamanlarda, bu bir sihirli iyileştime yöntemidir. Aynı şekilde bu simge, pek çok dinde de karşımıza çıkar ve Ortaçağ'da okült felsefede önemli bir yere sahiptir. Dahası, kendi ebeveynlerinin gerçek ebeveynleri olmadığına ve evlat edinildiklerine inanan pek çok çocukta, bu arketipin izleri görülebilir.[73]

Jung'a göre Leonardo gerçekten kendi iki annesini resmetmiş olsa bile, yaptığı şey, kendisinden çok önce ve sonra, aynı arketipin etkisinde kalmış pek çok insanın psişesinde yatan simgeyi ifade etmektir. Kuşkusuz ki, benzer motifler çizen, çift anne figürünü ifade eden her sanatçının iki annesi yoktur. Benzer bir biçimde, Leonardo ile aynı kaderi paylaşan pek çok kişi, insanlığı aynı şekilde etkilememiştir.[74]

---

71 D. H. Rosen, S. M. Smith, H.L. Huston ve G. Gonzalez, “Empirical Study of Associations Between Symbols and Their Meanings: Evidence of Collective Unconscious (Archetypal) Memory”, **Journal of Analytical Psychology,** C. 36, 1991, s. 212-213.
72 Carl Gustav Jung, “The concept of the collective unconscious”, **Journal of St. Bartholomew’s Hospital (London),** 1936, XLIV, s. 100.
73 A.g.e., s. 101.
74 A.g.e., s. 101.

sinematek.tv

Öyleyse burada Leonardo için de kolektif bilinçdışının arketiplerinin çalıştığı söylenebilir. Leonardo'nun yaptığı, insanlığın ortak mirasından gelen motifleri, kendi sanatına yansıtmak olarak yorumlanabilir.

Kolektif bilinçdışının arketipleri; rüyalar, hayaller, fanteziler, masallar, hikayeler, dinler ve inanışlar ve sanatta karşımıza çıkar; çünkü bütün bunlar, bilinçli yaşantımızda var olmayan, kendine yer bulamayan, ancak kendini ifade etmek isteyen simgelerin ve motiflerin su yüzüne çıkabildiği ve kendini dünyaya sunabildiği alanlardır. İşte bu nedenle, bu bölgeleri araştırmak, arketiplerle ilgili daha fazla örneğe va kanıta rastlamamıza neden olacaktır.

Öte yandan belirtilmelidir ki, bilinçşında varolan sembolik katman, tüm insanlık tarafından paylaşılırken, bu katmanın bir bölümü, aslen "aynı ırkın, milliyetin ya da kültürün üyeleri" tarafından paylaşılır. Şunun altını çizmekte fayda vardır ki, günümüzde Jung'un takipçileri, paylaşılan söz konusu sembolik alanın, ırksal ya da genetik faktörlerden değil, sosyalleşmeden kaynaklandığını vurgular. Bir başka deyişle: "İnsanlığın kolektif bilinçdışının evrensel özellikleri, çeştili mitlerde ifade edilen yerel biçimlere bürünür."[75]

Öyleyse denilebilir ki, insan zihni, doğal olarak birtakım ortak sembollere ya da ortak düşüncelere, mitlere sahiptir. Tüm insanlar, ortak anlamlar taşıyan birtakım ortak arketipleri bilincinin derinliklerinde saklar. Ancak söz konusu ortaklıklar, zaman zaman yerel varyasyonlara bürünebilir. Bu yerel varyasyonlar, birbirlerinden tamamen farklı, ayrı semboller değildir elbette; yalnızca aynı sembolün farklı ifadeleridir.

1.6. Mit ve Sembol

Kenneth Burke'ye göre insan, "sembol kullanan hayvandır". Burke, gerçeklik olarak algıladığımız pek çok şeyin bize bir sembol sistemi yoluyla aktarıldığını söyler. Söz konusu semboller sistemi, dil de olabilir, görsel semboller de.[76]

75 Percy S. Cohen, (1969). "Theories of Myth", **Man, New Series**, C. 4, No: 3, 1969, s. 340.
76 Kenneth Burke, **Language as Symbolic Action,** California, University of California Press, 1966, s. 3-5.

sinematek.tv

İnsanı sembol kullanan hayvan olarak tanımlamak, onun doğduğundan itibaren şeyleri, kelimelerin ışığında algıladığına vurgu yapmaktır. Bu anlamda her dil ya da her türlü sanat, sembolik bir eylem olarak tanımlanabilir.[77] Zaten kültür de, kendinden başka bir şeyi temsil eden göstergelerden meydana gelir ve insanlar bu göstergeleri anlamlandırma çabası içerisindedir. Sanat da bu anlamda, gösterge üreten bir kültürel etkinlik alanı olarak yorumlanabilir.[78]

Burke'nin bahsettiği semboller sistemi, benzer şekilde, kültürün ürünü olan tüm anlatı sistemleri gibi mitolojide, mitsel öykülerde de oldukça görünür bir biçimde ortaya çıkar. Mitin ve mitsel öykünün yapısının detayları, aşağıda incelenecektir.

1.6.1. Mit ve Mitsel Düşünce

Öte yandan Burke'ye göre, retorik şiir için nasıl bir işleve sahipse, ideoloji de mit için aynı işleve sahiptir.[79] Öyleyse denilebilir ki ideoloji, mitin temel yapı taşlarından biridir. Mit, ideoloji üzerinde yapılanarak formunu oluşturur ve anlatısını sunar.

Cohen ise, mitin temel özelliklerini şu şekilde sıralar:

> "Mit, olayların öykülendirilmesidir; öykünün kutsal bir niteliği vardır; kutsal iletişim sembolik bir biçimde gerçekleştirilir; mitte var olan olayların ve nesnelerin en azından bir bölümü mit dışındaki dünyada ortaya çıkmaz ve var olmaz; ve öykü, kökenlerin ve dönüşümlerin dramatik biçimlerine atıfta bulunur." (Cohen, 1969: 337).

Yine Cohen'e göre, belirli özellikleri miti, diğer anlatım türlerinden ayırır. Örneğin, öykülendirmenin niteliği, miti, kozmoloji gibi genel fikirlerden ya da fikir dizilerinden ayırır. Aynı şekilde miti efsanelerden ve halk öykülerinden ayıran şeyler, onun kutsallığı ve dönüşüm, köken gibi olgulara yaptığı atıftır. Öte yandan, mit dışında

77 Kenneth Burke, "Symbol and Association", **The Hudson Review,** C. 9, No: 2, 1956, s. 213.
78 Mieke Bal ve Norman Bryson, "Semiotics and Art History", **The Art Bulletin**, C. 73, No: 2, 1991, s. 174.
79 Kenneth Burke, **On Symbols and Society,** Ed. Joesph R. Gusfield, Chicago, The University of Chicago Press, 1989, s. 303.

sinematek.tv

var olmayan ve bilinmeyen olaylara ve nesnelere dair anlatımlar, miti tarihten ve/veya sahte tarihten farklılaştırır.[80]

Mit ile ilgilinen Tylor, Bastian ve Frazer gibi erken dönem düşünürler, farklı kültürdeki mitleri incelemenin bize insan doğası ile ilgili temel bilgiler vereceğini söyler. Pek çok farklı kültürden gelen mitlerin, doğal olarak yerel çeşitlilikler gösterseler de, benzer motifler işlemiş olmaları (kahramanın doğumu, sınav, macera, arayış ve benzeri), kültürler arasında var olan, insanın ve yaşamın anlamına dair bir uyumu göstermiştir. Ancak söz konusu uyumluluğun aktarımında kültürden kültüre farklılıklar elbetteki ortaya çıkar.[81]

Burada bahsedilen söz konusu yorumlar, yani farklı kültürlerin benzer temaları olan mitlere sahip olduğuna yapılan vurgu, Carl Gustav Jung'un düşünceleriyle paralellik gösterir. Erken dönem düşünürler de, Jung gibi, yalnızca aktarımda ortaya çıkan birtakım çeşitliliklerden söz etseler de, genel olarak tüm mitolojide bir uyum sezmiştir.

Cassirer ise mitsel düşünceyi, bilincin belirli özelliklere sahip üniter bir biçimi olarak tarif eder. Cassirer'in bahsettiği üniter biçim, nesne bütünlüğünden ziyade, kendine has bir deneyim ile ifade bulan işlev bütünlüğüdür. İşte bu nedenle bütüncül bir açıklama, kültürel alandaki söz konusu işlev bütünlüğünde yatar. Böylece Cassirer, mitin kaynağını birtakım doğa nesnelerinde arayan yaklaşımları reddeder.[82]

Öyleyse Cassirer için mit, basitçe bir doğa nesnesini ele alıp, onunla igili hikayeler anlatılması olarak yorumlanamaz. Mitin kaynağını, yaşamın bütününde aramak gerekir, ki, bu da yine Cassirer'in bahsettiği gibi mitin işlevselliğindedir ve söz konusu işlevsellik de bütünsel bir yaklaşıma sahiptir.

Cassirer, ayrıca, mitsel sembolü mistik ya da gizli bir gerçeği saklayan bir temsil olarak görmez. Ona göre söz konusu sembol, gerçekliğin bağımsız bir yorumudur.

80 Percy S. Cohen, “Theories of Myth”, **Man, New Series**, C. 4, No: 3, 1969, s. 337.
81 Martin. L. Bowles, “Myth, Meaning and Work Organization”, **Organization Studies**, C. 10 No:3, 1989, s. 407.
82 David Bidney, “Myth, Symbolism, and Truth”, **The Journal of American Folklore,** C. 68, No: 270, 1955, s. 381.

sinematek.tv

Cassirer'e göre mitsel anlatıda “gerçek ve ideal olan arasında bir fark yoktur.”[83]

Bir başka deyişle Cassirer, miti temelde bir bakış açısı meselesi olarak görür ve “her bilgi, alımlanış anında, zihnin sentezleme eylemini içerir” diyen Kant'çı prensibi bu alana taşır.[84] Aynı zamanda Cassirer'e göre mit, mantık öncesi zihinlerin basit bir ifadesi olarak ele alınmamalıdır ve basit sembolik süreçler olarak görülmelidir.[85]

Cassirer, miti diğer kültürel biçimlerden ayırırken, onun her şeyi kapsayıcı doğasına dikkat çeker. Cassirer'e göre bazı sembol sistemleri, bilim ya da sanat gibi dallar, kültürün yalnızca bir kısmını temsil ederken mit, tüm kültürü bir bütün olarak temsil eden bir yapıya sahiptir. Cassirer mit için, kültürün **ortak matrisi** tanımını yapar.[86]

Bir başka deyişle Cassirer mitin, kültürün özelliklerini içinde barındırdığından bahseder. Bireylerin içine doğduğu, eğitildiği, sosyalleştiği kültürün yapısı, mit içerisinde mevcuttur. Mit, söz konusu kültürün öğelerinin doğasını taşır. Bireyler de işte bu öğelerle ve mitsel öykülerle taşınan kültürel özelliklerle sosyalleşir ve bu sosyalleşme, toplumun her kesimine, her bireyine yansır. Toplumdaki her kişi için bu mitler tanıdıktır; işte bu nedenle de kapsayıcıdır.

1.6.2. Mite Psikanalitik Yaklaşım

Öte yandan mitlere olan yaklaşımların bir diğeri psikanalitiktir ve bu tarz yaklaşımların en bilineni, Carl Gustav Jung'un takipçilerinin bakış açısıdır. Mite Jung'çu bakış, Jung'un insan zihinin doğasıyla ilgili temel varsayımlarına dayanır. Söz konusu varsayımlar ve mite Jung'çu bakış, yukarıda detaylı olarak tartışılmıştır. Öte yandan Sigmund Freud'un takipçileri miti, diğer varlıklardan türeyen bir yan varlık olarak görür. Her iki yaklaşımda da ortak olan taraf, psikanalitik yaklaşımların, miti

83 A.g.e., s. 382.
84 Philip Wheelwright, “The Semantic Approach to Myth”, **The Journal of American Folklore,** C. 68, No: 270, 1955, s. 473.
85 Ursula Renz, “From Philosophy to Criticism of Myth: Cassirer's Concept of Myth”, **Synthese,** C. 179, 2011, s. 140.
86 A.g.e., s. 145.

sinematek.tv

bilinçdışının bir ürünü olarak görmesidir.[87]

Bu da demektir ki, psikanalitik yaklaşımlar miti, insanın bilinçdışında var olan şeylerin sembolik bir ifadesi olarak görür. Öyleyse bu yaklaşımların mite bakışı, sembollerin insan zihninde neye karşılık geldiğini ve neyi temsil ettiğini araştırma yönünde olacaktır.

Mite psikanalitik yaklaşımların en önemlilerinden olan Freud'çu yaklaşım, onu diğer zihinsel kuvvetlerin bir ifadesi olarak ele alır ve iki temel soru sorar: “Mit neden oluşur ve mitsel semboller ne anlama gelir?”. Bu görüşte mit, bir nevi gündüz rüyasıdır. Gece görülen rüyalar, başka bir şekle bürünmüş, yoğun bir mesaj içerir. Mitte ya da gündüz düşlerinde de, rüyalara benzer süreçler işlese de, buradaki fark, olay akışı materyali üzerinde insanın daha fazla kontrol sahibi olmasıdır. Yine de, bu yaklaşım hem gündüz düşüne, hem de mite, bilinçdışının büyük etkisi altındaki olgular olarak bakar ve rüyaların sembolizminin burada işleyeceği görüşüne sahiptir.[88]

Bir başka deyişle mit, hem bilinçli zihnin, hem de bilinçdışının ürünüdür. Bilinçlidir, çünkü kişiler onu uyanıkken, zihinleri açıkken kurar ve olayların gerçekleşme biçimini, akış sürecini zihinlerinin kontrollü hali ile yaratır. Ancak öte yandan mit bilinçdışından gelir, çünkü insanın bilinçli zihninde çoğu zaman kendine yer bulamayan, ancak rüyalarda ve gündüz düşlerinde ortaya çıkan olguların sembolik ifadelerini içerisinde barındırır.

1.6.3. Mite Sosyolojik ve Kültürel Yaklaşımlar

Diğer yandan mite yönelik sosyolojik yaklaşımların en bilinenleri Durkheim ve Malinowski'nin adıyla anılır. Durkheim da mitin içeriğinin sembolik önem taşıdığından bahseder ve mitsel öykünün toplumun sahip olduğu belirli değerleri ve sosyal yapının belirli özelliklerini temsil ettiğini ve yansıttığını belirtir. Durkheim'a göre mit, dini sistemin bir parçasıdır ve ritüelin eylemle yaptığı şeyi mit, sözler yoluyla ifade eder.

87 Percy S. Cohen, “Theories of Myth”, **Man, New Series**, C. 4, No: 3, 1969, s. 340.
88 A.g.e., s. 340-341.

sinematek.tv

Mitsel hikaye, aynı zamanda toplumu bir arada tutma ve dayanışmayı arttırma işlevine sahiptir. Totemler ise, topluma belirli bir kimlik verir, onu diğerlerinden ayırır ve üyelerin birliğini temsil eder.[89]

Öyleyse Durkheim'ın mite yaklaşımının işlevsel olduğu söylenebilir. Mit, sosyal yapıyı ve değerleri yansıtarak, onları bir anlamda yeniden üretir ve aktarır. Böylece de toplumun üyelerini ortak bir yerde buluşturur ve bireylerin ortak bir aidiyet duygusu hissetmesine yardımcı olur.

Malinowski ise, mite pragmatik bir bakış açısıyla yaklaşır ve mitsel hikayeleri anlatan toplulukları, ayakları yere basan, bu dünyada yaşayan, iş adamına benzer düşüncelere sahip gruplar olarak görür. Malinowski'ye göre bu grupların büyüye ya da benzeri şeylere inanmalarının sebebi, yalnızca, "herkes gibi aklın ve gerçeğin sınırlarıyla karşılaşmış olmalarıdır." İşte bu nedenle de, sosyal kurumlarını meşrulaştırmak için, aklın ve gerçeğin, gündelik hayatın sınırlarının ötesinde bir şeylere ihtiyaç duyarlar. Gündelik hayatın kuralları ve gerçek tarih, tutarsızlıklar, uzlaşmazlıklar içerir ve şüphe barındırır. Ancak mit, "söz konusu tutarsızlıkları çözer ve bir düşünce dizisini, bir diğerine karşı onaylar"[90].

Öte yandan, mitsel öykü ile ilgili şüphesiz en önemli kuramlardan birinin kurucusu olan Claude Levi-Strauss, Malinowski'nin görüşlerini eleştirir. Levi-Strauss, öncelikle, çoğunlukla ilkel olarak adlandırılan düşünme yoluyla ilgili yorumları ele alırken, **ilkel** kelimesinin yanlışlığına dikkat çeker ve onun yerine **yazısız** kelimesini kullanmayı daha uygun bulur, çünkü Levi-Strauss'a göre bu nokta, bu tarz toplumlarla aramızdaki ayrımsal öğedir. Düşünür, söz konusu toplumların düşünce sistemlerinin iki değişik açıdan yorumlandığını ve ikisinde de yanlış olduğunu vurgular. Bunlardan ilki, bu tarz düşünceleri, "geri, aşağı nitelikte" görmektir ve çağdaş antropolojide bunun hemen akla gelen ilk örneği Malinowski'nin çalışmalarıdır. Levi-Strauss'a göre: "Malinowski'nin izlenimi; incelediği halkların düşüncesinin ve genelde antropolojinin inceleme konusu olan bütün yazısız halklarının düşüncesinin, bütünüyle yaşamın temel

89 A.g.e., s. 343.
90 A.g.e., s. 344.

sinematek.tv

gereksinimleri tarafından belirlendiği ya da belirleniyor olduğuydu."[91]

Bu noktada diyebiliriz ki, Malinowski'nin teorisi, "ilkel" diye nitelendirilen toplulukların mitsel hikayelerini, yalnızca hayatta kalmaya ve bunun için gerekenleri sağlamaya uğraşan bir toplumun elinden çıkan ve bu amaçlara yönelik bir uğraş olarak ele alırken; Levi-Strauss, söz konusu toplulukların bugünkü modern ve ileri toplumlardan, düşünce yapısı olarak daha aşağıda olmadığını, yazısız toplumların da bugünküne benzer düşünsel süreçlere sahip olduğunu öne sürer.

Levi-Strauss, mitin entelektüel önemine dikkat çeker ve miti, bilimin (somut şeylerin değil, soyut ilişkilerin biliminin) öncüsü olarak görür. Levi-Strauss'a göre mitin ana işlevi, insanlar tarafından deneyimlenen karşıtlık, muhalefet ya da çelişki gibi durumlara karşı, bir arabulucu ya da bağdaştırıcı olarak hareket etmesidir. Mitin önemi, anlatımın, hikayenin tasvirinde değil; önemli birtakım çelişkileri ortaya koymasında ve söz konusu çelişkilere arabuluculuk yapmasındadır.[92]

Levi-Strauss'un eleştirdiği ikinci bakış açısı ise, yazısız toplumların düşünme biçimlerinin geri olmaktan çok, temelde değişik bir düşünme biçimi olduğunu savunan görüştür. Yazar. "Bu yaklaşım 'ilkel' – her zaman 'ilkel' sözcüğünü tırnak içine alırım – düşünce ile modern düşünce arasındaki temel ayrımı, birincisinin bütünüyle duygu ve mistik tasarımlarla belirlenmesinde gören Levy-Bruhl'un çalışmasıyla örneklenebilir" ifadesini kullanır.[93]

Öyleyse Levi-Strauss, yazısız toplumları yalnızca geri olarak değil, aynı zamanda **bizden** farklı olarak ele alan görüşe de karşıdır. Düşünüre göre, onları yalnızca pragmatik olarak ele almak nasıl yanlışsa, yalnızca mistik ve duygusal olarak görmek de aynı şekilde yanlıştır.

Claude Levi-Strauss, bizim, çoğunlukla hayatta kalmakla ve açlıktan ölmemekle uğraştıklarını düşündüğümüz; zorlu koşullarda ancak hayatta kalmayı başarabildiklerine inandığımız bu toplumların, aslen çıkarsız düşünmeye yatkın

91 Claude Levi-Strauss, **Mit ve anlam,** Çev. Hilmi Yavuz, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1986, s. 27.
92 Percy S. Cohen, "Theories of Myth", **Man, New Series**, C. 4, No: 3, 1969, s. 346.
93 Claude Levi-Strauss, **Mit ve anlam,** Çev. Hilmi Yavuz, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1986, s. 28.

sinematek.tv

olduklarından bahseder. Başka bir deyişle bu toplumlar:

"Onları çevreleyen dünyayı, doğayı ve toplumlarını anlamaya yönelik bir istek ve gereksinimle davranırlar. Öte yandan bu amaca ulaşmak için, tıpkı bir düşünürün hatta bir dereceye kadar bir bilim adamının yapabileceği gibi zihinsel araçlarla yola çıkarlar."[94]

Başka bir deyişle, Levi-Strauss, yazısız toplumların düşünme süreçlerinin modern düşünme süreçlerine oldukça yakın olduğunu belirtir. O toplumlar da, tıpkı bugün modern dünyada olduğu gibi, yalnızca temel gereksinimlerle ve mistik düşüncelerle hareket etmeden, evreni ve yaşamayı anlamaya çalışır ve bu amaçla entelektüel bir çaba sarf eder.

Kenneth Burke'nin bu konudaki görüşleri de Levi-Strauss'unkiler ile paralellik taşır. Burke, insanların kendi geliştirdikleri araçlar vasıtasıyla kendi doğal koşullarından uzaklaştıklarından bahseder. Burke'ye göre en ilkel kabileler bile, insanın hayvani doğası tarafından hayatta kalmak için tanımlanan beslenme, barınma ve cinsellik gibi ihtiyaçlardan ayrılan birtakım niyetler barındırır ve bu niyetler yoluyla ilerler. Bunlar insanın **ikinci doğası** haline gelir ve gelenek ile şekillenen beklentiler, **doğalmış** gibi görünmeye başlar. Burke bu noktada bir örnek verir. Örneğin, bir gece New York'ta aydınlatma sistemi ile ilgili bir sorun meydana gelir ve şehrin sokakları aydınlatılamaz. Ertesi gün gazeteler bu olayı büyük bir dehşet olarak yansıtır. İnsanın geceleri karanlıkta kalması oldukça doğal olmasına rağmen, söz konusu **ikinci doğa** bunu oldukça garip karşılar.[95]

Öte yandan Levi-Strauss, bilimsel düşünce sayesinde doğa üzerinde egemenlik kurabildiğimizi, fakat mitsel düşüncenin insana bu gücü vermede başarısız kaldığını söyler. Ancak mit insana "evreni anlayabileceği ve evreni anladığı yanılsamasını vermiştir." Levi-Strauss'a göre bu, şüphesiz ki, "yalnızca bir yanılsamadır".[96]

94 A.g.e., s. 28.
95 Kenneth Burke, **Language as Symbolic Action,** California, University of California Press, 1966, s. 13.
96 Claude Levi-Strauss, **Mit ve anlam,** Çev. Hilmi Yavuz, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1986, s. 29.

sinematek.tv

Öyleyse mitsel düşünce ve bilimsel düşünme arasındaki temel ayrım burada yatar. Mit, doğa üzerinde egemenlik kurmamızı sağlamamış, ancak bize evreni anlama yetisine sahip olduğumuza dair bir yanılsama sunmuştur. Bilim ise, insanın doğaya hükmetmesini, en azından bir dereceye kadar ve belirli alanlarda mümkün kılmıştır.

Levi-Strauss, insanın zihinsel gücünün yalnızca kısıtlı bir miktarını kullandığını hatırlatır ve sahip olduğumuz mesleğin, ilgilendiğimiz sanatın ya da içerisinde bulunduğumuz durumun gerektirdiği kadarını kullandığımızı belirtir. Günümüzde ise, zihinsel kapasitemizi, eskiye oranla hem daha az, hem de daha çok kullanırız. Aynı şekilde, bugün kullandığımız zihinsel kapasitenin türü de farklıdır.[97]

Bu noktada Levi-Strauss, karşılaştığı ilginç bir olaydan bahseder. Düşünür, gündüz ışığında Venüs gezegenini görebilen bir kabileye rastlar, ancak bu durumu çok olanaklı ve inanılır bulmaz. Bunun üzerine astronomlara danışır ve bu durumun mümkün olmadığı, ancak yine de, “Venüs gezegeninin yaydığı ışık miktarını bilirsek, bazı insanların gezegeni görmesinin bütünüyle düşünülemez olamayacağı” yanıtını alır. Daha sonra ise Levi-Strauss, eski denizilik kitaplarında, gezegeni eski gemicilerin de görebildikleri bilgisine rastlar ve eğitilmiş bir gözle belki de bunun mümkün olabileeği sonucuna ulaşır.[98]

Levi-Strauss'a göre, günümüzde modern toplumlarda yaşayan insanlar olarak zihinsel yeteneklerimizin bir kısmını kaybettik. Bitkiler ve hayvanlar konusunda yazısız toplumlar kadar bilgiye sahip değiliz. Ancak bizim de başka zihinsel yeteneklerimiz daha gelişkin durumda. Yazısız toplumlar da, şüphesiz zihinlerinin niteliğini değiştirme potansiyeline sahip olmuştur, ancak yaşam biçimleri ve doğa ile ilişkileri açısından bu durum gerekli olmamıştır. Levi-Strauss, bu konuda şöyle der: “İnsanlığa ait bütün zihinsel yetiler bir kerede geliştirilemez. Yalnızca küçük bir bölümü kullanılabilir ve bu bölüm her kültürde farklıdır. Hepsi bu.”[99]

Öyleyse yazısız toplumların zihinsel yetenekleri bizden aşağı değildir, sadece

97 A.g.e., s. 29-30.
98 A.g.e., s. 30.
99 A.g.e., s. 30-31.

sinematek.tv

söz konusu yeteneklerin farklı kısımları devrede olabilir. Modern insan, pek çok şeyi başarırken, Venüs gezegenini görme yetisini kaybetmiştir. Bu durumda denebilir ki, aradaki fark, belirli bir alanda uzmanlaşma meselesi ile ilgilidir.

Claude Levi-Strauss, aynı zamanda, farklı kültürlerin mitlerindeki motiflerin birtakım benzerlikler taşıdığını ifade eden ekol ile paralel görüşlere sahiptir. Levi-Strauss, yapısalcı bir yaklaşım ile, dünya üzerindeki mitlerde belirli ve ortak bir düzen arayışı içerisine girmiştir.[100]

Levi-Strauss'un mit ile ilgili görüşlerine bu bölümün sonunda tekrar değinilecektir. Ancak burada adının anılması gereken bir başka düşünür de, mit alanındaki önemli isimlerden bir başkası olan Joseph Campbell'dır. Campbell, mite yaklaşımlarda kullanılan psikolojik ve kültürel bakış açılarını bir anlamda bir araya getirmiştir. Campbell'a göre mit, hem insan doğasındaki evrensel şeylere dair bir ipucu verir; hem de toplumların içinde yaşadığı tabiat, gördükleri doğal manzara, gelenekleri ve kültürleri ile ilgili veriler sunar.[101]

Bu noktada denebilir ki, Campbell da Jung'un görüşlerine paralel olarak (ki yazılarında Jung'tan bahseder), insan zihninin evrensel yapısına vurgu yapmıştır. Ancak Campbell'ın bakışı aynı zamanda, kültürel görüş ile de benzerlikler taşır ve mitin yerelliğine de dikkat çeker.

Diğer yandan Joesph Campbell insan yaşamının, belirli rollere sahip ve sınırlı olduğunu belirtir. Kişiler hayatlarının belirli dönemlerinde birtakım rollere sahip olur, aynı zamanda da meslekleriyle toplum içerisinde belirli bir işlevi yerine getirir. Bu açıdan bakıldığında insan, bir anlamda toplumun bir organı gibidir. Öte yandan bildiği yaşama yolunu, düşündüğü dili ve kendisini geliştirdiği fikirleri, yine aynı toplumdan öğrenmiştir ve “Eğer kendisini ya gerçekten ya da düşüncede ve hissiyatta toplumdan ayırmaya kalkarsa, yalnızca kendi varoluş kaynağı ile olan ilişkisini kesmiş olur.”[102]

---

100 Martin. L. Bowles, “Myth, Meaning and Work Organization”, **Organization Studies**, C. 10 No:3, 1989, s. 407.
101 A.g.e., s. 407.
102 Campbell, Joesph: **The hero with a thousand faces**, Princeton, Princeton University Press, 2004, s. 354.

sinematek.tv

Ölüm, doğum, evlilik ve benzer yaşam olaylarıyla ilgili törenler de, kişinin yaşamdaki krizlerini ve eylemlerini, bir anlamda toplumsal, klasik ve kişisel olmayan süreçler olarak tercüme eder. Törenlerden sonra devam eden sosyal görevler de, törenin verdiği mesajı gündelik hayata taşır ve kişinin toplumla olan birliğini, toplumun bir parçası olduğu fikrini destekler. Öte yandan mevsimsel festivaller, bambaşka bir kapıyı aralar ve nasıl insanlar toplumun bir parçasıysa, toplumun da evrenin bir parçası olduğu mesajını iletir.[103]

Öyleyse mitsel düşünce bir anlamda her şeyin bütünlüğüne dair bir vurgu yapar. İnsan toplumun, toplum dünyanın, dünya da evrenin bir parçasıdır ve her şey bir bütün olarak hareket eder. Mit ve ritüel, insana bu bütünlüğü hatırlatarak, yalnızca bir organ olduğu bilgisini verir ve gündelik hayatın gelgitleri içerisinde herkesin bir rolü olduğunu söylerek, bireylerin yaşamın iniş çıkışlarını daha güçlü karşılaması için destek sağlar.

Öte yandan Roland Barthes, meseleye bir başka açıdan yaklaşır ve yananlam üzerinde durur. Daha çok ikinci derece sistemler ile ilgilenen Barthes'ın bahsettiği sistemler, daha önceden var olan sistemler üzerine kurulmuştur. Örneğin, edebiyat dil üzerine kuruludur. Barthes, bu tür sistemleri yananlamlı olarak adlandırır ve düzanlamlılardan, yani birinci derece sistemlerden ayırır.[104] Barthes'a göre yananlam, ideolojinin, mitin etkinliğidir. İdeoloji ya da mit dediğimiz şey ise, belirli bir zamanda egemen olan değerlerin ifade edilmesi ve haklılaştırılması amacıyla gösterenlerin konumlandırılmasından oluşur.[105]

Öyleyse mit, Barthes için ikinci derece bir sistemdir ve yananlamlıdır. Mitin işlevi ise, yukarıda da belirtildiği gibi, belirli bir toplumda ve belirli bir dönemde egemen olan normların, inanışların ve değerlerin, belirli bir gösterge sistemi içerisinde yeniden üretilmesi ve yeniden meşrulaştırılmasıdır.

Barthes'a göre yananlamlı gösterge sistemi içerisinde, gösteren ve gösterilen

103 A.g.e., s. 354-355.
104 Kaja Silverman, **The subject of semiotics,** New York, Oxford University Press, 1984.
105 A.g.e.

sinematek.tv

arasındaki ilişki, ancak daha geniş bir sosyal alana yapılan atıf ile açıklanabilir. Sınıf çıkarları ve değerleri ile yapılandırılmış bir sosyal alan olan kültür, çelişkiler ile parçalanır. Söz konusu çelişkilerin üzeri, dünyayı egemen sınıfın imgesi ile şekillendiren ideoloji ya da mit tarafından kapatılır ve böylelikle çelişkiler yatıştırılır.[106]

Yani Barthes'a göre mitin bir diğer işlevi, kültürün içerisinde ortaya çıkan çelişkilerin, dağılmaların ve parçalanmaların üzerinin kapatılması, tamir edilmesi ve yatıştırılmasıdır. Böylece kültürün devamlılığı sağlanır ve değerler pekiştirilir.

Tekrar Levi-Strauss'a dönmek gerekirse, düşünürün verdiği bir mitsel öykü örneğini ve bu öyküyü nasıl yorumladığını aktarmak faydalı olacaktır: Öyküye göre dünya üzerindeki varlıklar Güney Rüzgarı'ndan yaka silker, çünkü bu rüzgar sürekli eser ve hem avlanmalarını hem de sahillerdeki kabuklu deniz hayvanlarını toplamalarını imkansız hale getirir. Bunun üzerine varlıklar mücadele etmeye karar verir ve Güney Rüzgarı'nı yakalar. Bu mücadelede tırpana balığı özellikle önemli bir rol oynar. Güney Rüzgarı yakalandıktan sonra, her zaman değil, zaman zaman ya da belirli dönemlerde esmeye söz verir ve serbest bırakılır.[107]

Levi-Strauss ise bu öyküyle ilgili şöyle bir yorum yapar:

> "Kuşkusuz bu öyküde anlatılanlar olmadı. Ancak bu öykünün hezeyan halindeki bir kafanın saçma ve tuhaf yaratımı olduğunu söyleyerek kendi kendimizi tatmin etmeye kalkmamalıyız. Öyküyü ciddiye almalı ve kendimize sorular sormalıyız: Niye tırpana balığı ve niye Güney Rüzgarı?"[108]

Bir başka deyişle Levi-Strauss şunu söyler, mitsel hikayeleri duyduğumuzda ya da okuduğumuzda, onları geçmişte yaşamış ve yeterince entelektüel ilerleme kaydedememiş **ilkel** insanların mantıksız inanışları olarak görme eğilimindeyiz. Ancak, hikayede anlatılanlar, kelimenin gerçek anlamıyla, birebir yaşanmamış olsa da, öykü yine de bize bir şeyler anlatır ve bu anlatılanın ne olduğunu kavramak için sembollerin ne söylediğine dikkat etmeliyiz.

106 A.g.e.
107 Claude Levi-Strauss, **Mit ve anlam,** Çev. Hilmi Yavuz, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1986, s. 32-33.
108 A.g.e., s. 33.

sinematek.tv

Levi-Strauss, bu noktada mitsel materyalin özelliklerine bakmak gerektiğini savunur. Tırpana balığı, iki tür özellik sayesinde hareket eder. Bunlardan biri, altının kaygan, sırtının sert olması; bir diğeri ise, diğer hayvanlarla savaşırken kolayca kaçabilmesini sağlayan, yukarıdan ve aşağıdan bakıldığında çok büyük, yandan bakıldığında ise ince durması özelliğidir. Uzaktan bu balığı nişan alıp zıpkınla öldürmek çok kolay görünürken, tırpana balığı birden döner ya da kayar ve vurulması pek imkanlı olmayan profilini gösterir. Bu durumda tırpana balığı sadece "evet" ya da "hayır" yanıtını verebilecek bir hayvandır. Sürekli olmayan, biri olumlu diğeri olumsuz, iki duruma gider ve bu açıdan bakıldığında mitte yerine getirdiği işlev "çok zor sorunları bir dizi **evet** ya da **hayır** yanıtlarıyla çözmede kullanılan modern bilgisayarlardaki öğelere benzer"[109]

Burada tırpana balığı, kendisi de çift değişkenli olan bir sorunla iç içedir. "Güney Rüzgarı her gün esse hayat insanlar için olanaksızlaşırdı. Fakat gün aşırı eserse – bir gün 'evet, bir gün 'hayır' vb.- insanlığın gereksinimleri ile doğal dünyada hüküm süren koşullar arasında bir tür uzlaşma olanaklı olur."[110]

Levi-Strauss, öykünün bilimsel açıdan elbetteki doğru olmadığını belirtir. Ancak mitin özelliğini, "sibernetik ve bilgisayarların bilimsel dünyada boy gösterdiği ve iki değişkenli işlemlerin anlaşılmasını sağladığı bu dönemde" anlayabiliriz. Çünkü aynı tür işlemler, mitsel düşünce tarafından somut varlıklar kullanılarak yapılagelmiştir. "İki değişkenli işlem düşüncesiyle tanışmadan önce bütünüyle gözlerimizi kapattığımız bu sorunu, mitte neler olduğu sorununu anlama yeteneğini bize ancak bilimsel düşüncenin bugünkü konumu verebilir."[111]

Öte yandan Claude Levi-Strauss, bilimsel açıklamanın büyüklüğüne ve üstünlüğüne değinir. Düşünüre göre söz konusu üstünlük yalnızca bilimsel düşüncenin zihinsel ve pratik başarılarında değil, aynı zamanda "mitsel düşüncede de neyin geçerli olduğu açıklamaya çalışması" ile ortaya çıkar. Bu durum da, geçmişte saçma ve

109 A.g.e., s. 33-43.
110 A.g.e., s. 34.
111 A.g.e., s. 34.

sinematek.tv

anlamsız bularak üzerinde düşünmediğimiz mitolojik düşüncede nelerin var olduğunu, mitin bize ne anlattığını anlamamıza imkan verir.[112]

Sonuç olarak Levi-Strauss, her ne kadar, mitsel düşüncenin aşağı ya da modern insan düşüncesinden oldukça farklı olduğu yönündeki görüşlere karşı olsa da, nihai olarak bilimsel açıklamanın mitsel düşünceye üstünlüğünü kabul etmiştir. Söz konusu üstünlük, biraz da bilimsel düşünme yöntemlerinin mitsel hikayeleri açıklayabilme, onların ne anlattığı konusunda bize ipucu sunabilme yetisinde yatar.

Böylelikle, bilimsel düşünme yöntemleriyle, miti yalnızca bir fantezi olarak görmek yerine ciddiyetle ele alabilir, onun insan zihni, insan doğası ve yaşam ile ilgili ne söylediğini anlamaya çalışabilir; mitsel hikayenin kültür, kültürel değerler ve normlar ile ilgili ne anlattığına dair bir anlayışla toplumu daha iyi kavrayabiliriz.

112 A.g.e., s. 35.

sinematek.tv

2. HAYAO MİYAZAKİ VE RUHLARIN KAÇIŞI

Çalışmanın bu bölümünde, Hayao Miyazaki sinemasından ve Miyazaki'nin kurucuları arasında bulunduğu Stüdyo Ghibli'den bahsedilecektir. Ayrıca, Hayao Miyazaki'nin filmlerinde sıklıkla karşımıza çıkan temalar ve bu temaların anlamları tartışılacaktır.

2.1. Hayao Miyazaki ve Stüdyo Ghibli

Hayao Miyazaki, Japonya'nın en ünlü **anime** (Japonya'ya özgü canlandırma – animasyon – sineması) sanatçısı ve yönetmenidir; ayrıca dünya çapında da büyük bir ünü vardır. Kendisi çok hoşlanmasa da, sıklıkla onun için "Japonya'nın Walt Disney'i" yorumu yapılır.[1]

Ancak, Miyazaki'nin filmleri, Disney filmlerine kıyasla çok daha karmaşıktır. "Disney, var olan kültürel değerleri doğrulama eğilimindeyken; Miyazaki, bir yandan Japon kültürel değerlerini sahneye koyar, fakat bir yandan da söz konusu değerlerin dengesini ve sabitliğini bozar."[2]

Öte yandan Miyazaki, filmlerinin anime olarak da sınıflandırılmasını istemediğini de belirtmiştir. Ayrıca, uzun zamandır dijital teknolojileri kullanmayı reddetmektedir.[3]

Eserleri, Japonya'da tüm zamanların en çok izlenen filmleri olmayı başaran Miyazaki, uluslararası pek çok prestijli ödülün de sahibidir. Örneğin bu çalışmada detaylı olarak incelenecek olan **Ruhların Kaçışı** (Spirited Away) filmi, hem Almanya'da Altın Ayı kazanmış, hem de en iyi animasyon film dalında Oscar almıştır.[4]

Yönetmen, 1941 senesinde Tokyo'da doğmuştur. Annesi, ona ve üç kardeşine,

1 Susan J Napier, "Confronting Master Narratives: History As Vision in Miyazaki Hayao's Cinema of De-assurance", **Positions: East Asia Cultures Critique**, C. 9, No: 2, 2001, s. 471.
2 Christine Hoff Kraemer, "Between the Worlds: Liminality and Self-Sacrifice in Princess Mononke", **Journal of Religion and Film**, C. 8, No: 1, 2004.
3 Thomas Looser, " From Edogaw to Miyazaki: cinematic anime and anime-ic architectures of early and late twentieth cenrury Japan", **Japan Forum**, C. 14, No: 2, 2002, s. 315.
4 Kozo Mayumi, Barry D. Solomon ve Jason Chang, "The Ecological and Consumption Themes of the Films of Hayao Miyazaki", **Ecological Economics**, C. 54, No: 1, 2005, s. 2.

sinematek.tv

“her şeyi sorgulamayı öğreten bir özgür düşünce tutkunu”dur.[5]

Miyazaki, o dönemde yetişen pek çok kişi gibi, Tezuka Osamu'nun geliştirdiği Japon çizgi romanı mangadan etkilenmiştir. Gakushuin Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra ise, Japonya'nın büyük film stüdyolarından biri olan Toei'nin bünyesindeki Toei Doga'da çalışmaya başlamıştır. Toei Doga, uzun metrajlı filmler ve televizyon programları ile, o zamanlar büyümekte olan anime piyasasında önemli bir konuma yükselmiştir. [6]

Anime, 1960'lı yıllardaki doğuşundan itibaren, Japon kültüründe oldukça önemli bir yer tutmuş ve dünya çapında da pek çok takipçi kazanmıştır. Anime ile ilgili ilk işini 1963 senesinde edinen Hayao Miyazaki de, ilk başladığı yıllardan beri bu alanın merkezinde olmuştur.[7]

Bugün, Avrupalı sinema kültüründe Hayao Miyazaki “anime tanrısı” olarak anılır.[8]

Miyazaki, Japon kültürünün, inanışlarının, mitolojsisinin, ayinlerinin ve hikayelerinin, hayalgücü için oldukça zengin materyaller olduğunu söyler. Çocukların da, yüksek teknoloji ile dolu bu dünyada, köklerini kaybettiğini ve onlara kültürün zenginliklerinin hatırlatılması gerektiğinden bahseder.[9]

Yönetmen, 2005 senesinde The Guardian'a verdiği bir röportajda şöyle söylemiştir:

“Çocukların ruhlarının, daha önceki kuşaklardan gelen tarihsel hafızanın mirasçıları olduğuna inanıyorum. Büyüdüklerinde ve gündelik dünyayı deneyimlediklerinde, söz konusu hafıza gittikçe daha da derinlere iner. Ben, işte o seviyeye ulaşan filmler yapmak zorundaymışım gibi

5 Colin Odell ve Michelle Le Blanc, **Stüdyo Ghibli – Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri,** Çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2011, s. 14.
6 A.g.e., s. 14-15.
7 Kevin M. Mosit ve Michael Bartholow, “When Pigs Fly: Anime, Auteurism, and Miyazaki's Porco Rosso”, **Animation**, C. 2, 2007, s. 29.
8 Susan J. Bigelow, “Technologies of Perception: Miyazaki in Theory and Practice”, **Animation**, C. 4, 2009, s. 56.
9 Noriko T. Reider, “Spirited Away: Film of the Fantastic and Evolving Japanese Folk Symbols”, **Film Criticism**, C. 9, No: 3, 2005, s. 8.

sinematek.tv

hissediyorum”. [10]

Öte yandan Miyazaki filmleri, antik inanışlara ve Japon mitolojisine referanslar içerir. Ancak, söz konusu inanışları ve mitolojiyi, global kültürle beraber izleyicisine sunar. [11] Miyazaki'nin yarattığı kahramanların, her zaman tam bir Japon kültürü yansıması olduğu söylenemez. Karakterler, Japon kültürü ve toplumu ile bağlantılı pek çok özellik gösterirken, bir yandan da söz konusu kültürün grup odaklı yapısından farklı bir şekilde, bağımsız olarak resmedilir.[12]

2.1.2. Miyazaki Sinemasının Temaları

2.1.2.1. Kadın Kahramanlar ve Özellikleri

Miyazaki'nin yarattığı kahramanların, bilhassa da çoğunlukla hikayeninin ana rolünde olan kadın kahramanların, Japon benliği ile, çoğunlukla Batılı olan yabancı benlik arasındaki ayrımları kaldırdığı gözlemlenebilir. Yani bir yandan Japon kültürüne özgü özellikler gösterirken, bir yandan Batılı karakteristiklere de sahiplerdir. Örneğin, söz konusu kadın kahramanlar, modern Japon kültürünün **shojo** (genç kız) imgesine uygundur. Bu imge, çok çalışan ve yüksek baskı altında bulunan imgeye karşı, feminen, masum ve Japonlar'ın **kawaii** dediği şirin, sevimli manasına gelen kavrama atıf yapar. Öte yandan yine bu karakterler, aktif oluşları, kararlılıkları ve bağımsızlıklarıyla, klasik **shojo** karakterlerinden ayrılır.[13]

Söz konusu kadın kahramanlar ayrıca, yaratıcı ve doğa ile uyumlu olarak resmedilir. Onların bu özelliklere sahip oluş biçimleri ise, genellikle hikayedeki erkek akranlarını şaşkınlık içerisinde bırakır. Kadın kahramanların sahip olduğu merak da aynı şekilde belirgindir. Kadınların yaptığı keşifler, genellikle Miyazaki'nin “panteistik

10 Susan J. Bigelow, “Technologies of Perception: Miyazaki in Theory and Practice”, **Animation**, C. 4, 2009, s. 56.
11 Fattaneh Bolourieh ve Akbar Alemi, “Modern Mythology in Animation”, **Journal of Basic and Applied Scientific Research**, C. 2, No: 8, 2012, s. 8488.
12 Susan J Napier, “Confronting Master Narratives: History As Vision in Miyazaki Hayao’s Cinema of De-assurance”, **Positions: East Asia Cultures Critique**, C. 9, No: 2, 2001, s. 473.
13 A.g.e., s. 473.

sinematek.tv

ve kendi kendini yaratan yaşam gücü" ile ilgili görüşleriyle paralellik taşır.[14]

2.1.2.2. Çevrecilik

Miyazaki'nin filmlerinde çevrecilik de önemli bir yer tutar. Sanatçının çevreye karşı olan duyarlılığı, işine olan tutkusuyla birleşince, bu konunun geniş bir izleyici kitlesine ulaşmasını sağlamıştır. Doğaya saygı duymak ile ilgili görüşleri, Miyazaki'nin filmlerine yayılmıştır ve izleyicilerin de bu kavrama aşina olmasına neden olmuştur.[15]

Miyazaki'nin çevrecilik ile ilgili görüşleri, kendi ifadeleriyle şöyledir:

"Bana kalırsa çevresel sorunları, Japonya tarihindeki pek çok tanınmış figür üzerine yazmış olan yazar Ryotaro Shiba (1923-1996) tarafından öne sürülen **saygı** açısından ele almakta fayda vardır. Yaşayan şeylerin yanı sıra suya, dağlara ve havaya da saygı duymalıyız. Onlardan saygı beklememeliyiz, biz onlara saygı göstermeliyiz. Ormanların gücünün, bizim gücümüzden çok daha fazla olduğu bir dönemin varlığına inanıyorum. Doğaya karşı olan tavrımızda eksik olan bir şeyler var."[16]

Miyazaki'nin çevre sorunlarına değindiği en önemli filmlerinden biri, **Rüzgarlı Vadi**'dir. (Nausicaa of the Valley of the Wind). Bu film "küresel kirliliğin yıkıcı sonuçlarını göstermekle kalmaz, aynı zamanda çevreleri için hala sorumluluk almaya yanaşmayan – doğayı ehlileştirmek için makine kullanan – insan gruplarını betimler." **Komşum Totoro** (My Neighbour Totoro) ise, çevreye saygının "uyumu ve ödülü nasıl getireceğini" gösterir.[17]

Öte yandan Miyazaki filmlerindeki çevrecilik, makineleşmeyi ve teknolojiyi içkin olarak kötü kabul etmez. İnsan, doğayla çelişen ihtiyaçlara sahip olabilir. Mesele, söz konusu isteklerini gerçekleştirirken doğanın dengesini bozma eğilimlerinin boyutudur. Teknolojiyle ilgili en büyük sorun, ne ölçüde kullanıldığıdır. Bu nedenle,

---

14 Andrew Osmond, "Nausicaa and the Fantasy of Hayao Miyazaki", **The International Review of Science Fiction**, No: 72, 1998.
15 Kozo Mayumi, Barry D. Solomon ve Jason Chang, "The Ecological and Consumption Themes of the Films of Hayao Miyazaki", **Ecological Economics**, C. 54, No: 1, 2005, s. 6.
16 Miyazaki'den aktaran A.g.e., s. 3.
17 Colin Odell ve Michelle Le Blanc: **Stüdyo Ghibli – Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri,** Çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2011, s. 18.

sinematek.tv

hem **Gökteki Kale** (Laputa: Castle in the Sky), hem de **Prenses Mononoke** (Princess Mononoke) filminde, "doğa insanlarla birlikte rahatça var olamadığında neler olmaya başlayacağını" resmeder.[18] **Prenses Mononke** ayrıca, "medeniyet ve doğa arasındaki ekolojik çelişkiyi inceleyen bir alegori" olarak ya da "bir zamanlar bereketli ve bakir ormanlarda yaşayan hayvan ilahların trajik kaderlerini tasvir eden dini bir destan" olarak da okunabilir.[19]

Miyazaki, insanların geçmişten öğrenerek daha güzel bir gelecek kurabileceğine inanır. Topluluk yaşamını ve teknolojiyi öyle bir resmeder ki, izleyiciyi geçmişte sahip olduklarını tekrar değerlendirmeye davet eder. **Rüzgarlı Vadi** ve **Gökteki Kale**, bu şekilde toplum yaşamını, olumlu fakat nostaljik bir açıdan ele alır. Miyazaki, hem teknolojiye hem de geçmiş dünyayı geri getirmeye olan körü körüne inancı reddeder.[20]

2.1.2.3. Çocuklar ve Uçmak

Miyazaki filmlerinin özelliklerinden bir diğeri, ana kahramanların sıklıkla çocuk diyebileceğimiz yaşlarda olmasıdır. Yetişkinlerin dünyası materyalizmle çevrilmişken, çocuklar fantastik dünyalara daha açık bir durumdadır.[21] Öte yandan çocuklar

> "tehdidi tanımlama ya da ondan etkilenme yetileri henüz gelişmediğinden ciddi bir tehlike ile yüzleşmeye daha yatkın olurlar ve bu nedenle heyecanlı ve beceriklidirler. (…) Çocuk, bir yetişkinin göremeyeceği ya da görmeyeceği şeyi gören ayrıcalıklı bir bakış açısına sahiptir."[22]

Miyazaki filmlerinde sıklıkla uçma temasına da rastlanır. Miyazaki, pek çok filminde tekrar tekrar uçan makinelere yer vermiştir ve bu da, belirli bir özgürlük hissini beraberinde getirerek, canlılık ve hız sunar.[23]

---

18 A.g.e. s., 19-20.
19 John, A. Tucker, "Anime and Historical Inversion in Miyazaki Hayao's *Princess Mononoke*", **Japan Studies Review**, C. 7, 2003, s. 66.
20 Yoko Ono, "Nostalgia and Futurism in Contemporary Japanese Sci-Fi Animation", **Asiascape Occasional Papers**, No: 3, 2008, s. 7-8.
21 Colin Odell ve Michelle Le Blanc: **Stüdyo Ghibli – Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri,** Çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2011, s. 21.
22 A.g.e., s. 21.
23 A.g.e., s. 20.

sinematek.tv

2.1.2.4. Dönüşüm

Yönetmenin filmlerinde görülebilecek temalardan bir diğeri de **dönüşüm** temasıdır. Örneğin **Porco Rosso** filminde Marco, iki ayaklı bir domuza dönüştürülmüştür. Bunun nedeni de, kendisini insanlıktan soyutlamak istemesidir. **Ruhların Kaçışı**'nda ise Chihiro'nun anne ve babası, açgözlülüklerine yenik düşerek domuza dönüşmüştür. Öte yandan **Yürüyen Kale** (Howl's Moving Castle) filminde Sophie, büyü kullanılarak yaşlı bir kadına dönüştürülür. Bu dönüşüm, Sophie'nin kendine olan güveninin eksikliğiyle ilişkilendirililir. **Küçük Deniz Kızı Ponyo** (Ponyo on the Cliff by the Sea) filminde de Ponyo, kendini büyü yoluyla insana dönüştürür.[24]

Benzer şekilde yine Ruhların Kaçışı filmde Haku, insan ve ejderha arasında sürekli bir dönüşüm içerisindedir. **Yürüyen Kale'**de ise Howl benzer bir konumdadır. Miyazaki filmlerindeki dönüşümler, yalnızca biçimsel değildir. Çoğunlukla karakterlerin evrildiğine, iyi ve kötü arasındaki dönüşümlere, filmin başında izleyicinin sevmeyeceği karakterlerin, daha sonra sempatikleşmesine şahit oluruz.

2.1.2.5. Şinto İnanışı

Miyazaki'nin filmlerinde, özellikle de bu çalışmanın konusu olan **Ruhların Kaçışı** adlı eserde, Japonya'nın en yaygın inanışı olan Şinto'nun izleri görülebilir. Şinto, burada bahsedilen temaların bazılarını içerisinde barındırmakla beraber, pek çok başka kavramla da ilişkilidir. Söz konusu inanış ve film ile ilişkisi, aşağıda detaylı bir şekilde incelenmiştir.

2.2. Stüdyo Ghibli

Nasıl ki Miyazaki bugün Japonya'daki en tanınmış anime ustası ise, **Ruhların Kaçışı** filminin yanı sıra Miyazaki'nin pek çok diğer filminin de yapımcılığını üstlenen Stüdyo Ghibli de yine Japonya'daki en önemli anime şirketidir.[25]

24 A.g.e., s. 23.
25 Susan J. Napier, "Confronting Master Narratives: History As Vision in Miyazaki Hayao's Cinema of De-assurance", **Positions: East Asia Cultures Critique**, C. 9, No: 2, 2001, s. 471.

sinematek.tv

Stüdydo Ghibli, 1985 yılında, Hayao Miyazaki, bir başka anime ustası Isao Takahata ve yapımcı Toshio Suzuki'nin bir araya gelmesiyle, bu kişilerin istedikleri tarzda, özgürce film yapabilmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu üçlü, uzun yıllar boyunca farklı şirketler için yapımlar üretmiş, böylece de üzerlerinde stüdyo baskıları olmadan özgürce çalışma imkanı bulmuştur. Günümüzde Stüdyo Ghibli, Hollywood dışında dünyanın en çok kazanan animasyon şirketidir.[26]

Stüdyo Ghibli filmleri, sıklıkla Japonya'da gişe rekorları kırar. **Ruhların Kaçışı** filminin, en iyi animasyon dalında Oscar kazanması ise, bu stüdyoya uluslararası bir ün ve değer kazandırmıştır.[27]

2.3. Ruhların Kaçışı Filminin Hikayesi

Film,[28] ana karakter Chihiro'nun annesi ve babasıyla arabalarının içerisinde yaptığı seyahat ile başlar. Aile, başka bir yere taşınmaktadır ve nakliyeciler gelmeden yeni evlerine ulaşmak ister. Chihiro, taşınmak istememektedir ve elinde, arkadaşının ona veda hediyesi olarak verdiği çiçekleri ve veda kartını tutmaktadır. Aile araba ile yol alırken, muhtemelen yanlış yola saparak, bir tünelin girişine denk gelir. Anne ve baba arabadan inerek tünele bakmak ister. Chihiro da onlara katılır, ama isteksizdir. Anne ve baba tünelden geçip karşı tarafta ne olduğuna bakmak isteyince iyice tedirgin olur, ama yine de onların peşinden gider.

Tünelin diğer ucu, terk edilmiş gibi görünen bir eğlence parkına çıkar. Ancak bir yerlerden yemek kokusu gelmektedir ve anne ve baba aç olduklarını belirterek, kokunun peşinden gider. Chihiro itiraz etse de, onu dinlemezler. Anne ve babanın bulduğu restoranda pek çok yemek vardır ve hepsi de açıkta, barın üzerinde sergilenmektedir. Ancak, ilgilenen, çalışan hiç kimseyi bulamazlar. Parkta herhangi bir insan yok gibidir. Anne ve baba yine de yemeklerden yemek ister. Chihiro ise,

26 Colin Odell ve Michelle Le Blanc: **Stüdyo Ghibli – Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri,** Çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2011, s. 12.
27 A.g.e., s. 15.
28 Toshio Suzuki (Yapımcı), Miyazaki, Hayao (Yönetmen). **Ruhların Kaçışı** (Film). Japonya: Stüdyo Ghibli, 2001.

sinematek.tv

yapmamalarını “başlarının belaya gireceğini” öne sürer. Baba ise, merak etmemesini, parası ve kredi kartları olduğunu ve insanlar gelince ödeme yapacağını söyler. Bunun üzerine anne ve baba büyük bir iştah ve oburlukla yemeklerden bol miktarda yemeye başlar.

Chihiro ise, onların yanından ayrılarak etrafta dolaşır. Bir köprü ve altından geçen bir tren görür. Dahası, köprünün diğer tarafında bir Banyo Evi vardır. Tam bu esnada, daha sonra adının Haku olduğunu öğreneceğimiz karakter ortaya çıkar ve Chihiro'ya buradan uzaklaşmaları gerektiğini, havanın neredeyse karardığını ve acele etmelerini söyler. Bu esnada hava kararmaya, ışıklar yanmaya ve eğlence parkının silüeti değişmeye başlar. Chihiro koşarak anne ve babasının yanına gider, ancak onların domuza dönüştüğünü ve hala yemek yemekte olduklarını görür.

Bu görüntü karşısında iyice korkuya kapılan Chihiro, tekrar köprünün yakınlarına gider ve uzaktan gelen bir gemi görür. Gemi, kıyıya yanaşmakta ve içerisinde çeşitli ruhlar, hayvanlar ve yaratıklar taşımaktadır. Bu esnada Chihiro, ellerine bakar ve saydamlaşmakta olduğunu fark eder. Tam bu sırada tekrar Haku devreye girer ve Chihiro'yu görünmeyen bir yere götürür. Ona dostu olduğunu, kendisine güvenebileceğini söyler ve saydamlaşmaması için kendi dünyalarından bir şeyler yemesi gerektiğini belirtip, küçük bir meyve uzatır. Böylece Chihiro, normale döner.

Daha sonra Haku, Chihiro'yu Banyo Evi'ne sokmak için köprüden geçirmeye karar verir. Chihiro'ya nefesini tutmasını, eğer nefes alırsa onu fark edeceklerini söyler. Bu esnada, gemiden inen ruhlar da köprüden geçmeye ve Banyo Evi'ne girmeye başlar. Köprünün sonlarına doğru ise Chihiro nefes almak zorunda kalır ve oradakiler içlerinde bir insan olduğunu fark eder. Bunun üzerine Haku, Chihiro'yu tekrar saklar ve daha sonra Kazancı'ya gitmesini, ondan iş istemesini; orada kalabilmesinin ve ailesini kurtarabilmesinin tek yolunun Yubaba'nın, yani Banyo Evi'ni yöneten cadının ona iş vermesi olduğunu söyler.

Chihiro, ortalık sakinleşince Kazancı'yı bulur, ancak Kazancı onunla ilgilenmez

sinematek.tv

ve kimseye ihtiyacı olmadığını söyler. Yine de genç bir kadın olan Rin yemek getirmeye geldiğinde, ona Chihiro'nun iş istediğini ve onu Yubaba'ya götürmesini söyler. Rin, herkesin içeride bir insan olduğunu bildiğini ve onu aradığını söylese de, yine de götürmeyi kabul eder.

Yubaba, Chihiro'ya iş vermeyi reddeder. Buraya kadar bile gelmiş olduğuna şaşırdığını ve ona kimin yardım ettiğini söylemesini talep eder. Ancak Chihiro iş istemeye devam eder ve yüksek sesle konuşurken birden bir bebek ağlaması duymaya başlar. Bebeğin, Yubaba'nın çocuğu olduğu ve dev bir bebek olduğu ortaya çıkar. Çocuk, ağlamaya ve her şeyi dağıtamaya başlar. Bunun üzerine Yubaba, Chihiro'ya iş vereceğini ve susmasını söyler. Ancak Yubaba'nın bir şartı vardır: Chihiro'nun ismi. Bundan sonra o isim Yubaba'ya aittir ve Chihiro'nun yeni ismi Sen'dir.

Sen, yani Chihiro, Rin'in yardımcısı olarak Banyo Evi'nde çalışmaya başlar. Banyo Evi, ruhların yıkanmak için geldiği bir yerdir ve diğer çalışanlar, orada bir insanın çalışacak olmasını garip karşılar, çünkü insanlar “kokmaktadır”. Öte yandan Haku, diğer insanların arasındayken daha soğuk ve mesafelidir ve Chihiro'dan kendisine – diğer herkesin hitap ettiği gibi - “Üstat Haku” olarak hitap edilmesini talep eder. Çalışanlar arasındaki genel görüş de, yine, Haku'nun Yubaba'nın adamı olduğu yönündedir.

Ancak sabaha karşı Haku, Chihiro'nun uyuduğu yere gider ve ona kendisiyle köprüde buluşmasını söyler. Buluştuklarında ise onu anne ve babasını görmeye götürür ve ona arabada elinde tuttuğu veda kartını uzatır. Chihiro, bu noktada ismini hatırlar ve nasıl olup da neredeyse kendi ismini unuttuğuna şaşırır. Bunun üzerine Haku, ismini asla unutmamasını, kendisinin unuttuğunu ve bu yüzden evine dönemediğini, evinin yolunu bulamadığını söyler.

Ayrıldıktan sonra ise tekrar köprüden geçerken Chihiro, gökyüzünde uçan bir ejderha görür ve onun Haku olduğunu anlar. Haku şekil değitirebilmektedir. Öte yandan Chihiro, Haku'yu daha önceden tanıdığı gibi bir hisse de sahiptir.

Bunların yanında Chihiro, köprüden geçerken, daha sonra filmde Yüzsüz olarak

sinematek.tv

adlandırılacak olan, hafif saydam, siyah bir ruh gibi görünen ve yüzünde beyaz bir maske olan karakterle karşılaşır, fakat yanından geçip gider.

Öte yandan Banyo Evi'nde işler yorucu ve ağırdır. Akşam temizlikler tüm hızıyla devam ederken bir yandan da şiddetli bir yağmur başlar. Sen / Chihiro, Yüzsüz'ün kapının dışında, yağmurun altında durmakta olduğunu görür ve ona içeri girip girmeyeceğini sorar, cevap alamayınca da onun için kapıyı açık bırakacağını söyleyip gider.

Ertesi gün ise oldukça pis olan büyük küvetin temizliği, Rin'e ve Chihiro'ya düşer. Rin, Chihiro'ya gidip bitkisel su jetonlarından birini almasını söyler, çünkü o jetonu kullanarak elde edecekleri temizleyen karışım ve su ile küveti temizleyeceklerdir. Ancak jetonlardan sorumlu kişi, Chihiro'ya bu jetondan vermek istemez. Tam o esnada Yüzsüz ortaya çıkar ve sanki onu yalnızca Chihiro görebilmektedir. Yüzsüz, jetonu Chihiro'ya uzatır.

Chihiro, temizliğe devam etmek üzere küvete döner ve daha sonra Yüzsüz'ün elinde bir sürü jetonla geldiğini görür. Konuşma yetisi olmayan Yüzsüz, yalnızca kısık bir ses çıkarabilmekte ve Chihiro'ya jetonları uzatmaktadır. Chihiro ise, daha fazlasına ihtiyacı olmadığını, bir tanesinin kendisi için yeterli olduğunu söyleyip teklifi kibarca reddeder. Bunun üzerine Yüzsüz, jetonları bırakıp gider.

Tam o esnada, Banyo Evi'ne oldukça büyük ve çamurlar içerisinde bir ruh yaklaşmaktadır. Yubaba dahil, herkes dikkat kesilir ve gelmekte olan ruhun “kokuşmuş bir ruh” olduğu düşünülür. Yubaba, içeri giren ruhla Sen'in / Chihiro'nun ilgilenmesini ister. Kokuşmuş ruh, Chihiro'ya altınları uzatır ve ikisi beraber büyük küvete doğru ilerlemeye başlar.

Herkes Chihiro'nun ne yapacağını büyük bir merakla izlerken, o Yüzsüz'ün getirdiği jetonları alıp, bitkisel karışımı kullanmaya başlar. Bu esnada kokuşmuş ruh da küvetin içerisinde beklemektedir. Sular ruhun üzerine akmaya başladığında, Rin de Chihiro'ya yardım etmek üzere küvete doğru ilerlemektedir. Halihazırda küvetin içerisinde olan Chihiro ise, ruhun yardıma ihtiyacı olduğunu düşündüğünü söyler.

sinematek.tv

Bunun sebebi ise, ruhun üzerine saplanmış, diken gibi bir şeye rastlamasıdır. Bu durum, Yubaba'yı harekete geçirir. Yubaba ve bütün ruhlar, Chihiro'ya bir ip uzatır ve onun dikeni çekmesine yardım eder. Diken dışarıya doğru çıktıkça, aslında bir diken olmadığı, bir bisikletin bir parçası olduğu ortaya çıkar. Bisikletin dışarıya çıkmasıyla da daha pek çok eşya, pek çok ıvır zıvır ruhun içerisinden çıkmaya başlar.

Bunun üzerine ruh, çamurlarından temizlenir, incelmeye başlar ve gerçek görüntüsü ortaya çıkar. İşte o anda anlaşılır ki, bu bir kokuşmuş ruh değildir. Beyaz, uzun ve ince bir Nehir Ruhu'dur. Ruh, Chihiro'ya küçük, yuvarlak bir şekle sahip bir hediye bırakıp, uçarak uzaklaşır.

Gece olunca ise Yüzsüz'ü Banyo Evi'nin içerisinde görürüz. Karakterlerden biri olan Kurbağa ile karşılaşır ve ona altın uzatır. Kurbağa, altını almak için Yüzsüz'e yaklaştığında ise, Yüzsüz onu yutar. Böylece de onun sesiyle konuşabilmeye başlar ve başkalarına da altın teklif eder. Burada Yüzsüz'ün altın yapabildiğini anlarız.

Sabah Chihiro uyandığında, Banyo Evi'nde büyük bir telaş vardır. Herkes, zengin bir müşteriden ve onun herkese altın dağıtmakta olduğundan bahseder. Chihiro, bu müşterinin Yüzsüz olduğunu anlar. Ancak herkesin aksine, altın kazanmak için heyecanlanmaz. Onun aklında uzun zamandır görmediği Haku vardır. Bu nedenle de odanın balkonuna döner ve Haku'yu, ejderha halinde, uçarak Banyo Evi'ne yaklaşırken görür. Haku, beyaz küçük kuş gibi görünen varlıkların saldırısına uğramaktadır ve yaralıdır. Daha sonra Chihiro'nun bulunduğu balkonlu odanın camına çarpar ve yukarı, Yubaba'nın odasına doğru uçmaya başlar. Bu esnada kuşlar da cama çarpar ve aralıktan içeri girer. Böylelikle Chihiro, onların yalnızca birer kağıt parçası olduğunu fark eder. Kağıt parçalarından biri ise, Chihiro fark etmeden yerden kalkıp onun sırtına yapışır.

Bu esnada ise Yüzsüz, altınları dağıtmaya devam etmekte ve ona yapılan servisler tüm hızıyla sürmektedir. Yemekler, banyolar, eğlenceler sürüp gitmektedir ve Yüzsüz gittikçe büyümekte, genişlemektedir. Herkes de onu memnun etmek ve daha fazla altın almak için uğraşmaktadır.

Chihiro ise Haku'ya ulaşmak ve ona yardım etmek için yukarıya çıkmaya

sinematek.tv

çalışırken Yüzsüz ile karşılaşır ve daha önceki yardımı için ona teşekkür eder. Bu esnada Yüzsüz ona avuç dolusu altın uzatır. Chihiro, altın istemediğini söyler ve teşekkür ederek teklifi kibarca reddeder. Daha sonra ise oradan ayrılır. Bunu gören çalışanlardan biri ise Yüzsüz'e “Kusura bakmayın, o yalnızca bir insan” der. Chihiro hakkında böyle konuşulmasına sinirlenen Yüzsüz, bunu söyleyen kişiyi yutar. Daha önce başakalarını yuttuğundan habersiz bütün çalışanlar ise, paniğe kapılır ve kaçmaya başlar.

Chihiro yukarı ulaşmak üzereyken, uzaktan uçarak gelmekte olan Yubaba'yı görür. Bunun üzerine Yubaba'nın katındaki bir pencereden içeri girer ve kocaman bir bebek odasına benzeyen bir odaya ulaşır. Buradan Yubaba'nın konuşmalarını dinler. Yubaba, telefonda Yüzsüz ile ilgili bilgi aldıktan sonra aşağıya inip durumla ilgileneceğini söyleyerek telefonu kapatır. Daha sonra ise yanındakilere Haku'nun kanının her yere bulaştığını, onu dışarı çıkarmalarını, nasıl olsa yakında öleceğini söyler ve bebek odasına doğru ilerlemeye başlar. Bunun üzerine Chihiro yastıkların altına saklanır.

Yubaba, yastıkları aralayıp, dev bebeğe ulaşır ve birkaç sevgi cümlesi söyledikten sonra odadan ayrılır. Bunun üzerine Chihiro oradan ayrılmak üzereyken bebek onu kolundan yakalar ve onunla oynamasını yoksa ağlamaya başlayacağını ve annesinin onu duyacağını söyler. Bebek ayrıca, odanın dışının mikroplarla dolu olduğunu, Chihiro'nun dışarı çıkarsa mikrop kapıp hastalanacağını ve bu yüzden kendisinin odayı hiç terk etmediğini belirtir. Chihiro ise, elinde mikroplar olduğunu söylerek bebekten kurtulmayı başarıp, Yubaba'nın odasına geçer. Burada, Yubaba'nın yanındaki üç tane, yalnızca birer baştan oluşan ve ayrıca Yubaba'ya benzeyen bir kuşun da dahil olduğu çalışanlarının yanında yaralı Haku'yu bulur. Bu esnada bebek de Chihiro'yu takip eder ve mikroplardan korkmadığını, eğer hemen kendisiyle oynamazsa ağlamaya başlayacağını belirtir.

Bebek tam ağlamak üzereyken, kağıt kuş hareket etmeye başlar ve biraz saydam bir şekilde Yubaba (o esnada Yubaba sandığımız kişi) ortaya çıkar. Bebek ona anne diye

sinematek.tv

hitap edince ise, “Beni kendi annenden ayırt edemiyor musun?” diyerek bebeği küçük bir fareye dönüştürür; üç baştan oluşan yardımcıları ise bebek şekline sokar. Yubaba'ya benzeyen kuşu da, daha küçük siyah bir kuşa çevirir. Daha sonra ise kendisinin Yubaba'nın ikiz kardeşi Zeniba olduğunu belirtir.

Zeniba, Chihiro'dan Haku'yu kendisine vermesini, çünkü Haku'nun kendisinin altın mührünü çaldığını, o mührün çok güçlü ve sihirli olduğunu ve onu geri istediğini söyler. Ayrıca Haku'nun Yubaba'nın çırağı olmasının nedeninin de onun sihrini çalmak olduğunu belirtir. Son olarak altın mühründe bir büyü olduğunu ve onu çalan kişinin öleceğini bildirir. Tam bu esnada Haku, kağıttan kuşa vurur ve kağıdı ikiye ayırır, böylece Zeniba'nın görüntüsü de ortadan kaybolur. Bu karmaşa sırasında da, odanın aşağıya açılan boşluğundan Chihiro, Haku, bebeğin küçük fareye çevrilmiş hali ve kuşun küçülmüş hali düşmeye başlar. Düşerlerken Chihiro, Haku'ya tutunmuştur ve bir anlık geçmiş bir olayı hatırlar. Bu anıda Chihiro suyun içindedir ve yine bir şeye tutunmuş durumdadır.

Düştükten sonra ulaştıkları yer ise Kazancı'nın dairesidir. Chihiro, yaralı ve baygın haldeki Haku'ya yardımcı olacağını düşünerek Nehir Ruhu'ndan aldığı hediyenin bir parçasını ona yutturur; bunun üzerine Haku'nun içerisindeki altın mühür ağzından dışarı çıkar. Mührün üzerinde bir sümüklüböcek vardır ve hareket etmeye başlar. Chihiro, bu böceği ayağıyla ezerek öldürür. Bu sırada da Haku tekrar insan formuna döner, ancak hala baygındır. Kazancı, Chihiro'ya Haku'nun birdenbire ortaya çıktığını ve Yubaba'ya bulaştığını, kendisinin onu uyardığını ve eve dönmesini söylediğini, ancak Haku'nun bir sebepten dolayı evine gidemediğini ve Yubaba'ya bulaştığından beri donuklaştığını, soluklaştığını anlatır.

Chihiro ise, altın mührü Zeniba'ya geri götürmenin bir çözüm olabileceğine inanır. Kazancı da bunu yapabileceğini, ancak Zeniba'nın tehlikeli bir cadı olduğunu belirtir. Kazancı'nın elinde Zeniba'nın evine gitmek için tren biletleri vardır, ancak tren artık tek taraflı işlemektedir ve Chihiro'nun kendi başına dönüş yolunu bulması gerekmektedir. Chihiro raylar boyunca yürüyerek dönebileceğini söyleyerek teklifi

sinematek.tv

kabul eder. Ancak bu esnada Rin gelir ve herkesin Chihiro'yu aradığını, Yubaba'nın da onu sorduğunu belirtir. Yüzsüz, kendisini Chihiro'nun içeri aldığını söylemiştir ve onu görmek istemektedir. Herkes Yüzsüz'den korkmaktadır, dahası Yubaba da olaylar karşısında oldukça sinirlidir.

Chihiro, önce bu işle ilgilenmek üzere Yüzsüz'ün yanına gider. Yüzsüz ona ne istediğini sorar ve her istediğini ona verebileceğini söyler. Chihiro, yalnızca gitmek istediğini, ona ihtiyacı olan birine yardım etmesi gerektiğini belirtir. Ancak Yüzsüz, onun gitmesini istemez ve yalnız olduğunu söyler. Chihiro, sinirlenen Yüzsüz'e, eğer kendisini yiyecekse önce elinde tuttuğu şeyi yemesini söyler. Elindeki de, Nehir Ruhu'ndan aldığı hediyenin kalanıdır ve bu hediyenin Yüzsüz'e yardımcı olacağını düşünür.

Yüzsüz, hediyeyi yedikten sonra garip hissetmeye başlar ve bu işte bir terslik olduğunu fark ederek Chihiro'yu yakalamaya çalışır. Chihiro da koşarak kaçmaya, ancak Yüzsüz'ü kendi peşinden, Banyo Evi'nden dışarı sürüklemeye devam eder. Bu esnada ise Yüzsüz, yediği her şeyi ve herkesi kusmaya başlamıştır.

Banyo Evi'nin çıkışına vardıklarında artık Yüzsüz eski haline dönmüştür. Rin, Chihiro'yu kayıkla tren istasyonuna bırakırken Yüzsüz uzaktan onlara bakar ve Chihiro onun yanlarına gelmesine izin verir. Kendisine bir zarar vereceğini düşünmemektedir. Yüzsüz, eski, sessiz ve sakin haline dönmüştür. Bu esnada fare ve kuş, yani Yubaba'nın çocuğu ve yardımcısı da Chihiro ile birliktedir. Hep beraber trene biner ve Zeniba'nın evine giderler.

Zeniba onları oldukça sıcak karşılar. Evi, oldukça sıcak bir evdir. Onları içeri alır ve çay yapmakta olduğunu söyler. Zeniba'nın sevecen bir büyükanne havası vardır. Chihiro, Zeniba'ya mührünü geri verir ve Haku adına özür diler. Zeniba mührü alınca koruyucu büyünün gitmiş olduğunu fark eder. Chihiro, Zeniba'nın sümüklüböcekten bahsettiğini düşünerek, onu ayağıyla ezdiğini belirtir ve tekrar özür diler. Zeniba ise gülmeye başlar ve onun kendi büyüsü olmadığını, kendi büyüsünü ancak sevginin bozabileceğini, Chihiro'nun ezdiği şeyin Yubaba'nın Haku'nun içine onu kontrol

sinematek.tv

edebilmek için koyduğu büyü olduğunu anlatır.

Chihiro, Zeniba'dan fareyi ve kuşu eski hallerine getirmesini rica ettiğinde ise Zeniba, onların üzerindeki büyünün uzun zaman önce kalktığını, isterlerse değişebileceklerini söyler. Ancak onlar, değişmek istemediklerini anlatmak istercesine kafalarını sallar. Zeniba ayrıca, kardeşiyle hiç anlaşamadığını, tek yumurta ikizi olmalarına rağmen birbirlerinin tam zıddı olduklarını söyler. Ayrıca kardeşinin Chihiro'nun anne ve babasını domuza çevirdiği için üzgün olduğunu, ancak yapacak bir şeyi olmadığını ve Chihiro'nun ailesine ve Haku'ya kendi başına yardım etmesi gerektiğini belirtir. Chihiro ise, Haku'yu eskiden tanıdığı yönünde bir hisse sahip olduğunu, fakat bir türlü net olarak anımsayamadığını söyler. Zeniba ise bunun iyi bir başlangıç olduğunu, bir insanla tanıştığımızda onu asla gerçekten unutmadığımızı, yalnızca hafızamızın tazelenmesi için zamana ihtiyacımız olduğunu anlatır. Zeniba ayrıca Chihiro'dan, bundan sonra kendisine büyükanne diye hitap etmesini ister.

Diğer taraftan Haku uyanmış, Yubaba ile görüşmektedir. Yubaba'ya kendisi için değerli olan bir şeyin değiştirildiğini fark etmediğini söyler. Bunun üzerine Yubaba, bebeğinin gitmiş olduğunu fark eder ve Haku'ya onu geri getirmek karşılığında ne istediğini sorar. Haku'nun isteği Chihiro'nun kontratının iptal edilmesi ve ailesinin tekrar eski hallerine getirilmesidir. Yubaba kabul eder, ancak son bir şartı vardır: Anne ve babasını normal hallerine döndürmeden önce, Chihiro'ya son bir sınav yapacaktır.

Haku, ejderha haliyle Zeniba'nın evine varır. Chihiro onu hayatta ve sağlıklı görünce çok sevinir. Zeniba ise, mührünü çaldığı için onu bağışladığını, ancak bunun karşılığında Chihiro'ya iyi bakması gerektiğini söyler. Böylece hep beraber dönüş yoluna başlarlar. Yalnızca Yüzsüz, Zeniba'nın teklifi üzerine, onun yardımcısı olarak yanında kalır.

Haku ile beraber uçarken, Chihiro yine bir anısını hatırlar ve Haku'yu nereden tanıdığını sonunda bulur. Chihiro küçükken ayakkabısını bir nehre düşürmüştür ve onu almaya çalışırken kendisi de suya düşmüş ve boğulacağını düşünmüştür, fakat su onu kıyıya taşımış ve kurtarmıştır. Bu nehrin adı Kohaku Nehri'dir ve Chihiro, Haku'nun o

sinematek.tv

nehrin ruhu olduğunu anlayarak, bunları Haku'ya anlatır. Bunun üzerine Haku, ejderha formundan insan formuna geçer ve kendisinin de hatırladığını, adının Kohaku Nehri olduğunu, Chihiro'yu ve pembe ayakkabısını da anımsadığını söyler. Chihiro, o nehrin olduğu yere binalar yapıldığını belirtir ve Haku da evin yolunu bulamamasının sebebinin bu olduğunu düşünür. Bu esnada ise hep beraber, yavaş bir şekilde aşağıya doğru düşmektedirler.

Yere indiklerinde köprüye gelmişlerdir ve Yubaba ve tüm Banyo Evi çalışanları son sınav için onları beklemektedir. Yubaba'nın çocuğu eski haline döner ve annesine, Chihiro ile çok güzel vakit geçirdiklerini, eğer onu ağlatırsa kendisini artık sevmeyeceğini belirtir. Ancak Chihiro, “anlaşma anlaşmadır” der ve sınava girmeyi kabul eder. Sınav, birçok domuzun içinden hangisinin kendi anne ve babası olduğunu bulması üzerine kuruludur. Chihiro domuzlara bakar ve hiçbirinin anne ve babası olmadığına karar vererek doğru cevabı bulur.

Bunun üzerine Haku onu, insanlarla ruhların dünyasının ayrıldığı sınıra götürür. Chihiro'nun anne ve babası tünelin diğer tarafında uyanacak ve hiçbir şey hatırlamayacaktır. Chihiro, Haku'ya ne olacağını ve tekrar görüşüp görüşemeyeceklerini sorar. Haku, iyi olacağını, Yubaba ile bir konuşma yapacağını ve elbette görüşeceklerini anlatır.

Chihiro, arabanın önünde tünele bakan anne ve babasının yanındadır artık. Aile, arabasına döner ve yeni evlerine ulaşmak için yola devam eder.

sinematek.tv

3. RUHLARIN KAÇIŞI VE ŞİNTO İNANIŞI

Çalışmanın bu bölümünde, Japonya'nın en yaygın inanışı olan Şinto felsefesi açıklanacaktır. Daha sonra da Ruhların Kaçışı filminin hikayesinin bir özeti sunulacaktır. Ardından da film, Şinto inanışı ile analiz edilecek ve filmde Şinto inanışına yapılan atıflardan söz edilecektir.

3.1. Şinto İnanışı

"Gözlerimiz bazı kirlilikler görebilir, ancak zihnimize temiz olmayan şeyleri görmesi için izin vermeyelim. Kulaklarımız bazı kirlilikler görebilir, ancak zihnimize temiz olmayan şeyleri duyması için izin vermeyelim." Yaygın bir Şinto duası.[1]

Şinto dini, 1945 yılında Japonya'nın ABD tarafından işgal edilmesine kadar, devlet işlerinin bir parçası halindedir. Bunun en önemli nedeni, bu inanışın imparatoru tanrılarla ilişkilendirilmesidir. Hiç şüphesiz ki Şinto gelenekleri, Japon kültürünün içine işlemiştir ve bu kültürde önemli bir yer tutar.[2]

Japonya'daki en yaygın inanış olan Şinto dini, Japon mitolojisinin en önemli unsurlarından biridir. Şinto, Japon kültürüne biçim veren ve onu diğer kültürlerden ayıran özelliklere kaynaklık eden bir inanış olarak kabul görür. Bu inanışın genel olarak, ilkel dinlerde bulunan, doğaya tapınma ve kirliliğe karşı geliştirilen tabular gibi birtakım özellikleri taşıdığı düşünülür. Ancak Şinto, bir doktrinler sistemi değildir. Bir yandan, halk inanışları olarak çeşitli formlarda var olurken, öte yandan da düzenli bir dinin özelliklerini barındırır. Bunun en büyük örneği, ritüelleri ve bazı kurumsal tapınaklara sahip olmasıdır. Kısacası Şinto, Japonya'nın kendine özgü bir inanışı olarak, tarih öncesi dönemlerden günümüze uzanan bir zaman çizgisinde var olmayı başarmış, merkezi bir inanış olarak kabul görür.[3]

Bu noktada Şinto'nun bir doktrinler sistemi olmadığının ve çeşitli yerel formlara

1 Sivananda, Sri Swami: "Shintoism", http://www.dlshq.org/religions/shintoism.htm
2 Colin Odell ve Michelle Le Blanc, **Stüdyo Ghibli – Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri,** Çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2011, s. 26.
3 Kuroda Toshio, "Shinto in the History of Japanese Religion", Çev. James J. Dobbins ve Suzanne Gay, **Journal of Japanese Studies,** C. 7, No: 1, 1981, s. 1.

sinematek.tv

bürünebildiğinin belirtilmesi, bu inanışın tektanrılı dinlerden farklılaştığı yönündeki göstergelerden biridir. Ancak Şinto, söz konusu dinler kadar kuralcı olmamakla beraber, birtakım kurumsal özelliklere ve ritüel sistemlere sahip olduğundan dolayı, düzenli bir inanç sistemi olarak da kabul edilebilir.

Öte yandan, Hori Ichiri, Şinto'yu, Japonlar'ın çok eski zamanlardan beri sahip olduğu ve özümsediği pek çok inanışın ve ritüelin bir karışımı olarak ele alır. Şinto, onlara bir anlamda Japon olmanın özelliklerini sağlar.[4]

Öyleyse Şinto, Japonlar'ın yüzyıllardır geliştirdikleri ve sürdürdükleri inanışların ve geleneklerin bir temsili olarak yorumlanabilir. Tüm bu olguların toplamı, kültürel olarak Japon olmanın özelliklerini taşır ve bireylere de bu özellikleri aktarır.

Diğer yandan tarihçi Tsuda Sokichi, erken dönem Japon tarihinde Şinto kelimesinin kullanımını araştırmış ve bu kelimenin anlamlarını altı kategoriye ayırmıştır:

" 1) Batıl inançlar da dahil olmak üzere, Japonya'nın kendine özgü, nesilden nesile geçen geleneklerinde bulunan dini inanışlar ; 2) **Kami**'nin otoritesi, gücü, faaliyetleri ya da eylemleri; **kami** hali, **kami** olma ya da **kami**'nin kendisi; 3) **Kami** ile ilgili kavram ve öğretiler; 4) Belirli bir tapınak tarafından yayılan öğretiler; 5) Siyasi ya da ahlaki bir norm olarak '**kami** yolu'; 6) Yeni dinlerde bulunduğu şekliyle mezhep kaynaklı Şinto"[5]

Öte yandan günümüzde genel olarak Şinto'nun kelime anlamı "**kami** yolu", yani tanrıların ve ruhların yolu olarak kabul görür.[6] Bir yandan da Şinto, Japonya'ya özgü yerel bir din şeklinde tanımlanır. Ancak Şinto aynı zamanda, din-dışı ya da dinler üstü bir kavram olarak, Japon toplumunun kültürel kimliğinin bir ifadesi biçiminde de değerlendirilmiştir.[7]

Diğer yandan Şinto ritüelleri, temelde sosyaldir ve kişi ile ilgili ayinler "yaşam ayinleri" olarak tanımlanır. Kişinin doğumundan ölümüne kadar olan süreçte geçtiği

4 A.g.e., s. 2.
5 A.g.e., s. 4.
6 Michael Pye, "Religion and Conflict in Japan with Special Reference to Shinto and Yasukuni Shrine", **Diogenes**, C. 50, No: 3, 2003, s. 46.
7 Helen Hardcare: **Shinto and the State: 1868-1988**, New Jersey, Princeton University Press, 1989, s. 5.

sinematek.tv

aşamalar ve yolculuğu, Şinto ayinleri ile temsil edilir. Öte yandan ölüm ile ilgili ayinler, daha çok çeşitli Budizm türlerinin etkisi altındadır.[8]

Bu nokta oldukça ilginçtir, çünkü Şinto inanışına sahip bir kimsenin yalnızca Şinto ritüellerine bağlı kalması gerekmediği bilgisini içerir. Şinto, bireylere bu anlamda bir kısıtlama sunmaz. Kişiler, bu durumda olduğu gibi aynı anda hem Budist, hem de Şintoist gelenekleri devam ettirebilir.

Şinto'nun tarihine kısaca baktığımızda ise, Teeuwen ve Scheid'in Kuroda'dan aktardığına göre, en azından Kamakura döneminde (1185-1333) Şinto'nun, "yaygın din" anlamında değil de, **kami**'nin eşanlamlısı olarak kullanıldığını görürüz. Üstelik, geç Heian (794-1185) ve Kamakura dönemlerinde **kami**'ye tapınma Kenmitsu Budizmi'nin (modernizm öncesi döneme kadar dini uygulamaları domine eden egsoterik ve ezoterik ortodoks Budist okulları) bir parçasıdır. Bu dönemde tapınaklarda Buda'lara ve **kami**'lere beraber ve eşzamanlı olarak tapınılmıştır. Bu noktada dini düşünceler, iki karşıt görüşün orta yolda buluşması olarak değil, farklı tanrılara tapınılabilen iyi bir biçimde entegre olmuş dini inanışlar olarak ortaya çıkar.[9]

Bu dönemde daha anaakım Budist toplulukları içerisinde **kami**'ye ibadet etme konusunda özelleşen gruplar vardır. Bu gruplar, içerisinde bulundukları Budist çerçeveyi sorgulamamıştır, ancak Ortaçağ'ın sonlarında kendini açıklayan birtakım Şinto biçimleri, bu grupların içerisinden çıkmıştır.

Erken modern dönemde ise, söz konusu yeni Şinto geleneği, anti-Budist Konfüçyan okullardan fayda sağlasa da, yaygın **kami** uygulamaları, halen Budizm'in içerisine dahildir. Genel olarak, Budist olmayan Şinto dininin kabul görmesi ise, Meiji döneminden (1868-1912) önce gerçekleşmemiştir.[10]

Şinto'nun kökenleri Budist, Konfüçyanist, Daoist ve Ta Yi Chiao inanışlarında bulunabilir. Şinto inanışının özellikleri, dirimselcilik, priestizm ve tikelcilik tarafından

8 Michael Pye, "Religion and Conflict in Japan with Special Reference to Shinto and Yasukuni Shrine", **Diogenes**, C. 50, No: 3, 2003, s. 47.
9 Mark Teeuwen ve Bernhard Scheid, "Tracing Shinto in the History of Kami Worship - Editors' Introduction", **Japanese Journal of Religious Studies,** C. 29, No: 3-4, 2002, s. 196.
10 A.g.e., s. 26.

sinematek.tv

şekillendirilmiştir. Dirimselcilik, Japonlar'ın kami'nin ya da kutsal enerjinin gücüne olan inanışlarına işaret eder. Priestism ise, sipüritüel ya da fiziksel hastalıkların çözümünde riütel ile seçilmiş bir kişinin **kami** ile iletişime geçmesi anlamına gelir. Öte yandan tikelcilik, her **kami**'nin kendi çevresindeki topluluğun, oradaki insanların ihtiyaçları doğrultusunda ilahi bir kutsama sunacağına olan inanıştır.[11]

3.1.1. Kami Kavramı

Kami kavramı, Şinto dininin merkezinde yer alır. **Kami** kavramını Japonca'dan başka bir dile, birebir ve tam karşılığını bularak çevirmenin imkanı yoktur. Kelime tanrı ya da ruh olarak tercüme edilebilse de, bu kelimelerin hiçbiri kavramı tam olarak karşılamaz.

Kami ya da **kami** doğası, her yerde mevcut olan bir güçtür ve üretici olarak tüm fenomen dünyasını kaplar. Söz konusu yaratıcı süreç, bir süreklilik içerisinde devam eder ve rastlantısal ya da deterministik prensiplere göre ilerlemez. **Kami**, yaşamsal, üretken gücün bir ifadesidir ve güçlü ve insanı hayrete düşüren bir varoluş olarak deneyimlenebilir. Doğa elementleri, güneş, ay, dağlar, nehirler, tarlalar, denizler, yağmur, rüzgar, bitkiler ve hayvanlar ya da büyük insanlar, kahramanlar ve liderler gibi tüm fenomenler, bu varlığın bir gösterimi olmaya adaydır.[12] **Kami**, pek çok doğa varlığında bulunan güçler olabildiği gibi, aynı zamanda da daha belirsiz bir biçimde de olsa, Japonlar'ın tüm atalarına da işaret eden anlamlara da gelebilir.[13]

Kami'nin tüm bu farklı şekilleri, çeşitli Şinto tapınaklarında kendine yer bulur ve kutsal güçleri üzerine odaklanılan bu tapınaklarda saygı görür. Öyleyse Şinto inanışında kutsal olanın belirli bir alanda yerelleştiği söylenebilir. Her ne kadar görünmez olsa da, bölgede yaşayan insanlar için önemli olan yerlerde varlığı

11 Toshinari Mizuno ve Brain Taylor Slingsby, "Eye on Religion: Considering the Influence of Buddhist and Shinto Thought on Contemporary Japanese Bioethics", **Southern Medical Journal,** *C.* 100 No: 1, 2007, s. 118.

12 James Boyd W. ve Tetsuya Nishimura, "Shinto Perspectives in Miyazaki's Anime Film 'Spirited Away'", **The Journal of Religion and Film,** C. 8 No: 2, 2004

13 Michael Pye, "Religion and Conflict in Japan with Special Reference to Shinto and Yasukuni Shrine", **Diogenes**, C. 50, No: 3, 2003, s. 46.

sinematek.tv

hissedilebilir.[14]

Benzer şekilde Wilburn Hansen de, Şinto inanışında dirimselcilik felsefesinin etkili olduğunu söyler. Bu felsefenin Japon kültüründeki karşılığı, elbetteki **kami** ya da kutsal enerjidir. **Kami**'nin tanımlarından biri de, 18. yüzyılda yaşamış Motoori Norigana tarafından "iyi ve kötü arasında bir ayrım yapmadan korku ve huşu gibi duyguları üreten her fenomen" şeklinde yapılmıştır. **Kami**'ye, "her türlü biçimdeki yaşamı yaratma, sürdürme ve yenileme gücü nedeniyle tapınılırdı."[15]

Buradaki "iyi ve kötü arasında bir ayrım yapmadan" sözü, oldukça önemlidir. Bu nokta, Şinto'nun da pek çok diğer Uzak Doğu inanışı gibi, iyi ve kötü kavramları arasına kesin çizgiler çekmediğine, bu iki kavramı birbirinden ayrı görmediğine işaret eder.

Gerçekten de Şinto'nun en belirgin özelliklerinden biri, kesin kurallara sahip bir inanış olmamasıdır. Başka bir deyişle Şinto inanışında kesin doğrular ile kesin yanlışlar yoktur ve kimse mükemmel değildir. Şinto, iyimser bir inanışla, insanın içkin olarak iyi olduğunu varsayar ve kötülüğün de kötü ruhlar tarafından gerçekleştirildiğine inanır. O nedenle de Şinto ritüellerinin çoğu, kötü ruhları uzak tutma çabasındadır. Ancak burada belirtmek gerekir ki, Japon değerler sisteminde nihai bir doğru yoktur. Eğer ortada bir çelişki varsa, her iki şey de aynı anda hem doğru hem de yanlıştır. Aynı zamanda, her ikisinin de aynı anda var olabileceğine inanılır. Hatta, Şintoizm'e göre, bir kusuru olmayan bir **kami** yoktur.[16]

Diğer yandan, her bölgenin kendine ait tapınağında, kendine ait en az bir **kami**'si vardır ve bu **kami**'ler kavram ya da ritüel olarak başka bölgelerdeki **kami**'ler ile bağlantı içerisinde olabilir. Söz konusu tapınaklarda birtakım festivaller gerçekleştirilir ve bu festivaller, bölge halkının ortak kimliğine vurgu yapar. Öte yandan bazı daha

14 A.g.e., s. 47.
15 Wilburn Hansen, "Eye on Religion – Shinto and the Japanese Attitude Toward", **Southern Medical Journal**, C. 100, No: 1, s. 118
16 T. Ohta, "Shadow of Buddhism and Shintoism in Neurosurgical Practice in Japan", **Medical Technologies in Neurosurgery – Acta Neurochirurgica Suplement 98**, Ed. Christopher Nimsky ve Rudolf Fahlbusch, Viyana, Springer, 2006, s. 21.

sinematek.tv

baskın **kami** anlayışları, ulusal çapta öneme sahiptir; bunlar özellikle mitsel öykülerde bahsedilen **kami** türleridir. Bunlar aynı zamanda eski hükümdarları ve büyük saygı gören kahramanları da içerebilir.[17]

Şinto inanışında sayısız **kami** vardır, fakat tektanrılı dinlerdeki gibi tek bir güçlü Tanrı, tek bir lider yoktur. Daha çok, "kozmik düzenin akıcı ve dinamik mantığı" ön plandadır.[18] Paralel bir şekilde, Japon inanışı teist olmaktan çok panteist ve naturalisttir. Japonlar'ın zihninin eklektik ve kapsayıcı olduğu söylenebilir.[19]

Şinto inanışına göre, ölen atalarımız da bir şekilde yaşamaya devam eder. Görülemezler, fakat kendilerini sevenlerin arasında bulunmaya devam ettiklerine inanılır. Bu görünmeyen dünyadan, birer **kami** olarak nesillerinin ve evlerinin refahını gözetmeye devam ederler.[20]

Tüm bunlara bakarak denebilir ki, **kami**, yaşamadaki kutsal güçtür. Her yerde ve her şeyin içerisinde var olan ve çeşitli ifadelere bürünebilen bir çeşit tanrı ya da ruh tasviridir. Ancak **kami**, buyurgan bir Tanrı olarak tanımlanmaz, daha çok yaşam veren her şeyi kapsayan bir güç olarak yorumlanır.

Şinto inanışı, her şeyin içerisinde **kami** olduğunu, her olgunun kami potansiyeli taşıdığını belirtir. Miyazaki ise, bu konu ile ilgili şöyle söyler:

"Büyükannelerimizn zamanında, ruhların (**kami**'nin) her yerde bulunduğuna inanılırdı – ağaçlarda, nehirlerde, böceklerde, kaynaklarda, her şeyde. Benim kuşağım buna inanmıyor, ancak ben her şeye değer vermemiz gerektiği, çünkü orada ruhlar olabileceği ve her şeye değer vermemiz gerektiği, çünkü her şeyde bir tür hayat olduğu yönündeki fikri seviyorum." [21]

---

17 Michael Pye, "Religion and Conflict in Japan with Special Reference to Shinto and Yasukuni Shrine", **Diogenes**, C. 50, No: 3, 2003, s. 47.

18 Marie Moriyama ve Megumi Moriyama, " Art of Dynamic Symmetry: Ikebana, Japanese Traditional Flower Arrangement" **Forma-Tokyo**, No: 16, 2001, s. 274.

19 Niels O. Nielsen, "Religion and Philosophy in Contemporary Japan", **The Rice Institute Pamphlet Monograph in Philosophy**, C. XLIII, No: 4, Texas, The Rice Institute, 1957, s.6.

20 Shinjiro Kitasawa, "Shintoism and the Japanes Nation", **The Sewanee Review**, C. 23, No: 4, 1915, s. 479.

21 James Boyd W. ve Tetsuya Nishimura, "Shinto Perspectives in Miyazaki's Anime Film 'Spirited Away'", **The Journal of Religion and Film,** C. 8 No: 2, 2004.

sinematek.tv

Yaşama bu açıdan bakıldığında, yani her şeyin ve herkesin içerisinde **kami** bulunduğu düşünüldüğünde, tüm varlıkların kutsal ve tanrısal olduğu kabul edilmiş olur. Öyleyse Şinto inanışına göre her varlık, değer verilmeye ve saygı duyulmaya layıktır; çünkü hiçbir şey **kami**'den ayrı değildir.

3.1.2. Şinto ve Arınma Kavramı

Benzer şekilde, Şintoizm'deki en temel inanışlardan biri, insanların da **kami** ile aynı olduğu yönündedir. Bunun anlamı, insanların doğanın ve büyük enerjinin bir parçası olduğudur. Saf ve tam olarak **kami** ile bütünleşmiş bir şekilde doğarız. Ancak yaşam içerisinde, yaşamın zorluklarıyla kirlenir ve tozlanırız. Kötü şeyler yaşadığımızda ya da kötülük yaptığımızda, bu kötü olduğumuz için değil, söz konusu toz bizi kirlettiği içindir.[22]

Şinto inanışı, yaşamı bir bütün olarak görür. Bu bütünlük hem doğayı, hem de insanları içerir ve her ikisini de yaratıcı ve yaşam verici olarak görür. Öte yandan Şinto inanışında, **kami** deneyimi yaşamak için saf ve güleç bir kalbe / zihne (**kokoro**) sahip olmak gerekir ve bu, çok kolay ulaşılabilecek bir duygu ya da zihin durumu değildir.[23]

Bu nedenle de, Şinto'nun en temel ritüeli arınmadır. Arınma, bir Şinto rahibi tarafından gerçekleştirilebilir ve **kegare**'yi, yani kirliliği ortadan kaldırmayı amaçlar. Söz konusu kirlilik, günlük hayatın etkisiyle ortaya çıkmıştır ve arınma insan ruhunun, yani tavırların ve güdülerin temizlenmesi sürecini içerir.[24]

İnsan her ne kadar her insan **kami** ile köklenmiş olsa da, zaman zaman onunla olan temasını kaybeder. İnsanın kişiliği, **kokoro**'su kirlenir, donuklaşır ve bulanıklaşır. Nasıl ki doğa varlıkları kirleniyorsa, insan kalbi ve zihni de dirilikten, tazelikten ve canlılıktan uzaklaşabilir. Böyle bir kirlilik oluştuğunda ise kişi, yetersiz ve dağınık davranır ve o şekilde hareket eder.[25]

22 Yoshi Oida, "From An Actor Adrift", **Asian Theatre Journal**, C. 10, No: 2, 1993, s. 205.
23 James Boyd W. ve Tetsuya Nishimura, "Shinto Perspectives in Miyazaki's Anime Film 'Spirited Away'", **The Journal of Religion and Film,** C. 8 No: 2, 2004.
24 Michael Pye, "Religion and Conflict in Japan with Special Reference to Shinto and Yasukuni Shrine", **Diogenes**, C. 50, No: 3, 2003, s. 47.
25 James Boyd W. ve Tetsuya Nishimura, "Shinto Perspectives in Miyazaki's Anime Film 'Spirited

sinematek.tv

İşte bu nedenle de insan, kendini arındıracak ve kirlilikten kurtulacak şekilde hareket etmelidir. Bu arınma, hem kişilerin gerçekten temizlemesi, yıkanması anlamında, hem de tavırlarını temizlemesi ve saf ve aydınlık bir kalp ve zihne sahip olmak için çalışması anlamına gelir. Böylelikle de birey, diğerlerine ve dünyaya karşı, gerçek bir içtenlikle davranabilir.[26] Bu da bir Japon deyişi olan: "Hem ızdırap hem de mutluluk, **kokoro**'muzu nasıl beslediğimize bağlıdır" sözü ile ifade bulur. Yani olaylar karşısındaki tutumumuz, mutluluğumuzu ve ızdırabımızı belirler.[27]

Burada belirtmek gerekir ki, Şinto dinindeki arınma kavramı, günah ya da kötülük gibi kavramlarla bağlantılı değildir. Şinto'daki arınma ritüellerini, günahlardan arınma olarak algılamamak gerekir. Şinto, böyle bir kavramdan bahsetmez. Arınma, bireyin gündelik hayat içerisinde yaşadıkları ve yaptıklarından kaynaklı tozlanma ile kaybettiği berrak zihnini geri kazandırma amacı taşır. Berrak zihni kaybetmek **kami** ile, yani yaşamın kutsallığı ile bağlantıyı kaybetmektir. İnsan günlük yaşam ile kirlendiğinde iyi göremez, "saf ve güleç bir kalbe" sahip olması zorlaşır ve içtenliğinden uzaklaşır. Arınma, bireye bunları geri kazandırmayı ve dolayısıyla içtenliğini, saflığını, berrak bakışını geri vermeyi amaçlar. Böylelikle birey, güleç bir zihinle yaşam ile ve onun kutsallığıyla, dolayısıyla da **kami** ile yeniden bağlantı kurabilir ve dolayısıyla da kendine, çevresine, diğer insanlara ve doğaya içten ve saygılı davranabilir.

Tekrar etmek gerekirse, Şinto'ya göre her şey kirlenir ve ve yaşamsallıklarını gösterebilmek için temizlenmeye ve arınmaya ihtiyaç duyar. Şinto, bazı eylemlerin saflığı bozduğunu ve kirlilik yarattığını söyler. Bu nedenle de kişi temizlenmelidir. Ancak bunun sebebi, kirliliğin yanlış olması değildir; kişinin temzilenmesi, kendi zihninin berraklığı ve huzuru, kendi yaşamı için önemlidir. Şinto, yanlış eylemleri "kirli" ya da "saflığı bozan" olarak tanımlar.[28] Buradaki nokta oldukça önemlidir, çünkü

Away'", **The Journal of Religion and Film,** C. 8 No: 2, 2004
26 A.g.e.
27 A.g.e.
28 A.g.e.

sinematek.tv

Şinto'ya göre eylemlerin kötü veya yanlış değil, yalnızca kirliliğe neden olan eylemler olarak tanımladığına işaret eder. Kirlilik de yanlış olduğundan, herhangi bir ahlaki sebepten dolayı ya da günah olduğu için reddedilmez. Yani Şinto, bize eylemleri dayatmaz; yalnızca, kendi saflığımız, kendi berrak zihnimiz ve kalbimiz için, kutsal ve yaşamsal olanla ya da diğerleriyle olan ilişkimizde daha taze olabilmemiz için tavsiyede bulunur.

3.1.3. Şinto ve Çevrecilik

Şinto inanışı, insanların dünyasıyla ruhların dünyasının aynı gerçeklik içerisinde var olduğunu ve ruhların kayalar, heykeller, yiyecekler ve nehirler gibi pek çok şeyin içerisinde bulunduğunu söyler. İşte bu nedenle de insanların, doğaya ve geri kalan fiziksel dünyaya karşı saygılı olmaları ve onlarla ilgilenmeleri ve onlara karşı kaygılı olmaları gerekir.[29]

Şinto, çevre ve doğa gibi kavramlarla da yakından ilişkili bir inanıştır. "Şinto, animist bir dindir ve tanrıları ve ruhları her şeyin içinde görür, bu nedenle insanın doğal çevre ile uyumuna özen gösterir."[30]

"Şinto etiği ile sıkı ilişkide olmak demek saygı duyulması gereken çevremizin, etkileşimli varlıkların canlı bir toplamı olduğunu kabul etmek demektir."[31]

Buna paralel bir biçimde Şinto tapınakları, çoğunlukla doğanın içerisinde; dağların, ormanların, şelalelerin etrafında bulunur. Bunun nedeni de tüm doğa unsurlarının kutsal olması ve içlerinde kami mevcudiyeti bulunmasıdır. Bu da, Şinto ile doğa ve çevre arasındaki ilişkiye işaret eden bir başka noktadır.[32]

Öyleyse Şinto'nun, çevreci bir inanış olduğu söylenebilir. Şinto, her şeyin,

29 Suzuki, Ayumi: "A Nightmare of Capitalist Japan: Spirited Away", **Jump Cut: A Review of Contemporary Media,** No: 51, 2009.
30 Colin Odell ve Michelle Le Blanc: **Stüdyo Ghibli – Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri,** Çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2011, s. 26.
31 A.g.e., s. 18.
32 John Breen ve Mark Teeuwen: **Shinto in History: Ways of the Kami**, Surrey, Curzon Press, 2000, s. 2.

sinematek.tv

bilhassa da doğa fenomenlerinin içerisinde bir kutsallık olduğuna inandığından, Miyazaki'nin de görüşlerine paralel bir biçimde, doğaya saygı felsefesini içerisinde barındırır.

3.2. Filmin Analizi

Kate Matthews, Ruhların Kaçışı filmini Şinto ile analiz ederken, iki soru sormamız gerektiğinden bahseder. Bunlardan biri, filmdeki hangi unsurların direkt olarak Şinto inanışından geldiği, diğeri de bu bilginin filmi anlayışımızı nasıl değiştirdiğidir.[33] Bu noktada filmin, söz konusu soruların da yardımıyla, Şinto inanışı ile ilgili bir analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Filmde pek çok ruh, tazeliklerine dönmek, yıkanmak için Banyo Evi'ne gider. Özellikle, önce kokuşmuş bir ruh sanılan Nehir Ruhu'nun Banyo Evi'ne girdiği sahnede bu durum çok çarpıcıdır. Ruh, çamurlar içerisinde, oldukça kirli ve kötü kokulu olarak hamama girer. Ancak Chihiro, arındıran suların altında onun gerçek doğasını, içerisindeki **kami**'yi görmeye başlar. Chihiro'nun öncelikle Nehir Ruhu'na batmış bir diken olarak gördüğü şeyin, daha sonra bir bisikletin başı olduğu ortaya çıkar ve o bisikletle birlikte, gündelik hayatın diğer parçaları, onu kirleten diğer şeyler de içerisinden çıktıkça, ruh temizlenmeye başlar. Daha sonra ise Nehir Ruhu, saf ve temiz, beyaz ve güçlü bir ejderha görünümü ile uzaklaşır.[34]

Nehir Ruhu'nun kirli görüntüsünün altından çıkan şey, bir anlamda kutsaldır. O, kokuşmuş bir ruh olarak oraya gelir ve beyaz bir nehir ruhu olarak oradan ayrılır. Söz konusu hikaye, Şinto'nun, her şeyin içerisinde bir kutsallık olduğu yönündeki öğretisiyle bağdaştırılabilir.[35]

Nehir Ruhu'nun içerisinden çıkanlar gündelik modern hayatın parçaları olarak yorumlanabilir. Şinto da, gündelik hayat içerisinde kirlendiğimizden söz eder. Bu

33 Kate Matthews, “Logic and Narrative in 'Spirited Away'”, **Screen Education**, C. 43, 2006, s. 139.
34 James Boyd W. ve Tetsuya Nishimura, “Shinto Perspectives in Miyazaki's Anime Film 'Spirited Away'”, **The Journal of Religion and Film,** C. 8 No: 2, 2004
35 Jo Kukathas, “Transforming Thinking, Transgressing Borders”, **Asian Transformations in Action – The Work of the 2006/2007 API Fellows**, Bangkok, The Nippon Foundation, 2009, s. 62.

sinematek.tv

parçalarla nehir kirlenmiş ve tıkanmış; tazeliğini ve saflığını koruyamaz bir duruma gelmiştir. Kötü kokulu bir nehir haline geldiği için de, içerisindeki **kami**'yi deneyimleyememektedir. Herkes ondan kaçarken ve onu kokuşmuş bir ruh sanarken Chihiro, saf ve güleç bir kalple, içtenlikle, berrak bir zihinle ona yaklaşır ve onun gerçek doğasını ortaya çıkarır. Bu nedenle de Nehir Ruhu'ndan kendisine, arındırıcı bir hediye kalır. Söz konusu hediye, yaralı Haku'ya ve açgözlü Yüzsüz'e de saf hallerine dönmelerinde yardımcı olur. Yüzsüz, açgözlülükle yediklerini; Haku da, Zeniba'dan çaldığı mührü ve kendisini kontrol etmek için Yubaba'nın içerisine yerleştirdiği tılsımı kusar. İkisinin sebebi de, saf ve arınmış bir şeyi kendi içlerine alarak arınmaları olarak yorumlanabilir.

Aynı şekilde filmin sonlarında Chihiro ve Haku sahnesi de benzer özellikler taşır. Chihiro, sonunda Haku'yu nereden tanıdığını hatırlar. Chihiro küçükken ayakkabısını bir nehre düşürmüştür ve onu almak için nehre girdiğinde, tam boğulacağını düşünürken, sular onu kıyıya taşımıştır. Chihiro, Kohaku Nehri'nin Haku olduğunu, daha doğrusu Haku'nun Kohaku Nehri'nin ruhu olduğunu ve bu ismin Haku'nun gerçek adı olduğunu hatırlar. Söz konusu nehir, binalarla doldurulmuştur ve Haku'nun adını hatırlayamamasının, eve giden yolu bulamamasının nedeni budur.

Bir başka deyişle Chihiro, geçmişte Haku'nun nehrinde, o nehir saf ve tazeyken yıkanmış ve arınmıştır. Bu nedenle de saflığı ve tazeliği deneyimlemiştir. Böylelikle Chihiro, kalbinin içtenliği ve saflığıyla ile karşısındakine yaklaşarak, insan ruhunun **kami** ile bütünleşmesi olarak adlandırılan durumu yaşar. Bu nedenle de Haku'yu ve onun gerçek kimliğini hatırlar. Haku ise, kirlenmiş, gündelik hayatla, binalarla doldurulmuş bir nehrin ruhudur ve bu nedenle de kaybolmuştur. Bu yüzden de kendisini arındırmak için, berrak bir zihinle kendini bulabilmek için başka bir saf ve güleç bir kalbe ihtiyaç duyar.[36]

Ayrıca Chihiro'nun film boyunca, en kötü olduğunu düşündüğü anlarda bile tüm

36 James Boyd W. ve Tetsuya Nishimura, “Shinto Perspectives in Miyazaki's Anime Film 'Spirited Away'”, **The Journal of Religion and Film,** C. 8 No: 2, 2004.

sinematek.tv

karakterlere saygı, içtenlik ve değer ile yaklaşması da saf ve güleç kalbiyle, her şeyin içerisindeki **kami** doğasını, her şeyin **kami** ile bütünlüğünü görebilmesinden kaynaklı olarak yorumlanabilir. Nehir Ruhu'na yardım ettiğinde de, onun çamurların içerisindeki saflığını görebilmiştir. Chihiro'yu başarıya götüren de zaten budur: İçten bir tavırla hareket etmek. Yine filmin sonunda da anne ve babasını kurtarması, her şeyin gerçek doğasını görebilecek berrak zihne sahip olması ile bağlantılıdır.

Öte yandan Chihiro Banyo Evi'ne ilk girdiğinde herkes onun bir insan olduğundan ve **kokacağından** söz etmektedir. Zaten aslında Banyo Evi'ne insanlar kabul edilmez. Bu ayrıntı, Şinto'nun, gündelik hayatın insan zihnini ve kalbini kirlettiği yönündeki görüşü ile bağlantılandırılabilir. İnsanlar gündelik hayatın içerisindedir ve Banyo Evi'ndeki ruhlar kendilerini arındırır. İnsanların ruhlara **farklı korkması** durumuna bu açıdan yaklaşılabilir.

Ancak Chihiro Banyo Evi'nin içerisindeyken, kimse onun şahsına yönelik böyle bir imada bulunmaz. Hatta ilk başta **kokacağından** korkanlar, düşüncelerini dile getirirken, ruhlardan biri "birkaç gün bizim yemeklerimizden yerse bir şeyi kalmaz" yorumunu yapar. Bu durumda, ilk olarak Chihiro'nun bir insan olsa da, görece olarak daha az kirli ve daha saf, bu nedenle de daha az **kokmakta** olduğu söylenebilir. İkinci olarak ise, insanların Banyo Evi'nde ruhlar ile beraber beslenmelerinin ve onlar gibi yaşamalarının, arınma getireceği yorumu yapılabilir.

Öte yandan Nehir Ruhu'nun kirliliği ve kokuşmuş bir ruh zannedilmesi, Miyazaki'nin filmlerinde sıkça karşımıza çıkan bir tema olan ve doğaya saygılı Şinto inanışıyla da bağdaşan çevreci bir atıf olarak da yorumlanabilir. Bu ruh, bir Nehir Ruhu'dur, fakat çöplükle ve atık metallerle doludur. Bu açıdan bakıldığında Miyazaki, insanın ve insana ait eşyaların doğaya verdiği tahribattan bahsediyor gibi görünür. Aynı şekilde, filmin sonunda Haku'nun da bir Nehir Ruhu olduğu, fakat ait olduğu nehrin yerine bina yapıldığı için ismini hatırlayamadığı ve eve dönemediği ortaya çıkar.[37]

37 Kozo Mayumi, Barry D. Solomon ve Jason Chang: "The Ecological and Consumption Themes of the Films of Hayao Miyazaki", **Ecological Economics**, C. 54, No: 1, 2005, s. 5.

sinematek.tv

Bu noktada Yubaba'nın çalışanlara dağıttığı işlerin doğasına bakmakta da fayda vardır. Söz konusu görevler, Şinto'nun temel uygulamalarından biri olan kirliliğin temizlenmesine yöneliktir.[38]

Yüzsüz karakterinin ise, kalbinin kapalı olduğu söylenebilir. Kendisine dehşet veren bir içebakışı vardır, yalnızdır ve doymak bilmeyen, bencil bir iştaha sahiptir. Öte yandan Yüzsüz, Chihiro'nun arkadaşlığını ister, fakat verdiği altınların Chihiro tarafından kibarca reddedilmesi, iyice delirmesine ve herkes için bir tehdit haline gelmesine neden olur. Ancak Yüzsüz, saf bir kötülük figürü değildir. Filmin sonlarında, Zeniba'nın da yardımıyla, içtenliği ve saygıyı öğrenir.[39]

Benzer biçimde Yubaba da saf kötü değildir. Her ne kadar korku verici ve öfkeli bir cadı olsa da, çocuğuna karşı büyük bir bağlılık ve sevecenlik gösteren bir anne olarak da resmedilir. Öte yandan, iyi bir cadı olarak gördüğümüz Zeniba da, onun ikizidir ve ikisi beraber Chihiro'nun karşılaştığı iyi ve kötü deneyimleri temsil eder. Şinto açısından bakıldığında Yubaba ve Zeniba, saf iyi ve saf kötüyü temsil etmez. Bu üç karakter, kişinin hayatındaki kirletici ve arındırıcı olayları temsil eden figürler olarak görülebilir.[40]

Japon ve genel olarak Uzak Doğu kültürleri ve inanışları, hiçbir şeyi saf iyi ya da kötü olarak görmez. Yin Yang simgesi de, her şeyin içerisinde bir miktar zıddının bulunduğunu; her iyinin içerisinde bir miktar kötülük, her kötülük içerisinde bir miktar iyilik olduğunu temsil eder. Miyazaki filmlerinde de çoğunlukla karakterler bu anlamda dönüşümler yaşar. Bu anlamda bu filmdeki en büyük temsil Yüzsüz'dür. Yalnız bir ruhtan bir canavara, bir canavardan da sadık ve iyi bir arkadaşa ve yardımcıya dönüşür. Ancak bütün bu süreçte Chihiro onu reddetmez ve saf kötü olarak görmez, çünkü Chihiro'nun taze ve saf bir kalbi vardır ve onun doğasındaki **kami**'yi, her şeyin

38 Susan J. Napier, “Matter Out of Place: Carnival, Containment, and Cultural Recovery in Miyazaki's 'Spirited Away'”, **Journal of Japanese Studies**, C. 31, No: 2, 2006, s. 301.
39 James Boyd W. ve Tetsuya Nishimura, “Shinto Perspectives in Miyazaki's Anime Film 'Spirited Away'”, **The Journal of Religion and Film,** C. 8 No: 2, 2004.
40 A.g.e.

sinematek.tv

içerisinde var olan kutsallığı ve tanrısallığı gördüğü gibi görür. Aynı şekilde Zeniba'nın da yardımıyla Yüzsüz, huzura kavuşur ve dönüşür.

Zeniba ve Yubaba ise, aynı karakterin farklı yüzleri olarak yorumlanabilir. Birbirinin zıddı, ancak bir araya geldiklerinde bir bütün oluşturan iki suret olarak görülebilirler. Bunun en büyük işareti, Zeniba, Chihiro'dan kendisine "büyükanne" diye seslenmesini istedikten sonra, Chihiro'nun Yubaba'ya da "büyükanne" diye hitap etmesi ve ayrılırken ona içtenlikle teşekkür etmesidir. Chihiro'nun saf kalbi, bu ilişkiyi görmesini sağlar. Aynı şekilde anne ve babasının orada olmadığını anlaması da, yine bu bakışından kaynaklanır.

Chihiro, Miyazaki'in her filminde karşımıza çıkan güçlü kadın karakterlerden biridir. "... ruhsal anlamda bağımsız, ama sorumsuz olmayan bir kişiliktir." Chihiro, çevresine uyum sağlayabilen bir kişiliğie ve kendini kabul ettirebilme yeteneğine sahiptir. Bu nedenle de, ruhlar aleminde ayakta kalmayı başarabilmiştir.[41] Başka bir deyişle Chihiro, Japon mitolojisindeki tanrıların ve ruhların yansıması olan bu çeşitli yaratıklar dünyasında, bu dünyanın temellerini kavrayarak ve buraya uyum sağlayarak ayakta kalır.[42]

"Chihiro'nun karşılaştığı harikalar bir çocuğun gözünden aktarılır ve o her şeyi nasıl görüyorsa öyle kabul eder. Bir şekilde, önceden öğrenilmiş bilgilere dayanarak değil, bizzat koşullara uyum sağlayarak neyin güvenli neyin tehlikeli olduğunu öğrenir. Yani göze canavar gibi görünen her şey kötü değildir. Spirited Away'de, Chihiro hiçbiri hoş olmayan bir dizi olası tehlikeyle karşı karşıya kalır. Basit düzeyde, keşifleri onu ölüme götürebilirdi ama daha kötüsü, metafizik olarak, kimliğini ve ruhunu kaybedebilirdi... Yubaba'nın onun ismini alması, Chihiro'nun kimliğinin yok olup gideceği ve ruhunun solacağı anlamına gelir."[43]

41 Colin Odell ve Michelle Le Blanc: **Stüdyo Ghibli – Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri,** Çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2011, s. 115-116.
42 A.g.e., s. 117.
43 A.g.e., s. 116-117.

sinematek.tv

4. ALAN ÇALIŞMASI

Filmin Japon kültüründen gelmeyen, Şinto inanışının kodları ile büyümemiş ve bu inanışa aşina olmayan kişiler açısından ne ifade ettiğini ve bu kişilerin filmlerdeki kodları nasıl çözdüğünü anlamak için Türk üniversite öğrencileri üzerinde bir alan çalışması yapılmıştır. Çalışma, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde okuyan ve Görselleştirme isimli seçmeli dersi alan 74 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler önce filmi izlemiş, daha sonra da kendilerine verilen anket sorularını yanıtlamıştır. Öğrencilere bu çalışmanın sınıf içi bir çalışma, aynı zamanda da bir araştırma projesinin bir parçası olduğu belirtilmiştir.

Anket çalışmasında, film ile ilgili sorulara geçmeden önce öğrencilerden demografik bilgiler alınmış; ayrıca Japon kültürü ile ilgili bilgiye sahip olup olmadıkları ya da Japonya'ya gidip gitmedikleri sorulmuştur. Aynı şekilde Miyazaki sinemasına aşina olup olmadıkları da sorular arasındadır.

Film ile ilgili sorulara geçmeden önce ise, şu not düşülmüştür: “Lütfen, bundan sonraki soruları, doğru cevapları düşünerek değil, kendi yorumlarınızı ve düşüncelerinizi aktararak yanıtlayın.”

Anket soruları ise sırayla şu şekildedir:

1. Filmin ne anlattığını, kendi görüşlerinize göre birkaç cümle ile özetleyin.
2. Film bir Banyo Evi'nde geçmektedir. Sizce bu ne anlama gelmektedir? Görüşlerinizi yazın.
3. Sizce ruhlar neden Banyo Evi'ne yıkanmaya gider? Yorumlarınızı yazın.
4. Sizce insanlar neden Banyo Evi'ne alınmaz ve neden ruhlara kötü kokulu gelir? Görüşlerinizi yazın.
5. Filmde çamurlar içerisinde Banyo Evi'ne giren ve önce kokuşmuş bir ruh zannedilen ruhun, yıkanması ve Nehir Ruhu'na dönüşmesi süreci ve bu esnada yaşananlar size neler çağrıştırıyor?
6. Sizce Nehir Ruhu'ndan kalan parçanın anlamı nedir? Neden Haku'nun iyileşmesine yardım etmiştir ve neden Yüzsüz'ün yediklerini çıkarmasını

sinematek.tv

sağlamıştır? Yorumlayın.

7. Chihiro (Sen) ve Haku arasındaki ilişkiyi, özellikle filmin sonunda ortaya çıkan geçmişteki bağlantılarını da dikkate alarak, kendi görüşünüze göre yorumlayın.
8. Yüzsüz isimli kararkterin geçirdiği süreçleri yorumlayın.
9. Filmdeki iyi ve kötü dengesini, iyi ve kötü tarafları, süreçleri göz önünde bulundurarak ve karakterlerin özelliklerini dikkate alarak yorumlayın (Özellikle Chihiro, Haku, Nehir Ruhu, Yüzsüz, Zeniba ve Yubaba'yı dikkate alabilirsiniz).

4.1. Katılımcıların Verdiği Yanıtlar

Çalışmanın bu bölümünde, katılımcıların anket sorularına verdiği yanıtlar ve söz konusu yanıtların dağılımı aktarılacaktır. Ayrıca, bu yanıtlar yorumlanacak ve katılımcıların yazdıklarının bize ne söylediği; filmin Şinto inanışı ile yapılan analizi ile Japon kültüründen gelmeyen bireylerin yorumları arasında nasıl bir fark olduğu tartışılacaktır.

4.1.1. Ruhlar ve Banyo Evi Üzerine Yanıtlar

Öncelikle, ankete katılanların Banyo Evi ve ruhların neden Banyo Evi'ne geldiği konusundaki yorumları, genellikle “arınma ve temzilenme” olarak ortaya çıkmıştır. Ancak katılımcıların çoğu, bu arınma ve temizlenmeyi, kötülüklerden ya da günahlardan arınma olarak yorumlamıştır. Bu sorular ile ile ilgili cevaplar şu şekildedir:

“Ruhlar, kötülüklerden arınmak ve temizlenmek için yıkanıyor. Hatta bu, filmde somutlaştırılıyor ve görüntüleri de değişiyor.”

“Ruhlar kötülüklerden arınmak için Banyo Evi'ne yıkanmaya gidiyor. Amaç ruhların temizlenmesi.”

“Ruhlar, tüm işledikleri günahlardan paraları sayesinde arınmak istiyor. Bu yüzden film bir Banyo Evi'nde geçiyor. Ruhlar, ölmeden önce bir süre günah işler ve bu günahlar ve yanlışlar onların ruhlarında birikir. Ve yine paralarını, güçlerini kullanarak Banyo Evi'ne gelirler ve ruhlarını temizlemeye çalışırlar.”

“Ruhlar Banyo Evi'ne neden gider? Mutlu olmayı istedikleri için. Kötülüklerden

sinematek.tv

arınmak için.”

“Dünyada yaptığı kötülük ve yanlışlardan arınmak için.”

“Ruhlar, kötülüklerden arınmak için Banyo Evi'ne yıkanmaya gelir. Temizlendiklerinde rahat edeceklerini düşünürler.”

“Kötülüklerden, pisliklerden arınma adına film, Banyo Evi'nde geçer.”

“Ruhlar, Banyo Evi'ne kötülüklerden kurtularak temizlenmek için geliyor. Manevi açıdan arınmak için geliyor.”

“Ruhu çalınmış insanların yaratığa dönüşerek yaptıkları pis işleri burada sonlandırıp, temizlenerek yeniden görev başına dönmesini sağlayan bir yer Banyo Evi. Banyo Evi, iğrençlikten, bataklıktan arınma yeri olarak kullanılıyor. Kirlenmiş ruhların da arınmaya ihtiyacı olduğunu gösteriyor.”

“Banyo Evi, ruhların yaptıkları kötülüklerden arınmak için geldikleri bir yerdir. Ruhlar içlerindeki kötü duygulardan, sıkıntılardan Banyo Evi'nin temiz suları sayesinde arınır.”

“Temizlenmek, arınmak ve kötülüklerden kurtulmak için Banyo Evi'ne yıkanmaya gelirler.”

“Banyo Evi'nde, ruhlar günahlarından arınıyor. Banyo Evi için 'Araf' benzetmesi yapabiliriz. Kötülüklerden arınmak için. Yıkandıkları su, saflığı tesmil ediyor.”

“Filmin Banyo Evi'nde geçmesi, insanların iç kirliliğine değinildiğini gösterir. Kötülüklerden arınmak için. Bir nevi ibadethane gibidir.”

“Burada Banyo, kişinin üstündeki ağırlıklardan kurtulduğu ve rahatladığı bir mekandır. Kötülüklerden kurtulduğu bir yer olduğu anlatılmış.”

“Filmin Banyo Evi'nde geçmesi temizliği çağrıştırıyor bana. Herkesin içinde bir kötülük olduğunu, bunun su ile arındığını düşündürüyor.”

“Temizlik anlamına gelmektedir. Banyo Evi'nde bir nevi dini ritüellerin uygulandığı camilerde, kiliselerde, havralarda olduğu gibi bir arınmanın olduğu anlatılmıştır. Ruhlar, kötülüklerden arınmak için, temizlenmek için gelirler.”

“Banyo Evi yenilik, yenilenme anlamına gelmektedir. Ruhlar, yaptıkları

sinematek.tv

kötülüklerden arınmak, bir nevi ruhlarını temizlemek için gelir.”

“Banyo Evi, ruhların dünyevi isteklerinden, kötü duygularından, kendilerini saran hırslarından temizlenmesi anlamına geliyor. Her türlü duygudan arınmış olmak için, sadeleşmek için.”

“Ruhlar Banyo Evi'ne kötülüklerden arınmak, temizlenmek için gelir. Dışarıdaki dünyanın kötülüklerini, Banyo Evi'nde bir kenara bırakmak ve sağlığa ulaşmak için.”

“Banyo Evi'ne günahlarından / acılarından arınmak için geliyorlar.”

“Filmin Banyo Evi'nde geçmesi korkunç dünyadan, kötü dünyadan arınarak kötülüklerden arınmak, temizlenmek anlamına gelmektedir. Banyo yapmak arınmaktır. Ruhlar da yaptıkları kötülüklerden temizlenmek için arınıyorlar.”

Filmin Banyo Evi'nde geçmesi, kötülük ve pisliklerden arınmada önemli bir güce sahip olduğunu belirtmek içindir. Ruhların gelme sebebi, ruhlarını kötülüklerden temizlemek ve rahatlatmaktır.”

“Ruhlar Banyo Evi'ne günahlarından kurtulmak için geliyor.”

“Ruh banyosu. Kapitalizmin, işverenlerin insanları ve ruhlarını satın alarak onları kandırdığının, kullandığının anlatımı. Ruhlar, kendilerini rahat hissetmek, temizlenmek, kötülüklerden arınmak için geliyor.”

“Banyo Evi'nde geçmesinin nedeni, insanların ve diğer varlıkların kötü yanlarından kurtulmasını sağlar. Temizlenmeye yarar. Ruhlar, temizlenmek, kötü yanlarından kurtulup rahatlamak için geliyor.”

“Arınmaya, ruhlarını dinlendirmeye ihtiyacı olan herkesi ifade ediyor, çünkü bir kişi banyoda arınır. Kendini bulur. Ruhlar kendi ruhlarını, yani kimliklerini bulabilmek için Banyo Evi'ne yıkanmaya gelir. Kötülüklerden arınır.”

“Sanayi atıklarından arınan ruhlar. Banyo Evi'ne kötülüklerden arınmak için gelirler.”

“Su, arınma ve temizlenme biçimidir. Bu nedenle kötülüklerin de su ile iyiye dönüşme imkanı vardır. Arınmak için geliyorlar. Böylece kendi iç benliklerine kavuşuyorlar.”

sinematek.tv

“Banyo Evi, bence arınmak anlamına gelmektedir. Ruhlar, Banyo Evi'ne kirli gelir. Her türlü kötü niyet görünen bedenlerine yansımıştır. Kötü niyetten arınmak için gelirler.”

“Banyo Evi'nin yer almış olmasının, insanların iyi – kötü karakterlerinin olduğunu ve bir çeşit arınma olduğunu göstermeye çalıştığını düşünüyorum. Banyo Evi ile temizlenme, arınma söz konusu.”

“Ruhlar, Banyo Evi'ne kötülüklerden arınmak için yıkanmaya gider.”

“Karanlığın içinden çıkan bir beyazlık, iyiliğin zaferi.”

“İçindeki kötülükleri, pislikleri atmak ve rahatlamak, huzura ermek için.”

“Ruhlar, yaşamlarında üzerlerine aldıkları yükleri, kötülükleri, baskıyı üzerlerinden atarak arınıyor.”

“Banyo Evi'nde kötü ruhlar arınıyor, temizleniyor.”

“Filmin Banyo Evi'nde geçmesi arınmayı temsil ediyor. Ama aynı zamanda belli bir ücret karşılığı bu hizmeti vermesi de para – güç – din üçlemini anımsatıyor. Ruhların Banyo Evi'ne gelip yıkanması, faniliklerini üzerlerinden atma anlamına geliyor, aynı zamanda üzerlerindeki pislik de günah ve dünyevi değerleri temsil ediyor.”

“Banyo Evi kirlerden, kötülüklerden arınmanın yolu olarak imgelenmiş. Ancak insana ait olan kötülük, açgözlülük gibi hırslardan banyo sayesinde bile arınamayacağımızı anlatıyor.”

“Banyo Evi'nde bütün ruhlar temizlenir. İnsanlar kötü şeyler yapar mesajı veriyor. Banyo Evi'nde arınmaya çalışırlar.”

“Film, ruhların içindeki kötülük ve kirliliklerden temizlenmelerini konu edindiği için doğal olarak Banyo Evi'nde geçmektedir. Kötü niyet, kirlilik, pislik vesaireden arınmak için, orada bulunan Banyo Evi'nde yıkanmaya gelirler. Orada arındıklarını, temizlendiklerini düşünürler.”

“Ruh kirli olduğundan Banyo Evi'ne yıkanmaya gelir. Galiba Banyo Evi diye anlatılan yer ibadethane, insanlar burada ruhunu af dileyerek, ibadet ederek temizler.”

sinematek.tv

“Ruhlar Banyo Evi'ne yaptıklarından arınmak için gelir.”

“Filmin bir Banyo Evi'nde geçme nedeni, yıkanıp kötülüklerden arınmaktır. Banyo yaptıklarında su ile birlikte rularının temizleneceği, aklanacağı kanısındayım.”

“Ruhlar, Banyo Evi'nde arınarak huzura ve mutluluğa kavuşur. Ruhlarını kötü, kokmuş şeylerden arındırmak için Banyo Evi'ne yıkanmaya giderler. Böylece ruhlarının daha özgür olacağına inanırlar.”

Burada görüyoruz ki, 44 katılımcı Banyo Evi'ni ve ruhların yıkanmasını yaptıkları kötülüklerden, yanlışlardan ve işledikleri günahlardan arınmak olarak yorumlamıştır. Buradaki katılımcıların algısının, birtakım eylemlerin kötü, yanlış ya da günah olduğu ve bu nedenle arındırılması gerektiği yönünde olduğu söylenebilir.

Arınma kavramının Şinto inanışındaki anlamına en yakın yorumlar ise, “yenilenme”, “tazelenme”, “hafifleme”, “fazlalıklardan kurtulma”, “eski haline dönme”, “faydasız ve gereksiz şeylerle donatılma ve onlardan arınma”, “dünyevi şeylerde arınma” olarak düşünülebilir. Dünyevi şeyler, faydasız ve gereksiz şeylerle donatılma ve kurtulunması gereken fazlalıklar olarak ortaya çıkan yorumlar, Şinto'nun “gündelik hayat içerisinde kirlenme” olarak tanımladığı şeye yakın durur gibi görünürken; yenilenme, tazelenme, hafifleme ve eski haline dönme, berrak bir zihne sahip olma kavramına denk düşebilir.

Söz konusu bağlantıları kuran ve bunlardan en az birine atıf yapan katılımcıların sayısı ise 9 olarak karşımıza çıkar:

“Ruhlar dünyevi şeylerden arınmak için geliyor.”

“Ruhlar, onları taşıyan bedenlerde zamanla zedelenir, yalnızlaştırılır, büyük zararlar verilir. Çoğu kez ruh gıdasız kalır, doğru şeylerle beslenemez. Aksine, gereksiz ve faydasız şeylerle donatıldığında kirlenir. O yüzden, eski haline gelebilmesi için temizlenmesi şarttır.”

“Yenilenmek, tazelenmek için geliyorlar.”

“Banyo Evi temizlenme ve yiyecek yeridir. Ruhlar kendini yenilemeye geliyor.”

“Arınma evinin, günümüzde moda olan detoks gibi, vücudun tazelenmesi,

sinematek.tv

rahatlama ve olumsuz olandan arınma anlamına geldiğini düşünüyorum. Ruhlar Banyo Evi'ne arınmak için geliyor. Bünyelerindeki fazlalıklardan Banyo evi sayesinde kurtuluyorlar ve bunun karşılığında çalışanları altın ile ödüllendiriyorlar."

"Banyo, su demek. Bu da, temizliği simgeleyen şey. Film de zaten, bir temizlenme ve değişme öyküsü. Ruhların kirlendikçe ne kadar ağırlaştığını ve pisleştiğini görüyoruz. Banyo Evi'ne gelerek temizlenip hafifliyorlar."

"Banyo temizlenmeyi çağrıştırdığından, fikirlerin temizlenmesi, yenilenmesi olarak yorumlanabilir. Ruhların da bazen hafiflemeye, arınmaya ihtiyacı olduğundan ve kendini yenileme gereği duyduğundan..."

"Banyo Evi kutsal bir mekan olarak görülebilir, aslında öyle olmasa da. Ruhların dünyevi pisliklerinden arındığı bir yer. Bir çalışma mekanizması ve değişik bir hiyerarşi var. Ruhlar pislendiklerinde Banyo Evi'ne geliyor. Bu pislikler, dünyevi pislikler, ruhlar para karşılığı temizleniyor."

Geri kalan 21 deneğin 2'si, bu soruları boş bırakmış, 19 tanesi ise, şöyle yorumlarda bulunmuştur:

"Banyo Evi, 'mantıklı' yaratıkların elindedir ve işleyiş bir sisteme oturtulmuştur. Herkes 'patrona' hizmet eder. Ruhlar Banyo Evi'ne geldiklerinde bir şeylerin düzelmesine sebep olur. Sen'in de yardımıyla ruhlar mantıklı dünyaya bir eleştiri gibidir, düzeni bozar."

"Banyo Evi'ne giren kendini tek bir gücün hakimiyetine bırakıyor. Özgürlükleri elinden alınıyor. Banyo Evi, günümüzde sosyal medya ile bağdaştırılabilir. Zengin ruhlar, para vererek kendilerini temizlemeyi düşünüyor. Ama bazen para ve zenginlik de bir işe yaramıyor. İnsanları daha açgözlü hale getiriyor."

"Ruhlar arınmak için Banyo Evi'ne geliyor ve tekrar eski hallerine dönerek ayrılıyor."

"Ruhların kirliliği mecazidir. Ruhlar arınmak ve huzura kavuşmak için Banyo Evi'ne gelmektedir."

"Banyo Evi, arınma anlamına gelmektedir."

sinematek.tv

“İnsan ruhunun da kirli yanı vardır ve onu arındırmak gerekir. Ruhlar artık kendi kendilerini temizleyecek durumdalar.”

“Banyo Evi bana Sanayi Devrimi'ni, insanların robotlaştırılarak çalıştırıldığı dönemi, çalışma bandını hatırlattı.”

“Banyo Evi; filmde terapi, temizlenme mekanı olarak işleniyor. Nitekim günümüzde bu misyonu AVM'ler, büyük-dev mağazalar üstleniyor. Hatta TV bile bu misyonun gerçekleşmesine önemli katkılarda bulunuyor. Ruhlar vicdanlarını rahatlatmaya, gündüz yaşadıkları kirliliği üzerlerinden atmaya geliyor. Özellikle gecenin bunun için seçilmesi de manidardır. Ancak daha kirli bir banyoda temizlenmek ne kadar mümkündür!”

“Nasıl kirli vücutlarımızı banyoda temizliyorsak, kirlenen ruhun da bir banyosu olduğunu belirtiyor.”

“Kirlenen ruhlarını arındırıyorlar. Bu sayede kendilerini iyi hissediyorlar.”

“Banyo Evi'ne gelen ruhlar temiz değiller, arınmaya geliyorlar.”

“Kirli ruhlar temizleniyor Banyo Evi'nde. Sanırım insanın içindeki nahoş duygulardan arındırılması sembolize ediliyor.”

“Banyo, temizlenme ve rahatlama mekanı olarak karşımıza çıkar. Bu bir tür ruhsal ve bedensel temizlenme anlamına geliyor olabilir.”

“Banyo her dinde bir temizlenme aracıdır. Banyo yapmak kişiyi temiz tutar ve insan kendini iyi hisseder.”

“Hayattan arınma olarak düşünülebilir. Arınmak için, manevi huzuru bulmak için.”

“Kirli ruhların temizlenmek isteği.”

“Ruhlarını arındırmak için gelirler.”

“Ruhlar Banyo Evi'ne bedenlerin kendilerini kirlettikleri ve arınmaları gerektiği için geliyorlar.”

“Banyo Evi, kapitalist sistemi ve insanların sürekli tüketerek, birilerinin onlara köle derecesinde hizmet ettiğini anlatıyor. Ancak Sen karakterinin zinciri bozduğunu

sinematek.tv

görüyoruz. Bu dünyada kirlenmiş ve deformasyona uğramış insanlar 'ruhlarını' temizleyerek arınacaklarına inanmışlar.”

Bu katılımcıların 17'si, yine, “arınma” ve “temizlenme” gibi kavramlara atıf yapmıştır; fakat bu katılımcılar direkt olarak ne Şinto inanışındaki kavramlardan, ne de “günah” ve “kötülük” gibi kavramlardan bahsetmiştir. 2 katılımcı ise, “arınma” ve “temizlenme” kavramlarına atıf yapmamıştır.

4.1.1.1. Yanıtların Dağılımı

Buradan anlaşılıyor ki, katılımcıların çoğu, “arınma”yı ve “temizlenme”yi, günah ve kötülük ile bağdaştırmıştır. Ancak Şinto inanışında arınmanın böyle bir anlamı yoktur. Hatta Şinto, günah ya da kötülük kavramlarından bahsetmez. Daha önce de açıklandığı gibi kirlilikten arınmanın, temizlenmenin getirisi, berrak bir zihne, içten ve güleç bir kalbe sahip olmak; her varlıkta var olan kutsallığı deneyimlemek ve her şeyin içerisindeki kami'yi görebilmek, onunla bütünleşebilmektedir. Bu nedenle de Şinto eylemleri iyi - kötü ya da sevap – günah olarak değil; arındıran – kirlendiren olarak ayırır.

Öte yandan Türk toplumu, yapısı ve inanışları gereği, iyi – kötü ve sevap – günah arasına net bir çizgi çeker. İşte bu nedenle de, katılımcıların çoğu, içerisinde yaşadıkları ve büyüdükleri topluma göre şekillendiğinden, bir başka deyişle algıları o kültüre göre işlediğinden dolayı, günah ve kötülük kavramlarına atıf yapmıştır.

Bu soruyla ilgili değerler, Tablo 1'de görülebilir.

Tablo 1

Kavramlar	Sayı	Yüzde
“günah” ve “kötülük” gibi kavramlara atıf	44	0,60
Nötr grup	21	0,28
Şinto inanışına yakın	9	0,12

sinematek.tv

kavramlara atıf		
Toplam	74	1,00

Bu tablodan da anlaşıldığı gibi, katılımcıların yüzde 60'ı, arınma ve temizlenme kavramlarını kötülük ve günah gibi kavramlarla bağdaştırmış; yalnızca yüzde 12'lik bir kısım, direkt olarak Şinto inanışına yakın kavramlara atıf yapmıştır.

Banyo Evi ve ruhların yıkanması ile ilgili olan sorular, bu filmin hikayesi de göz önüne alındığında, Şinto inanışı ile en güçlü bağlantıya sahip sorular olduğundan, bundan sonraki sorulara verilen yanıtlarda katılımcılar, bu soruya verdikleri yanıtlara göre gruplandırılacaktır. Buna göre, Banyo Evi'ni ve ruhların yıkanmasını, kötülüklerden, yanlışlardan ve işledikleri günhalardan arınmak olarak yorumlayan ilk 44 katılımcı bir grup, Şinto inanışındaki kavramlara atıf yapan 9 katılımcı bir grup ve diğer 21 katılımcı da nötr grup olarak ele alınacaktır.

4.1.2. İnsanların Banyo Evi'ne Alınmaması Üzerine Yanıtlar

4.1.2.1. Birinci Grubun Yanıtları

Katılımcılara sorulan bir diğer soru, insanların neden Banyo Evi'ne alınmadığı ve neden ruhlara kötü kokulu geldiği ile ilgilidir. **Günah** ve **kötülük** kavramlarına atıf yapan 44 deneğin yanıtları şu şekildedir:

“İnsanlar günah işlediği için.”

“Banyo Evi, ruhların yıkanması için çalışır; ruhun yıkanması için bedenden, yani maddi nitelikten kurtulması gerekir. Bu yüzden insanlar alınmaz ve ruhlar, günah – güce tapma, hırs vs. gibi argümanları insan bedeninde gördüğü için kötü koku alır.”

“İnsanlar nankördür, doyumsuzdur, açtır; her zaman daha fazla ister.”

“Ruhlar kötü olduğu için insanları kokulu, yani pis sanıyor. Aslında o temizlik kokusu.”

“İnsanlar bir bedene sahip olduğu için.”

sinematek.tv

“İnsanlar alınmaz, çünkü oraya bedenden ayrılmış ruhlar gider. Dünyada kirlendikleri için kötü kokulu gelirler.”

“Ruhlardan ayrı olduğu için onlara kötü kokulu gelebilir.”

“Çünkü insanlar hala ölmemiştir bu filmde. Niyetleri açısından kötü kokulu olarak gelmiştir.”

“İnsanlar kirlendikleri zaman, arınmaları o kadar kolay değildir.”

“Çünkü kırılmayan bir önyargı vardır. Farklı olan daima dışlanır. Gelen kötü koku da, kalıplaşmış bir önyargının yansımasıdır.”

“Banyo Evi'nde Yubaba'nın bir düzeni vardır ve ruhları isimlerini, yani benliklerini çalarak tutar. İnsan, içinde sevgi barındırdığı için alınmaz. Ruhlar, benliklerini yitirip aynılaşmıştır, o yüzden insanlar kötü kokulu gelir.”

“İnsanlar ve ruhlar, aynı dünyadan olmadıkları için insanlar Banyo Evi'ne alınmıyor ve ruhlara kötü kokulu geliyor.”

“İnsanlar alınmaz, çünkü günahlarından arınmaları gerekir, acı çekenler ruhlardır.”

“İnsanlar ruhlara göre daha açgözlü, daha bencil olarak tasvir ediliyor. Henüz arınma yapmadıkları için Banyo Evi'ne alınmıyor olabilirler. Alındıklarında da sadece köle olarak alınıyorlar çünkü.”

“İnsanlar Banyo Evi'ne alınmazlar, çünkü orası ruhlar içindir. Ruhlar, insan bedeninden arınmıştır; kötülüklerden temizlenmek için gelir.”

“Çünkü onların ruhları henüz bedenlerindedir ve bu yüzden arınmadıkları için kötü kokarlar.”

“Sınıf mücadelesi, alt üst çatışması... - Kokuşmuş, bozulmuş insanın tanrılar tarafından kovulması.”

“Dünyada yaşamaya devam ettikleri ve hala hata yapabilecekleri için. İnsanların kötü kokmalarının sebebi ise, onları dünyaya bağlayan bedenleri.”

“Çünkü insanlar henüz ruh olmamıştır ve ruhlar gibi Banyo Evi'ne gidip temizlenmemiştir. İnsanlar kötüdür, ruhları temizleninceye kadar. Bu yüzden kötü

sinematek.tv

kokarlar.”

“İnsanların kibir ve açgözlülük yüzünden bir domuz gibi olduğu ve işleri karıştıracağı düşünülüyor. Bu nedenle Banyo Evi'ne alınmazlar.”

“Çünkü ruhlar ve insanlar, birbirine yabancılaşmış, düşmanlaşmış.”

“İnsanlar, gerçek dünyada kötü davrandığı için ruhları alınmaz. Ayrıca, insanların ruhları bedenlerine hapsolduğu için ruhları temiz sularda arınamaz.”

“İnsanlar, gündelik yaşamın etkisiyle iyi-kötü birçok şeye maruz kalır. İnsanın kötülüklerle sarılan gövdesi, ruhlara bu nedenle kötü kokulu gelir. Ruh, bedene göre daha temiz kalır.”

“Ruhları hala bedenlerinde olduğu için. Ruh bedenden ayrılmadan temizlenemeyeceğine inanıyor olabilirler.”

“Kutsal bir yer olduğu için.”

“Banyo Evi, insanları temizleyemez. Oradaki su, ruhları arındırır. İnsanlar, ruhlardan uzak tutulur. Ruhlar, insanları dışlar.”

“İnsanlar, dünyada yaptığı hatalarla, yanlışlarla çok fazla kirlenmiştir. Banyo Evi'ne girmek için fani olmamak gerekir. Banyo Evi'nde tıpkı dünyamızdaki insanların ibadet yerlerine gidip ruhlarını arındırdıkları gibi. Ruhları gelebilir sadece, sadece ruhları arındırabiliriz.”

“Çünkü burası sadece ruhlara ait bir yerdir. Ve tamamen kendi görüşüm, ama bence insanların kötü olanları orada birer ruha dönüşür ve insanken yaptıkları kötülüklerden arınmak için banyoya gelir ve yıkanırlar. Ve ruhlar temizlendikleri için, insanlar onlara pis kokar, çünkü kötülüklerden arınmamış birer günahkardırlar.”

“Banyo Evi'nde yıkanan ruhlar, bütün kötü hislerinden, dünyaya tapan hallerinden kurtuldukları için güzel kokuyor. Dışarıdan gelen insanların, dünyevi isteklerinden arınmamış olması onlara kötü koku yayıyor.”

“Çünkü insanlar farklıdır. Diğerlerine göre farklı olan her zaman dışlanır ve kötülenir.”

“Çünkü ruhları kötü kokulardan arınacak ve huzura kavuşacak.”

sinematek.tv

“Çünkü insan içinde taşıdığı ruhu kirletmiştir. Düşünceleri, yaşamları kendilerini maneviyattan uzaklaştırıyor.”

“İnsanlar dünyevi hırslarıyla, açgözlülükleriyle fazlasıyla kirlenmiş. Ruh dünyası, doğayı ifade ediyor. Doğayı bozan, ona zarar veren yine insan.”

“Ruhların temiz, insanların ise kirli olması.”

“Banyo Evleri özeldir. Ruhlara kötü kokulu gelmesinin nedeni, ruhların temiz, şeffaf olması; insanların ise kirli olmasıdır.”

“Banyo Evi ruhlara ait, insanlar onlardan farklı olduğu için alınmaz.”

“Ruhlar kirli olduğundan, temizlenmek için Banyo Evi'ne gelir. İnsanların kokusu onları rahatsız ettiği için alınmazlar.”

“Banyo Evi'ne sadece zengin ruhlar alınmaktadır. Ruhlar temizlendiği için kötü kokulu gelir.”

“İnsanlar ve ruhlar arasında fark vardır. İnsanlar, banyo yapmadıkları için ruhlara kötü kokulu gelir.”

“Banyo Evi, kötülüklerden arınma, temizlenmedir. Filmde geçen Banyo Evi'ne insanların alınmamasının nedeni de budur. Yani kötülük eden ya da hata işleyen bedene sahip insanı almaz. İnsan hata işleyendir. Ruhlara da bu yüzden kötü koku gelir.”

“Banyo Evi, temizlenme, arınma yeridir. İnsanlar, orada yaşayan diğer canlılardan farklıdır tabiatları gereği. Çünkü, hata yapan, yanlış yapandır. Bu nedenle kötü kokarlar onlara göre. Ve bu nedenle alınmazlar oraya. Orası tamamen ruhların temizlenme yeridir, bedenlerin değil.”

“Burada insanlar, ruhları yönlendirecekleri ve kötü şeyler yapmalarına neden olacakları için kötü kokulu gelir ve Banyo Evi'ne alınmaz.”

4.1.2.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Tablo 2'de, söz konusu 44 katılımcıdan soruya yanıt verenlerin atıf yaptığı kavramlar görülebilir.

sinematek.tv

Tablo 2

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İnsanın günahkarlığı, güce tapması; nankörlüğü, bencilliği, doyumsuzluğu, kirliliği	30	0,60
Ruh – beden ikiliği; dünyada, bedende yaşama	10	0,20
Önyargı, marjinallik, farklılık	8	0,16
Ruhların kirli, insanların temiz olması	1	0,02
Sınıf mücadelesi, alt – üst çatışması	1	0,02
Toplam	50	1,00

Tablodan da anlaşılacağı üzere, yüzde 60'lık değer ile en büyük yüzde, insanın günahkarlığına, nankörlüğüne, doyumsuzluğuna, bencilliğine, güce tapmasına ve kötü, pis, kirli olmasına, yani insanın kötü yönlerine yapılan atıflara aittir. Bu görüş, ruhu saf ve temiz olarak görürken, insanın günahkar yapısına dikkat çeker.

Söz konusu katılımcıların atıf yaptığı kavramlardan ikinci en büyük yüzde, yüzde 18'lik oran ile ruh ve beden ikiliğine; dünyada, bedende yaşama kavramlarına aittir. Bu atıflar da bir anlamda, yine, ruhun ve öteki dünyanın temizliğine ve bedenin, bu dünyada yaşamının getirdiği kirliliğe işaret etmektedir. Bir başka deyişle ruh, aslen saftır ve temizdir. Ancak dünyada, bedende yaşarken kirlenir.

Tüm bu kavramların, içerisinde yaşadığımız coğrafyanın kültürüne büyük ölçüde etki eden dini inanışların içerisindeki kavramlarla örtüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

sinematek.tv

4.1.2.2. İkinci Grubun Yanıtları

Söz konusu soruya, Şinto inanışındaki kavramlara atıf yapan 9 deneğin verdiği yanıtlar ise şu şekildedir:

“Her insanın bir ruhu vardır, bunu yönlendiren de bir bedeni vardır. Chihiro'nun ruhlara kötü kokulu gelmesinin nedeni de budur.”

“Banyo Evi, ruhlara ait bir mekan. İnsanlar, bu yere ait değil.”

“Demek ki ruhlar, aslında temiz olan şeyler ve insanlar onları yaptıklarıyla kirletiyor. Ruhun kirlenmesi... insanın ruhunu kirletmesi...”

“İnsanlar, ruhlara kötü kokulu gelir, çünkü oradaki ruhlar temizlenmiş, insanlar ise ruhların temizliğine erişememiştir.”

“Bence bunun sebebi, insanların ruhunun bir bedene sahip olması. Ruhların bir bedenin içinde olması, özgür olan ruhları rahatsız ediyor.”

“İnsanlar, ruhları bedenlerine ait olduğu için, diğer ruhların dünyasına ait olmadıkları için dışlanır. Farklı bir dünyaya ait oldukları için ve arınmadıklarından, ruhlara kötü kokulu gelirler.”

“İnsanların kirli olduğu, günaha ve kötülüklere bulaştığı için içeri alınmadıkları anlatılır.”

“Çünkü insanların ruhları içindedir ve bedenleri ile bir bütün oluşturmuş durumdadır. Bedene sahip birisi, onlara kokulu gelebilir.”

“İnsanlar, Banyo Evi'ne alınmazlar, çünkü Banyo Evi'ne kötü kokulu insanlar giremez. İnsanlar, bedenlerini kirletmiştir ve ruh daima temiz ve kusursuzdur.”

sinematek.tv

4.1.2.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Tablo 3

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Ruh – beden ikiliği; bedene hapsolma, ruhun bedende yaşaması	4	0,444
İnsanın kirliliği, ruhun temizliği	3	0,333
Farklılık	2	0,222
Toplam	9	1,00

Bu katılımcı grubunda, insanın ve bedenin kirliliğine yapılan atıfın yüzdesi, diğer katılımcı grubuna göre düşük görünmektedir. Öte yandan ruh – beden ikiliğine ve ruhun bedene hapsolmuşluğuna yapılan atıf, toplamda diğer grubunkinden daha yüksektir.

Bu değerler elbette ki anlamlıdır, fakat Şinto inanışına atıf yapan kavramlardan bahseden katılımcıların sayısının oldukça az olduğu ve örneklem küçüklüğünün bu karşılaştırmayı zorlaştırdığını da göz önünde bulundurmak gerekir.

4.1.2.3. Üçüncü Grubun Yanıtları

Diğer yandan, geriye kalan nötr katılımcı grubunun bu soruya verdiği yanıtlar ise şu şekildedir:

“Bu düzenin dışında kalan herkes berbat ve pis kokar, çünkü bu düzen doğal olan her şeyi pis ve kötü kokulu olarak gösterir. Oradaki küçük kızın diyaloğu ilginçti: “Birkaç gün buradan yerse, insan kokmaz.”

“İnsanlar sadece ruhtan oluşmaz, bedenleri de vardır. Bedenlerinin kokusu, ruhlara kötü gelir.”

“Banyo Evi'nin başındaki kişi Yubaba. Yubaba kötü bir varlık ve yaptığı kötü

sinematek.tv

büyüleri tek bozan şey 'sevgi'. İnsan da, bu duygu içinde yaşadığı için Banyo Evi'ne alınmıyor.”

“İnsanlar arınmamış. Bu nedenle, manevi açıdan kötü durumdalar ve kokarlar. İnsanlar burada arınamaz, öldükten sonra arınabilir ancak.”

“İnsanlar fanidir ve tercihlerini kendileri yapar. Tercihlerinin kötü olması ihtimaliyle, ruhlara kötü kokarlar.”

“Aslında insanların daha da kötü koktuğunu ve bunun temizlenmesinin zor olduğunu anımsatmak için.”

“Ruhlarını kirleten, ruhlarına acı çektirenlerdir bence. Bu yüzden insanlar alınmıyor. Chihiro, 'ruh' temizleyerek ve yardım ederek buradaki kesin bir yargıyı (insan giremez) kaldırıyor. En azından kendi mücadelesi ile.”

“Kavram olan 'insan'ın kirlerden arınmış olduğunu düşünürsek, Banyo Evi yalnızca kirlenmiş ruhların girebileceği ve zaten temiz olan insanların girmesinin yasak olduğu yer olacaktır.”

“Ruh, yaratılıştan önce insana verilir. İnsan, ruhu almak için yaratıcıya, dünyada iyi şeyler yapacağına dair bir anlamda söz verir. Ancak, bunun gereğini yapamaz. Ruh da belki, bu bedende istemediği halde bulunmaktadır.”

“Filmde insan, madde olarak ele alındığı için olabilir.”

“Müşteri profiline uygun olmadığı için olabilir. Sanırım insanlar, ruhlara göre necis ve habis birer canlı olduğu için.”

“Çünkü insan, her türlü kötülüğü yapar.”

“İnsanlar, akıl ile hareket edip soru sordukları için Banyo Evi'ne alınmıyor ve ruhlara kötü kokulu geliyor.”

“Ruhlara kötü kokulu gelir, çünkü yıkanarak kötülüklerden arınırlar.”

“Toplumdan ayrılanı, marjinal olanı geriye kalan güruh sevmez. Sürüden ayrılanı kurt kapar. Filmde ruhların eğlenceli, keyifli, insanların ise 'kötü' gösterilmesinin sebebi budur. Kokuyu ise görüş olarak yorumluyorum. Marjinal insanın görüşleri, topluma her zaman pis kokar.”

sinematek.tv

“Banyo Evi'nin anlamını, felsefesini bilmiyorum. Kötü koku, insanlığın ve manevi değerlerin öldüğünü, maddiyatın öne geçtiğini, vicdani değerlerin olmadığını düşündürüyor.”

4.1.2.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Tablo 4

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İnsanın kirliliği, kötülüğü	9	0,53
Ruh – beden ikiliği; bedene hapsolma, ruhun bedende yaşaması	3	0,176
İnsanın temizliği (iyiliği), ruhun kirliliği (kötülüğü)	2	0,117
Düzen – düzenin dışı	1	0,058
İnsanın akıl ile hareket etmesinin sorgulanması	1	0,058
Farklılık, marjinallik	1	0,058
Toplam	17	1,00

Bu katılımcı grubunda da, en büyük yüzde, insanın kirliliğine yapılan atıflar olarak ortaya çıkmaktadır.

4.1.2.4. Toplam Yanıtların Dağılımı

Genel olarak, söz konusu sorunun yanıtlarında yapılan en büyük vurgu, insanın ruha göre daha kirli, daha günahkar ve daha kötülük dolu olduğu yönündedir. Pek çok yanıt, ruhun saflığından bahsederken, insanın hata yapmaya yatkın yapısına atıfta bulunur. Diğer yandan ruh – beden ikiliği de yanıtlar arasında göze çarpar. Bedene sahip olma, ruhun bedenin içine kapatılması, dünyada ve bir bedenin içerisinde yaşama,

sinematek.tv

insanın henüz ölmemiş ve ruhunun henüz bedeninden ayrılmamış olması gibi noktalara işaret edilmiştir.

Toplamda, bu soruya yanıt veren tüm katılımcıların yanıtları ise Tablo 5'te gösterilmiştir:

Tablo 5

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İnsanın kirliliği, kötülüğü	42	0,55
Ruh – beden ikiliği; ruhun bedene hapsolması, bedende yaşaması	17	0,22
Önyargı, marjinallik, farklılık	11	0,145
Ruhun kirliliği (kötülüğü), insanın temizliği (iyiliği)	3	0,04
Düzen – düzen dışı	1	0,013
İnsanın akıl ile hareket etmesinin sorgulanması	1	0,013
Sınıf mücadeles, alt – üst çatışması	1	0,013
Toplam	76	1,00

Genel olarak ruhun aslında saf olması ve içerisinde dünyaya geldiği beden ile günahkarlığa, kötülüğe yönelmesi, ayrıca ruh – beden ikiliği, dini görüşlerle paralellikler taşır.

Ayrıca 3 katılımcı, tam tersi bir şekilde ruhları olumsuz, insanı olumlu olarak yorumlamış; 11 katılımcı ise, insanların Banyo Evi'ne alınmamasını önyargı, farklılık, marjinallik ve ayrışma kavramlarıyla ilişkilendirmiştir.

sinematek.tv

4.1.3. Nehir Ruhu Üzerine Yanıtlar

Öte yandan, ankette Nehir Ruhu ile ilgili iki soru vardır. Bunlardan ilki, önce kokuşmuş bir ruh zannedilen Nehir Ruhu'nun yıkanması ve dönüşmesi süreci ile, diğeri de bu ruhtan kalan parça, bu parçanın Haku'nun iyileşmesine ve Yüzsüz'ün yediklerini çıkarmasına neden olması ile ilgilidir.

4.1.3.1. Birinci Grubun Yanıtları

Sorulara ilk 44 deneğin verdiği yanıt şu şekildedir:

“Nehir Ruhu'nda dönüşen ruh, yaşantısında içinde biriktirdiği kötü şeylerden, yani hatalarından, yaptığı kötülüklerden arınma düşüncesiyle Banyo Evi'ne gider. İlk başta tüm bu kötü birikimleri yüzünden ondan nefret ederler. Ruhun Nehir Ruhu'na dönmesiyle ve içindeki kötü birikimleri atmasıyla Banyo Evi'ndeki ruhların önyargıları yok olur. Nehir Ruhu'ndan kalan parça, önce Haku'nun, ardından da Yüzsüz'ün iyileşmesine yardımcı oluyor. Bu parça, tıpkı hayatımızda olduğu gibi, yaptığımız hata ve yanlışlar sonucu, acı da olsa ders almamızı ve aynı hataları tekrar yapmamamızı temsil eder. Yaşamımız boyunca her yaptığımız kötülüğün ardından en az bir ders çıkarırız ve bu acı bir ders olur. Ağızda acı bir tat bırakmasının nedeni budur.”

“Kokuşmuş bir ruh zannedilen ruhun yıkanması, kötü duygulardan arınması, kendini yenilemesi... Nehir Ruhu'ndan kalan parça temizlik anlamında, yani nehir nasıl kendini sürekli yeniliyorsa, insanların da kendilerini o şekilde arındırması ifade ediliyor.”

“Çamur, pislik ve kötülük çağrıştırır. Görsel olarak rengi ve adı gereği iyi bir şey değildir. Ruh, ilk önce kokuşmuş zannedilir, ama daha sonra yıkanır ve arınır, ardından da Nehir Ruhu'na dönüşür. Bu süreç, arınma ve temizliği anımsatıyor. Nehir Ruhu'ndan kalan parça iyiliğe, güzelliğe tekabül eder. Yüzsüz, yediklerini çıkarır, çünkü amaç içindeki kötülüğü, pisliği arındırmasını sağlamaktır. Bu anlamda, kötülükle savaşıyor olmasını anlatabiliriz filmde. Haku'ya da bu nedenle yardım etmiştir. Sen'i bulmasını sağlamak için.”

sinematek.tv

“Görünüş, yanıltıcı olabilir. Nehir Ruhu'ndan kalan parça, haksızlığa karşıdır.”

“Ruhun arınması anlamına geliyor. İnsan bedenleri de bu şekildedir. Bu yüzden ruhlara koku salar insanlar. Banyo Evi'ne çamurlar içerisinde giren ruh da, içinde hataları, pislikleri barındırıyordu. Banyo Evi'nde arındı ve temizlenmiş bir ruha dönüştü. Kalan parçanın, aynı insanlarda olduğu gibi, hatalar sonucu çıkarılan acı verici, ancak ders verici faydalı şeyler olduğunu düşünüyorum. Yani bu parça, hem tadı kötü olduğu için ağızda acı bir tat bırakıyor, hem de ne kadar acı çekilse de çıkarılacak en iyi dersler gibi fayda sağlıyor. Bu da Haku'yu iyileştiriyor. Aynı şekilde Yüzsüz'ün de canını acıtarak onun herkesi yemesini engellemiş ve yediklerini çıkarmasına neden olmuştur.”

“Yıkanarak temizlendi ve Nehir Ruhu'na dönüşerek, nehrin temizliğine karıştı. Nehir, temizlik, berraklıktır. Suyun berraklığı, temizliği her türlü kötülüğü önler.”

“Küçük kız, temiz kalbi ile çamur ruha yardım ederek, kötülük ve pisliklerden arınmasına yardımcı oluyor. Nehir Ruhu'ndan kalan parça, Sen'in isteği üzerine Haku'ya yardım etmiştir. Yüzsüz'ün yediklerini çıkarması, ruhunun temizlendiği anlamına geliyor.”

“Küçük kıza verdiği parça sayesinde Haku'nun ve Yüzsüz'ün kurtulmasını sağlamıştır. Nehir Ruhu, kız çocuğunun yardımı sonucu, ödül amaçlı bir parçayı vermiştir. Küçük kız ailesini kurtarmak için kullanmayı düşündüğü parçayı, önce ona yardımcı olan arkadaşlarını kurtarmak için kullanır.”

“Çamurlar içinde geldiğinde Yubaba ve Chihiro korkar. Korkarak banyoya götürürler. Önce her yer çamur olur. Küvet, bitki suyu ile dolduğunda ise nehir suyuna dönüşür. Geride altınlar bırakır. Bu esnada değişim süreci yaşanır. Nehir Ruhu'ndan kalan parça, bitkisel banyo sonrası kaldığı için iyileştirici bir iksir niteliğindedir. Nehir tanrısından bir ilaçtır.”

“Para karşılığında kokuşmuş ruhlar banyoya girerek temizleniyor ve ruhları özüne dönüyor. Nehir Ruhu'ndan kalan parçalar, ruhun içinde biriktirdiği çöpler, kötü taraflarıdır. Yüzsüz'ün yediklerini çıkarması, ruhunun temizlendiği anlamına gelir.”

sinematek.tv

“Kötü, kokuşmuş ruhlar, para karşılığında ruh banyosuna giriyorlar. Bir nevi günah çıkarma işlemi. Nehir Ruhu'nun temizlenmesi, içindeki kötülüklerin, pisliklerin dışarı çıkması ve arınmasıdır.”

“Ne kadar kötü ve pis olursa olsun, herkesin değişme potansiyeli olduğu, bunu sağlayanın inanmak olduğu... Burada doğanın iyileştirme gücüne atıfta bulunulduğunu düşünüyorum. Doğa, kendi içinde yenileniyor, kendini onarıyor. Aynı zamanda iyileştiriyor.

“O ruh bir nehir, nehir akarken beraberinde parçaları, kötü veya iyi olan ne varsa onları da taşıyor. İşte hayatlarımız da aynen böyle. Akıp giderken taşıdıklarımıza dikkat etmeyin. Kalan parçanın aslında bir anlamı veya üzerinde bir büyü yok. O sadece kişinin kendisi ve saflık. Sevgiyi verdiği için tamamen temizleniyor.”

“Nehir Ruhu'na dönüşmesi, filmin bitmesi itibari ile Haku'yu çağrıştırmaktadır. Bu ruhun kokuşmuş ruh zannedilmesi ve kızın bu ruhun temizlenmesine yardımcı olması, Haku'nun kurtulması anlamına gelmektedir. Nehir Ruhu'ndan kalan parça, Nehir Ruhu'nun bir tür ilacıdır. Yüzsüz ve Haku, bu parçadan yiyerek gerçek kimliklerine kavuşmuşlardır.”

“Aslında insanların ilk doğumuyla birlikte hepsi temiz ve saftır. Bütün herkes dünyaya iyi bir birey olarak gelir. Hayatın içinde insanlar yaşamın zorluklarına ayak uydurmak zorunda kalır. Aslında insanları kötü yapan, yaşadığımız dünyadır. Ve her insan göründüğü gibi değildir. Görsellik bir kişinin iç dünyasını yansıtmaz. Suyun temizliği her türlü olumsuzluğu önler. Nehir iyilikleri ve güzellikleri sağlar.”

“İnsanların fani dünyada kirlendikleri ve ruhla bedenin ayrılması sonucu fani olan tüm dünyevi isteklerinden kurtulmasını çağrıştırıyor.”

“Ruhun kötülüklerden arınması, kurtarılması ve eski temizliğine geri dönmesi. O parça bence bir kurtarıcılık simgesi. Sen, o ruha yardım etmişti ve batan dikeni çıkarmıştı. Bu da, ona bir yardım olarak geri döndü ve Sen'e yardım edebilecek Haku'nun iyileşmesini sağladı.”

“Hristiyanların vaftiz törenlerini, günah çıkarma ritüellerini çağrıştırdı. Arınma

sinematek.tv

ve kötülüklerden ve kötülüklerden kurtulup rahatlama... Nehir Ruhu'ndan kalan parça, herkes için güzel ve işe yarar bir şey olduğu, önemli olanın o ışığı ortaya çıkarmak olduğu anlamına geliyor. Bu çıkan ışık, başkalarına da örnek ve faydalı olabilir. Onları da iyileştirip, içlerindeki kötülüğü temizleyebilir. Haku'nun iyileşmesi ve Yüzsüz'ün yediklerini çıkarması gibi."

"Arınan bir ruhun yaşadığı her şeyi çağrıştırıyor. Yani, hayatı boyunca tüm yediklerini Banyo Evi'nde su ile arınarak dışarı çıkarıyor ve ruh, ilk, özgür haline geri dönüyor. Kalan parçalar, bir nevi ilaç görevi görmektedir. Haku ve Yüzsüz'ün içindeki kötü, onları hasta eden maddenin dışarıya çıkmasını sağlamıştır."

"Önyargılı olmamak gerektiği..."

"Ne kadar günah işlerse işlesin, bir ruhu tamamen arınabileceği... Temiz ruhlu olduğu için verilen bir hediye."

"Kokuşmuş ruhun içinden çıkanlar, bana onun normal şehir hayatından dolayı ruhunun sıkıldığını çağrıştırdı. Ruh, hayatın kötülüklerinden arınmak için Banyo Evi'ne gelmiştir. Banyo Evi'ndeki su, bana huzuru anımsattı."

"Çamura bulanmış ruh, bünyesinde bir sürü eşya toplayarak geliyor; Banyo Evi'nde maddi değerleri bünyesinden atıyor. Nehrin ruhu ölmemiş ve çürümüşlüğün temizlenmesine yardımcı oluyor."

"Herkes özünde çok iyidir. Ancak yaşadığı olaylar, onun kötü ya da dışarıdan kötü görünen biri olmasına neden olabilir. Kokuşmuş ruhun yıkanıp, Nehir Ruhu'na dönüşme sürecini ben terapiye benzettim. O parça, samimiyetin ve minnettarlığın sonucu verilmiş bir ilaçtı ve bu özveri ile Haku'nun iyileşmesini, Yüzsüz'ün eski haline dönmesini sağlamıştı."

"Nehir de sulardan meydana gelir ve su, kirlendiği için temizlenmek ister. Ayrıca, görünenin altındaki gerçeklikten söz eder. Suya atılan tüm pislikler, Nehir Ruhu'nun yıkanmasıyla Banyo Evi'nde kaldı. Suyu kirleten şeyler, insana ait eşyalardı. İnsanlar, suyu kirletmişlerdi."

"Hiçbir şeyi tam anlamıyla tanımadan yorumlamamamız gerektiği... O parça bir

sinematek.tv

şans olarak tanımlandırılabilir. Hepsinin sorunlarına çare oldu.”

“İnsanın kendi oluşturduğu, yarattığı kötülüğü, yine kendisinin yenebileceği...”

“Nehir Ruhu'ndan kalan parça sevgi bence. Çünkü yalnız olan Yüzsüz'ün ve Haku'nun iyileşmesini sağlamıştır.

“Yin-Yang teorisini anımsatıyor aslında. Her kötülüğün içinde bir iyilik, her iyiliğin içinde bir kötülük vardır. Önemli olan davranışlarımızdır. Nasıl davranırsak o yön ortaya çıkar.”

“Yıkanma esnasında içinden çıkan nesneler, hep insan hayatının parçası olan şeylerdir. Hala onları üzerinde taşıdığı için kokuşmuş olabilir. Nehir, ruhların arınmasını sağladığı için iyiliğin temsili olarak verilmiştir. Haku'nun ruhunu da taşıdığı için bir bütünlük oluşturmuş ve iyileşmesini sağlamıştır.”

“Arınmayı ve iyiliği çağrıştırıyor.”

“Chihiro, bu ruhu sevgisiyle arındırmaya çalışırken ne olduğunun farkında değildir. Fark ettiği diken, bana içine sızmış olan bir kötü niyeti ve açılan bu yaradan sonra artan kötü niyetlerini çağrıştırdı. En son Nehir Ruhu'na dönüşmesi, sevginin kazanmasını çağrıştırıyor. Nehir Ruhu'ndan kalan parçanın anlamı bence tamamen arınmadır. Nehir Ruhu, temizlenmeyi başardığını ve herkesin bu şekilde başarabileceğini kalan parçayla göstermiştir. Haku'nun iyileşmesini ve Yüzsüz'ün yediklerini çıkarmasını sağlamıştır.”

“İlk bakıştaki görüntüye aldanıp kokuşmuş bir ruh zannedilen ruh, kendi içsel benliğine kavuşunca değeri ortaya çıktı. Chihiro, ona bu süreçte yardım etti ve Nehir Ruhu da bu iyiliği karşılıksız bırakmadı. O parça bir tılsımdı. Nehir Ruhu'nun kendine gelmesine oradakiler yardım etti. O da Chihiro'ya başı sıkıştığında yararlanabileceği bir güç bıraktı.”

“Endüstriyel atıklarla kirlenen dünyayı hatırlattı. Nehir Ruhu'ndan kalan parçanın anlamı sevgi. Yüzsüz, hazmedebileceğinden fazlasını yediği için ve elde etmek istediği kızı elde edemediği için kötü durumda. Kız, iyiliği simgeliyor; her şekilde iyi yanı baskın olduğu için öyle davranıyor.”

sinematek.tv

“Nasıl ki insanları görüntülerinden okuyorsak, öyle yorum yapıyorsak, burada da dış görünümden yalnız bir kanıya varılıyor. Ve kokuşmuş sanılan bir ruh, aslında arındığı zaman faydalı olabiliyor. Nehir Ruhu'nda kalan parçanın anlamı bence iyi niyettir. İyi niyet, her şeyde iyi olduğu için iyileşmesine yardımcı olmuş, Yüzsüz'ün yediklerini çıkarmasını sağlamıştır.”

“İnsanların bazı konularda önyargılı olmasını çağrıştırıyor.”

“Ruhun özünde temiz olduğunu, ne kadar kirlense de, özünün iyi olduğunu çağrıştırıyor.”

“Her kötülük arınabilir. Beyaz bir gelecek hazırlanabilir. Bunun tek nedeni sevgidir. Yüzsüz, içindeki bütün kötülüklerden arınmıştır.”

“Su, temizlik ve saflığı ifade eden nehirler içerisinde, insana dair birçok şey vardır. Batmış arabalar, altınlar, para ve hatta ev. Bunlar, insani değerler olduğu için ve özlerinde kötülük barındırdığı için nehrin ruhu kirlenir. Ruh, ilk Banyo Evi'ne girdiğinde, içinde bu insani maddeleri barındırdığı için kötü kokuyordu, ama banyoda bunları dışarı attıktan sonra özüne döndü; yani saflık, temizlik ve berraklığa... Nehir Ruhu'ndan kalan parça, yaşamı temsil eder. Nehirler, insanoğlunun en büyük yaşam kaynağıdır. Bu yüzden, Haku'nun iyileşmesine yardım etmiştir. Yüzsüz'ün de insani değerlerden arınmasını sağlamıştır. Kusma, bunu ifade eder.”

4.1.3.1.1. İlk Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Bu yanıtlara göre, değerler şu şekildedir:

Nehir Ruhu'nun yıkanmasıyla ilgili soru:

sinematek.tv

Tablo 6

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Kirlilikten, kötülükten, kötü duygulardan hatalardan arınma	12	0,30
Önyargı, görüntünün yanıltıcılığı	8	0,20
Yaşamın insanı kirletmesi; günlük yaşamdan, fani isteklerden, maddi hayattan, endüstriyel atıklardan arınma	7	0,175
Temizlik, arınma, tazelenme	6	0,15
İyi – kötü dönüşümü, iç içeliği	5	0,125
Öze dönme	2	0,05
Toplam	40	1,00

Burada görüyoruz ki, bu katılımcı grubunun yanıtlarındaki en yüksek oran, yüzde 30'luk değer ile “kötülüklerden ve hatalardan arınma” kavramlarına yapılan atıftadır. Kötülükten ya da hatadan bahsetmeden arınma ve temizlenmeye yapılan atıflar ise, yüzde 15 olarak ortaya çıkar. Yüzde 17,5'luk bir oranda ise bu arınma ve temizlenme, günlük yaşamdan, fani isteklerden, maddi hayattan arınma olarak yorumlanmıştır. Bir başka deyişle, bu katılımcı grubunda söz konusu arınmanın en çok bağdaştırıldığı kavramlar, hatalar ve kötülüklerdir.

Öte yandan, iyi ve kötü arasındaki dönüşüme yapılan atıf, yüzde 12,5 olarak ortaya çıkmış; önyargı ve görüntünün yanıltıcılığına yapılan atıf ise yüzde 20 olarak görülmüştür.

sinematek.tv

Nehir Ruhu'ndan kalan parça ile ilgili soru:

Tablo 7

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyileşme, ilaç	7	0,24
Arınma, temizlenme	7	0,24
İyilik, güzellik	5	0,172
Sevgi	4	0,138
Hatalardan ders	2	0,069
Ödül, hediye	2	0,069
Yardım	1	0,034
Güç, tılsım	1	0,034
Toplam	29	1,00

Buradaki en büyük yüzdeler, her ikisi de yüzde 24 oran ile iyileşme ve arınma kavramlarına aittir.

4.1.3.2. İkinci Grubun Yanıtları

Şinto inanışına atıf yapan 9 deneğin bu soruya yanıtları ise şöyledir:

“Kötü bir ruh sanılması ve kötü kokması, büyük bir panik yaratmış, ancak sonunda yararlı olduğu anlaşılmış, Chihiro tarafından saptanan bir diken, ruhundan arındırılmıştır. Nehir Ruhu, Haku'nun unuttuğu kendi parçasıdır. Bu parça, Haku'ya eski gücünü kazandırır. Yüzsüz'e ait bir parça olmaması yüzünden yediklerini çıkarttırır.”

“Görünüşte var olanlar, her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Aslında, sandığınız kişiler, o kişiler olmayabilir. Nehir Ruhu'ndan kalan parça saflığı sembolize eder. Onu yedikten sonra, karakterlerin içindeki kötülük ya da kötü olanlar dışarıya çıkmıştır.”

“Aslında hiçbir şeyin dışarıdan göründüğü gibi olmayacağını ve suyun, temizliğin simgesi olduğunu çağrıştırıyor.”

sinematek.tv

“Ruhun görünüşündeki kirlilik, herkese onun kötü ve kokuşmuş olduğunu düşündürüyor, fakat Sen, onun bu haline rağmen ona yardım ediyor ve vücudundakileri çıkarmasını sağlıyor. Arınan ruh, Nehir suyuna dönüyor ve yaptığı iyilik için de Sen'i ödüllendiriyor. Ruhtan kalan parça, Sen'e bir ödüldür. Ruh onu, yaptığı yardım karşılığında bırakmıştır. Haku'nun iyileşmesini ve Yüzsüz'ün yediklerini çıkarmasını sağlayan, yaptığı yardımın karşısında aldığı iyilik parçasıdır. Kalan parça, Sen'in dileklerini gerçekleştirmesi için verilmiştir.”

“Bana, yeni bir başlangıcı ve rahatlama duygusunu çağrıştırıyor. Acı çeken birinin, acının sebebini bulduktan ve hallettikten sonraki tazelenme hissini düşündürüyor. Haku da bir Nehir Ruhu ve bu parça, içindeki kötü, ona acı veren ne varsa onu ortaya çıkarıyor. Yüzsüz'ün içindeki pis şeylerin çıkması, onun iyi birine dönüşmesini sağlıyor.”.

“Orada küçük kızın çamurlar içindeki ruha yardım etme isteği ile ruhun içindeki tüm şeyler açığa çıkıyor ve buna küçük kızla birlikte tüm çalışanlar yardımcı oluyor. Nehir Ruhu, arınarak tekrar ayrılıyor. Haku da geçmişte nehir ruhu olduğu için, o parça iyileşmesine yardım etti. Ayrıca, nehir taşıdığı anlamla sürekli yenilenen ve akan bir su olduğu için, onun ruhunda da yenilenme özelliği vardır. Yüzsüz'e de yardımcı olmuştur.”

“Ruhun yanlış tanımlanması olabilir. Temizlenme aşamaları ve bunun kolay olmadığı, karmaşıklığı anlatılmakta. Parçanın anlamı, insanın içgüdüleri, düşünceleri olabilir ve insanın ruhunun böylece temizlenmesi gerektiği düşünülmekte.”

“Ruh çok kirli, çok yaşlı. Yaşlı olması kirlenmesine daha da çok neden olmuş. Bence bu bir ölüm sonrası seansı, ölenlerin ruhları dünyevi pisliklerden arınıyor ve temizlenip rahatlıyorlar. İşte bu ev, bu işe yarıyor. Nehir Ruhu'ndan kalan parça iyileştirici bir parça bence. Bu parça 'sevgi' ile ilgili.”

“Banyo Evi'nde çamur arınıyor ve her şeyden arınarak su, berrak olan yere gidiyor. Yani, temiz bir yere gidiyor. Parça, Chihiro yardım ettiği için ona bir hediyedir. Sevgi de denebilir. Diğerleri, o kötü koktuğu ve kötü ruh olduğunu sandıkları için,

sinematek.tv

Chihiro yardım etmiştir.”

4.1.3.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Soruların yanıtları aşağıdaki tablolarda incelenmiştir:

Nehir Ruhu'nun yıkanması ile ilgili soru:

Tablo 8

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Arınma, temizlik, tazelenme	6	0,545
Önyargı, görünüşün aldatıcılığı	4	0,364
Ölüm sonrası seansı, dünyevi pisliklerden arınma	1	0,09
Toplam	11	1,00

Bu katılımcı grubundaki katılımcılar da, yüzde 54,5'lik oranla, en büyük atfı, “arınma, temizlik ve tazelenme” kavramlarına yapmıştır. Ancak, burada bir fark vardır ki, bu katılımcılar, söz konusu arınmadan bahsederken, “kötülüklerden” ya da “günahlardan” arınmaktan söz etmez. Bu durum, katılımcıların bir önceki soruya verdiği yanıtlarla tutarlı olmakla beraber, iki katılımcı grubu arasında da bir fark olduğunu gösterir.

Bu katılımcı grubundaki ikinci en yüksek oran, yüzde 36,4 ile önyargı ve görünüşün yanıltıcılığı kavramlarına aittir.

Nehir Ruhu'ndan kalan parça ile ilgili soru:

sinematek.tv

Tablo 9

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyileşme, yenilenme, tazelenme	4	0,285
Kötülüğün; kötü, acı veren şeylerin dışarı çıkması	2	0,1428
Ödül, hediye	2	0,1428
Sevgi	2	0,1428
Saflık	1	0,0714
Güç	1	0,0714
İyilik	1	0,0714
İyi – kötü dönüşümü	1	0,0714
Toplam	14	1,00

Buradaki en yüksek oran ise, yüzde 28,5 ile “iyileşme, yenilenme ve tazelenme” kavramlarına yapılan atıf olarak ortaya çıkar.

4.1.3.3. Üçüncü Grubun Yanıtları

Kalan nötr katılımcı grubunun yanıtları ise şöyledir:

“Burada anlatılan ana fikrin 'kültürel yozlaşma' olduğunu düşünüyorum. Küçük kızın umudu simgelediğini düşünüyorum. Altını almaması insanlıktan, gelecek nesilden umutlu olduğu anlamı veriyor bana. 'Kapital ve kültürel yozlaşma' ana fikir. Dünyanın betonlaşmasından bahsedilmiş, ailenin önemi vurgulanmış.”

“Devlerin, kötülerin çarpışmasından sağlanan fayda olarak değerlendiriyorum. Tüketim kültürüne dair pek çok obje taşıyan Nehir Ruhu, filmde gerçek arınmayı yaşayan bireyi temsil etmektedir. Chihiro'nun bu konuda başrolü üstlenmesi ise yol göstericiliğinin ifadesidir. Kalan parçaların tamamı, tüketimin simgeleridir. Çocukken

sinematek.tv

bisiklet, büyüyünce altın istemeye kadar uzanan 'öğretilmiş arzular'ın tamamıdır. Farkındalığın ardından, yol göstericisinin tek dayanağı olan Haku ve Yüzsüz'ün iyileşmelerine de yardım etmiştir. Minnet borcunu ödemiştir."

"Geçmişiyle ilgili şeylerden kurtuluyor olabilir. Hepimizin, kıskançlık ve egolarla dolu kötü bir yanı var ve ruhu bunlardan arındırıp duru bir nehir suyuna dönüşmek, iyi tarafımızı seçebileceğimizi gösteriyor. Nehir Ruhu, tüm kötülüklerden ve onu rahatsız eden fazlalıklardan kurtulduktan sonra Sen'e o parçayı verir. İyi olduğunu simgeliyor ve bu yüzden o parça herkesi iyileştiriyor olabilir."

"Banyo Evi'nde kötü ruh temizleniyor."

"Geçmişle alakalıdır. Hepimizin egosu var. Nehir Ruhu, kötülüklerden kurtulduktan sonra Sen'e o parçayı verir. İyi olduğunu simgeler."

"Çamurlar içerisindeki yaratık, temizlenirken özüne dönmüş oluyor. Nehir Ruhu'ndan kalan parça, doyma hissi, 'mantık', maddeden, paradan, altından medet ummama parçası idi."

"Yaşadığımız hayatın bize yüklediği gereksiz bütün yüklerden kurtuluşu, ruhu arındırmayı çağrıştırıyor. Parça iyileştiricidir."

"Sen'in bu işi yapmak için seçilmesi bana göre onun için bir imtihanın başlangıcı olabilir. Sen'in çocukluğunda başına gelenler, nehre düşmesi ile orada olanlar aynı şeydir. Nehir Ruhu, Haku'nun özüdür. Nehir Ruhu'ndan kalan parça, Haku'nun özüne dönmesine yardımcı olması için gereklidir."

"Önyargı. Kalan parça ise, temiz ruhların madde ile doldurduğu vücutlarını kötülüklerden arındırıyor."

"Kötü görünen her şeyin altında kötü bir şey olmadığı ve aslında yıkanan ruhun altından iyilik çıktığı, çıkabileceği."

"O ruh kokuşmuştur, ama bu temizlenemeyeceği ve tekrar eski temizliğine kavuşamayacağı anlamına gelmemektedir. Her kokuşmuş ruhun bir temizlenme sürecinden geçebileceğini ifade ediyor. O parça, aslında 'iyi'yi temsil ediyor. Bu saf iyilik, Haku'nun içinde kötülüğün çıkmasını sağlayarak iyileşmesine yardımcı

sinematek.tv

olmuştur.”

“Kişinin iç dünyasıyla, özellikle de önyargılarıyla savaşmak gibiydi. Cadı ve diğerleri, banyo işini halledemeyeceğini düşünürken, Chihiro bunu içtenlikle başardı. İnsanların önyargısını yıktığı gibi, kendi de oraya has bir özgüven kazandı. Parça, kirli ruh temizlenince mükafat olarak verildi. 'iyilik yap, iyilik bul' öğüdü gibi.”

“Zamanla iyi olan, iyi işler başaran bir bireyin bir hata yapması, onun tamamen kötü olduğunu göstermez.”

“Aslında istemedikleri insan o ruha yardım ediyor ve kokuşmuş ruh, onun sayesinde Nehir Ruhu'na dönüşüyor. Kötü görünen şeylerin altında, aslında nasıl güzelliklerin yattığını da çağrıştırıyor. Parça, yardımdan geriye kalan bir sevgi parçasıdır ve Haku'nun iyileşmesine yardımcı olarak, onu Yubaba'nın büyüsünden kurtarmıştır. Yüzsüz'ün yediği pis şeylerden kurtulmasını sağlamış ve yalnızlıktan kötülük yaptığını göstermiştir.”

“Ruh, ilk önce kokar ve pistir. Ancak arındıktan sonra temizlenir. Filmde de temizlendikten sonra Nehir Ruhu'na dönüşür ve arınır. Verdiği parça, midesini boşaltmasına yaramıştır. Bu, yine aynı şekilde temizlenme olarak görülebilir. Haku da bir hata yapmıştır. O parçayı yedikten sonra, içindekileri çıkarmış ve iyileşmiştir. Yüzsüz de aynı şekilde, parçayı yedikten sonra yediklerini çıkarmıştır. Bu, temizlenmesini sağlamıştır.”

“Arınmayı ve kötülüklerin içinden ummadığımız iyiliklerin çıkabileceğini çağrıştırıyor. Nehir Ruhu, zorlukları kolaylığa, kötüleri iyiye dönüştürebilecek bir tür anahtar kavram olarak kullanılmış. Chihiro'nun anne ve babası için sakladığı Nehir Ruhu'ndan kalan parçayı Yüzsüz'e vermesi, onun erdemli biri olduğunu gösteriyor.”

“Hiçbir şeyin göründüğü gibi olmadığını anlatıyor. Nehir Ruhu, iyiliği temsil ettiği için ondan çıkan parça, kötülükleri tersine çevirmektedir. Yüzsüz, doyumsuz bir canavara dönüştüğünde ve yedikçe daha da açgözlü hale geldiğinde, süreci tersine çevirmiş ve onun yediklerini kusmasını sağlamıştır.”

“Nehir Ruhu, hala doğallığı ve geleneği temsil etmektedir. En etkin ilaç 'ev'i

sinematek.tv

bulmaktır. İnsanın kendi doğası.”

Bu yanıtlar, aşağıdaki tablolarda incelenmiştir.

4.1.3.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Nehir Ruhu'nun yıkanmasıyla ile ilgili soru:

Tablo 10

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Önyargı	5	0,28
Kültürel yozlaşma, kapital, tüketim kültürü ve bunlardan arınma	3	0,167
İyi – kötü dönüşümü	3	0,167
Kötülüklerden, fazlalıklardan arınma, temizlenme	3	0,167
Geçmişten, hayatın yüklerinden arınma, iyi tarafı seçme, öze dönme	2	0,111
Öze dönme	1	0,055
Doğallık, gelenek, insan doğası	1	0,055
Toplam	18	1,00

Bu katılımcı grubunda en büyük yüzdeyi, iki kavram grubu paylaşmaktadır. Bunlardan biri, “kötülüklerden, fazlalıklardan arınma” iken, bir diğeri ise bambaşka kavramlardan arınmaya işaret eden “kültürel yozlaşma, tüketim kültürü ve bunlardan arınma” olarak ortaya çıkar. Öte yandan, bu katılımcı grubu, söz konusu soruya

sinematek.tv

“iyi-kötü dönüşümü”ne atıf yaparak yanıt veren en yüksek katılımcı yüzdesine sahiptir.

Nehir Ruhu'ndan kalan parça ile ilgili soru:

Tablo 11

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyileşme	5	0,416
İyilik	3	0,25
Arınma	1	0,083
Doyma hissi, maddiyattan medet ummama	1	0,083
Sevgi	1	0,083
Erdem	1	0,083
Toplam	12	1,00

Buradaki en büyük oran ise, yüzde 41,6 ile “iyileşme” kavramına aittir.

4.1.3.4. Toplam Yanıtların Dağılımı

Bu soruya tüm katılımcıların verdiği yanıtların toplam değerleri ise şöyledir:

Nehir Ruhu'nun yıkanmasıyla ile ilgili soru:

sinematek.tv

Tablo 12

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Önyargı, görüntünün yanıltıcılığı	17	0,254
Kirlilikten, kötülükten, kötü duygulardan, hatalardan arınma	15	0,224
Temizlik, arınma, tazelenme	12	0,18
İyi – köt dönüşümü, iç içeliği	8	0,12
Yaşamın insanı kirletmesi; günlük yaşamdan, fani isteklerden, maddi hayattan, endüstriyel atıklardan arınma	7	0,104
Öze dönme	3	0,044
Kültürel yozlaşma, kapital, tüketim kültürü ve bunlardan arınma	3	0,044
Ölüm sonrası seansı, dünyevi pisliklerden arınma	1	0,015
Doğallık, gelenek, insan doğası	1	0,015
Toplam	67	1,00

Katılımcıların geneline baktığımızda, Nehir Ruhu'nun yıkanmasıyla ilgili soruya yapılan en büyük atıf, yüz de 25,4 oranıyla “önyargı ve görüntünün yanıltıcılığı” kavramlarına aittir. İkinci olarak ise, yüzde 22,4 ile “kirlilikten, kötülükten, kötü

sinematek.tv

duygulardan, hatalardan arınma” olarak ortaya çıkar. Kötülükten ve hatadan bahsetmeden “temizlik” ve “arınma” kavramlarına yapılan atıf oranı ise yüzde 18'dir.

Bu soruya verilen yanıtlarda göze çarpan bir başka şey ise, insana ait şeylerin kirli olarak nitelendirilmesidir. Bu da yine bir anlamda ruhun saflığına ve insan bedeninin günahkar yapısına yapılan bir atıftır.

Nehir Ruhu'ndan kalan parça ile ilgili soru:

Tablo 13

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyileşme, ilaç, yenilenme, tazelenme	16	0,296
İyilik, güzellik	9	0,166
Arındırma, temizleme	8	0,149
Sevgi	7	0,13
Ödül, hediye	3	0,055
Hatalardan ders	2	0,037
Güç, tılsım	2	0,037
Kötülüğün; kötü, acı veren şeylerin dışarı çıkması	2	0,037
Yardım	1	0,0185
Saflık	1	0,0185
İyi-kötü dönüşümü	1	0,0185
Doyma hissi, maddiyattan medet ummama	1	0,0185
Erdem	1	0,0185
Toplam	54	1,00

Bu sorunun yanıtında ise, yüzde 29,6 ile “iyileşme, ilaç, yenilenme ve

sinematek.tv

tazelenme” kavramları en yüksek orana sahiptir. İkinci en yüksek oran ise, yüzde 16,6 ile “iyilik, güzellik” kavramlarınındır.

4.1.4. Chihiro ve Haku İlişkisi Üzerine Yanıtlar

4.1.4.1. Birinci Grubun Yanıtları

Anketteki bir sonraki soru, Chihro (Sen) ile Haku arasındaki ilişki ile ilgilidir. İlk 44 deneğin yanıtları şöyledir:

“Geçmişte Haku, Sen'in hayatını kurtarıyor. Hiçbir iyilik, karşılıksız kalmıyor.”

“Chihiro ve Haku arasındaki ilişki, güçlü bir sevginin oluşmasıdır. Haku, daha önce kendisi yaşadığı için, Chihiro'nun kendisi gibi olmasını istememiştir.”

“Yapılan iyiliğin karşılıksız kalmayacağı, her ne olursa olsun bir gün insanın karşısına çıkacağı anlatılmıştır.”

“Sen'in nehirde, dünyada boğulmasıyla ve Haku'nun onu kurtarmasıyla aralarında bir ilişki başlıyor. Bu ilişki, ruhlar dünyasında, Haku'nun Sen'e yardım etmesiyle devam ediyor. Sen ve Haku'nun sevgisi, büyüyü bozuyor.”

“Chihiro nehre düştüğünde Haku yardım etmiş, Chihiro da bu yardımı karşılıksız bırakmayarak Haku'ya yardım etmiştir.”

“Chihiro'nun geçmişte ayakkabılarını nehre düşürmesiyle aralarında bir bağ oluşmuş. Haku, aslında o nehrin ruhu. Bir ruhun, geçmişteki bağlardan dolayı bir insana nasıl yardım ettiğini gördüm. Geçmişte yaptıklarımız, aslında bir gün gelecekte karşımıza çıkabilir.”

“Chihiro ve Haku arasında ilk tanıştıkları andan itibaren oluşan bir yakınlık var. Chihiro, geçmiş hayatında onu kurtaran nehre olan borcunu, adını ona hatırlatarak ve onun hayatını kurtararak ödedi. Şehirleşme sonunda yok olan nehir ve doğa... Kimliğini geri kazanan Haku... kimlik her şeydir.”

“Onlar birbirlerine iyi niyetle bağlılardı. Bu iyi niyeti, hiçbir kötülük bozamadı. Geçmişten gelen bağları, aralarında gizli bir bağ yaratmış oldu.”

“Bence Haku, Chihiro'nun yansımasıdır. Belki de, nehirde kaybettiği ayakkabısı

sinematek.tv

gibi bir parçasıdır. Chihiro ve Haku arasındaki ilişki, bence kişinin kendi içindeki tamamlayıcılarla ilişkisidir.”

“Chihiro, ruhlar dünyasına dışarıdan gelen saf bir karakterdir; öğrenmeye muhtaçtır. Haku ise, Chihiro'ya yol gösteren, sistemi bilen, ancak yine de sistemin kölesi olan biridir. İkisi, duygusal boyuttta aşıklar gibi gözükür.”

“Chihiro küçükken nehre düştüğünden ve Haku da nehir ruhu olduğundan, aralarında bir bütünlük, bir yakınlık oluşuyor. Bu nedenle bu ikisi sürekli birbirine yardım ediyor.”

“Sevgililer.”

“Gerçekten bir kez tanıştıysan, asla unutmazsın. Haku ile Sen'in arasındaki ilişki de, bu bence.”

“Aşk.”

“Geçmişte Chihiro, Haku'nun nehrine ayakkabılarını düşürmüş. Geçmiş, insanları birbirine bağlar. Aralarında bir sevgi bağı kuruldu. İyilik ve sevgi, her şeyi yoluna koydu.”

“Haku, önceden bir nehir ruhuymuş ve Chihiro nehre düştüğünde onu kurtarmış. Bu nedenle ikisi arasında filmin başından beri özel bir ilişki vardı. Haku'nun ona yardım etmesiyle bu bağ güçlenmiş. Daha sonra Chihiro da Haku'ya yardım etmişti.”

“İkisi de, bilmedikleri bir dünyada kendilerini bulmuşlar, fakat ruhlarını yitirmemeyi başarmış, mücadele etmiştir.”

“Sen, yıllar önce ayakkabılarını nehre düşürmüştür. Nehir, ayakkabılarını kıza geri vermiştir. Aslında nehrin ruhu Haku'ymuş. Bu nedenle, aralarında geçmişten gelen bir bağlantı var. geçmiş, insanlar arasında hep bir bağlantı oluşturur.”

“Ayakkabısının nehre düşmesi ve sonrasında gelişenler kaderdir. Chihiro'nun ve Haku'nun yollarının kesişmesi, onların kaderidir.”

“Sen ve Haku, zaten geçmişte birbirini tanınmakta, fakat hatırlamamaktadır. Haku'nun ismini hatırlamaması, fakat buna rağmen Sen'e yardım etmesi ve ona karşı bir şeyler hissetmesi göze çarpmaktadır. Karşılıklı olarak birbirlerine güvenmeleri ve

sinematek.tv

yardım etmeleri sayesinde ikisi de sonunda istediklerini elde etmiştir.”

“Geçmişte Haku bir nehirmiş ve Sen o nehre düşmüş. Bunu Sen hatırlıyor ve Haku da bu bilgiyle ejderhalıktan kurtularak geçmişteki hayatını hatırlıyor. Bu sayede Haku ve Sen, aslında birbirlerinin hayatını kurtarıyor.”

“Sevgi ve bağlılığı anlatıyor.”

“Chihiro, geçmişte bir nehre düşmüş ve boğulmak üzereyken, o nehrin ruhu olan Haku, onu kurtarmış. Aralarındaki en büyük ilişki budur. Chihiro ise, Haku'ya geçmişini hatırlatmıştır ve onun eve dönmesini sağlamıştır. Böylece birbirlerinin hayatlarını kurtarmışlardır. Karşılıklı iyilik ilişkileri vardır. Bu, iyiliklerin karşılıksız olmadığını göstermektedir.”

“Sen, yani Chihiro, geçmişte girdiği bir nehirde ayakkabısını düşürmüş ve nehrin akıntısına kapılarak yönünü değiştirmiştir. Ancak, nehrin onu kıyıya çekmesiyle kurtulmuştur. Chihiro, Haku'nun hayatını kurtarmak için büyükannenin yanına gitmiş ve dönüş yolunda Haku'nun nehrin ruhu olduğunu hatırlayarak, onun üzerindeki büyünün bozulmasına neden olmuştur.”

“Aralarında hırstan, kötülükten uzak, safi yardımlaşma ve sevgi bulunmaktadır. Haku, Chihiro sayesinde kendini hatırlamış ve prangalarından kurtulmuştur.”

“Haku, Nehir Ruhu; insanoğlu, yaptığı kentleşme ile doğanın düzenini değiştiriyor. Nehir, Chihiro suya düşünce, onu kurtarıyor. İnsan, isterse doğayı kurtarabilir. Ejderha, Doğu kültüründe önemli bir yere sahip. Yeniden doğuşu ve hayatın devamını, gücünü simgeliyor.”

“Chihiro, yaralı Haku'ya yardım ediyor. Haku da Chihiro'ya ailesini bulması için yardım ediyor.”

“Chihiro, yaralı Haku'ya yardım etmeye çalışıyor.”

“Chihiro'nun saf yapısı, Zeniba'nın Haku'ya yapmış olduğu büyüyü bozdu. Onu kurtardı. Chihiro, küçükken ayakkabısını Haku'nun nehrine düşürmüştür. Haku onu kurtarmıştır. Burada, ikisi arasındaki sevgi ve birbirlerini kurtarmaları işlenmiştir. Haku, gerçek kimliğini bulur. İsmini kazanır.”

sinematek.tv

“Aralarında geçmişten gelen bir bağ vardır. Nehir ruhu, aslında Haku'nun ruhudur. Haku, kıza daha önce de yardımcı olmuştur.”

“Chihiro, yaralı Haku'nun arkadaşı, onun iyileşmesine yardım ediyor.”

“Zeniba, 'birisiyle gerçekten tanışırsan, onu unutman kolay olmaz' demişti. Haku'nun gerçek isimini hatırlaması...”

“Sen ve Haku arasında mücadele ruhu vardı. Aralarındaki bağ, sevgiden de öte, birbirlerine yardım etme ruhuyla kaplıydı. Haku, Sen'e yardım etti. Sen ise, kararlılığıyla ve yılmayan karakteriyle hem ailesini, hem de Haku'yu kurtarmayı başardı.”

“Haku'nun Chihiro'ya en baştan beri iyilik etmesi, sevgi bağını kuvvetlendirdi.”

“Yardımlaşma ve karşılıklı iyi niyetlerle kurulan ilişkilerinin giderek sevgiye dönüşmüş olduğunu görüyoruz. Chihiro, Haku'yu kurtarmak için ölümü bile göze alıyor. Haku da onu hiçbir zaman yalnız bırakmıyor, daima yanında kalıyor ve ailesine kavuşması için hep yol gösterici oluyor.”

4.1.4.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Yanıtlar, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 14

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyiliğin, yardımın karşılıksız kalmaması, karşılıklı yardımlaşma	16	0,348
Sevgi	11	0,24
Bağ, geçmiş	4	0,087
Kimlik	3	0,065
Yok olan doğa, şehirleşme	2	0,043
İyilik, iyi niyet	2	0,043

sinematek.tv

Birbirini tanıma	2	0,043
Ruhunu koruma, mücadele	2	0,043
Birbirini tamamlama	1	0,0217
Yol gösterme, öğretme	1	0,0217
Kader	1	0,0217
Güven	1	0,0217
Toplam	46	1,00

Bu katılımcı grubunun en çok atıf yaptığı kavramlar, yüzde 34,8 ile “iyiliğin, yardımın karşılıksız kalmaması, karşılıklı yardımlaşma” olarak ortaya çıkmıştır. Sevgi kavramı ise, yüzde 24'lük oranla ikinci sıradadır.

4.1.4.2. İkinci Grubun Yanıtları

Şinto inanışına atıf yapan 9 deneğin yanıtları ise şu şekildedir:

“Chihiro, Haku'yu bilmemesine rağmen, onu kurtarmak için iyilik yapıyor. Haku, geçmişte onu kurtardığı için değil, onu sevdiği için kurtarmıştır.”

“Haku, Sen'in zarar görmesini istemez. Kötü kalpli büyükanne, isimlerini dahi ellerinden almış, onlara aileleriyle ve geçmişle olan bağlantılarını unutturmak istemiştir. Ancak Sen, ailesine bağlıdır. Bu bağ, sevgiden başka bir şey değildir. Haku'nun da kendisine yardım etmesi üzerine, aralarındaki bağ kuvvetlenir. Çocukluğunda ayakabbısını Haku'nun nehrine düşürmesi, bunları hatırlaması ve Haku'ya hatırlatması, aralarındaki bağı kuvvetlendirir.”

“Sen, Haku'ya karşı hep iyi ve sevgi dolu yaklaştı. İlk iyilik Haku'dan gelmişti, ama Sen de onun bir hırsız olduğunu duymasına rağmen olumsuz davranmadı. Geçmişte Sen'in nehre düşmesi, Haku'nun gizemini çözmesine yardımcı oluyor.”

“Aralarında saf bir sevgi bağı var. Geçmişte Haku'nun Chihiro'nun hayatını kurtarması... Chihiro, onun iyi bir insan olduğunu hep biliyordu.”

“Haku geçmişte nehir ruhuyken, küçük bir kız olan Chihiro nehre düşmüş ve

sinematek.tv

Haku ona yardım ederek onu kıyıya çıkartmış.”

“Sen, Haku'yu sevgi adı altında ve içgüdülerle geçmişe giderek yeniden kazanmıştır.”

4.1.4.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Bu yanıtların değerleri ise, şöyledir:

Tablo 15

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Sevgi	5	0,455
Geçmiş, bağ	3	0,272
Yardım	2	0,181
İyilik	1	0,0909
Toplam	11	1,00

Bu katılımcı grubunda ise, en yüksek oran, yüzde 45,5 ile “sevgi” kavramına aittir. İkinci en yüksek oran ise, yüzde 27,2 ile “geçmiş, bağ” kavramlarınındır. Buradan da anlaşıldığı üzere, iki katılımcı grubunun atıf yaptığı kavramlar arasında önemli farklar bulunur. Bu gruptaki katılımcılar da, daha düşük bir yüzdeyle de olsa “iyilik” ve “yardım” kavramlarından bahsetmiş, fakat bu kavramları karşılıklı yapılması gereken, karşılığı olan eylemler olarak ele almamıştır. Öte yandan ilk grup, bu eylemleri hem ilk sıraya yerleştirmiş, hem de “karşılıklı olma, karşılıksız kalmama” gibi kavramlarla bağdaştırmıştır.

4.1.4.3. Üçüncü Grubun Yanıtları

Geriye kalan nötr katılımcı grubu ise, aşağıdaki yanıtları vermiştir:

“Sen, nehre düştüğünde Haku onu kurtarmıştı. Bunu hatırlayan Sen, vefa borcunu ödemek için Haku'nun iyileşmesine yardımcı oldu.”

sinematek.tv

“İnsanların geçmişlerindeki en ufak bir detay, hafızalarına yerleşebilir. Sadece, bunu hatırlamamız zor olabilir. Chihiro da geçmişini hatırlamıştır. Ayrıca, geçmişteki kötü bir anı olsa da, ileride güzel bir anı olarak anlatabiliriz.”

“Geçmişte yaşanılan ufak, güzel bir anının, kötü ve zor bir durumun aşılmasında tetikleyici bir rol üstlenebileceğini göstermiştir.”

“Aralarında güçlü bir sevgi bağı vardır. Haku, geçmişte Sen'i kurtarmıştı. Sevginin çok güçlü bir bağ olduğu görüşündeyim.”

“Geçmişte bir yerlerde olan sevgiyi hatırlatıyor.”

“'Cennet de cehennem de yeryüzünde' düşüncesinin bir kanıtı niteliğindeydi bahsi geçen sahne. Dünya ve yaşam çok küçük ve mücadeleler bazen gerçekten anlamsız. Bilimin ve etiğin peşinde yaşanan tüm mücadeleler, sonunda iyiliğe katkı sağlar. Büyük oyunların peşine takılan büyük güruhlar ise, bu kavramların tanımını bile bilemeden ölür.”

“Mührü teslim ettikten sonra nehir ruhu olduğunu öğrenen Haku, insana dönüşüyor.”

“Duygusal ve romantik bir bağ olduğunu düşünüyorum.”

“Bir çocuk, ancak başka bir çocuğa güvenir ve gerçek iyi ruhlar birbirini bulur.”

“Geçmişte Haku'nun Sen'i kurtarmasından başlayarak, daha sonra Sen'in Haku'yu kurtarması, aralarındaki ilişkiyi ortaya çıkarıyor.”

“Haku her ne kadar kötü olarak bilinse de, Sen'e hep iyi yaklaşmış ve onun güvenini kazanmıştır. Sen de, Haku'ya yardım etme çabasına girmiş ve tehlikelere atılmıştır. Sen ve Haku, daima birbirlerini tamamlamaktadır.”

“İyilik, samimiyet ve dostluğun vurgulanışı, ikili arasındaki ilişkide mevcuttu. Chihiro, bilmediği bir dünyaya ve onun yaptırımlarına maruz kalacakken Haku ona yardım eder. Haku ölmek üzereyken de, Chihiro ona yardım eder.”

“Arada sevgi ve inanç bağı olunca, zorluklarla başetmenin kolay olacağını gösteriyor.”

“Haku bir nehir ruhu ve eskiden Sen'i içerisinde boğulmaktan kurtarmış. Film

sinematek.tv

sırasında ikisi de aynı acıları çekiyor. Buradan bakınca, birlik olursak, her şeyin üstesinden gelebileceğimizi ve yapılan iyiliklerin hiçbir zaman unutulmayacağını görüyorum."

"Chihiro ve Haku arasında gerçek sevgi vardır. Filmde sevginin gücü üzerinde durulmuştur."

4.1.4.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Bu yanıtlardan ortaya çıkan değerler ise, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 16

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Sevgi	5	0,25
İyilik	4	0,20
Geçmiş, bağ, hatırlama	3	0,15
Karşılıklı yarıdmlaşma	3	0,15
Vefa borcu	1	0,05
Güven	1	0,05
Birbirini tamamlama	1	0,05
Samimiyet, dostluk,	1	0,05
Birlik, dayanışma	1	0,05
Toplam	20	1,00

Bu katılımcı grubunda da, yine en yüksek oran, yüzde 25 ile "sevgi" kavramına aittir. "İyilik" kavramına yapılan atıf, yüzde 20 iken, "karşılıklı yardımlaşma", yüzde 15 oranına sahiptir. Buradan anlaşılacağı üzere, bu katılımcı grubunun katılımcıları, iyiliğin ve yardımın karşılıklı olduğuna atıf yapmış olsalar dahi, bu atfın oranı ilk katılımcı grubuna göre düşüktür ve "karşılıklı" kelimesi olmadan yapılan "iyilik" ve "sevgi" kavramlarının oranı, daha yüksektir.

sinematek.tv

4.1.4.4. Toplam Yanıtların Dağılımı

Tüm katılımcıların yanıtlarının toplamına baktığımızda ise, şu tablo ortaya çıkar:

Tablo 17

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Sevgi	21	0,29
İyiliğin, yardımın karşılıksız kalmaması, karşılıklı yardımlaşma	19	0,264
İyilik, iyi niyet	8	0,111
Bağ, geçmiş, hatırlama	4	0,055
Kimlik	3	0,042
Birbirini tanıma	2	0,027
Yok olan doğa, şehirleşme	2	0,027
Birbirini tamamlama	2	0,027
Güven	2	0,027
Yardım	2	0,027
Ruhunu koruma, mücadele	2	0,027
Kader	1	0,014
Vefa borcu	1	0,014
Yol gösterme, öğretme	1	0,014
Samimiyet, dostluk	1	0,014
Birlik, dayanışma	1	0,014
Toplam	72	1,00

Katılımcıların tümünün yanıtlarını kapsayan oranlara baktığımızda ise, “sevgi” kavramı yüzde 29 ile ilk sıradayken, bu kavrama çok yakın bir oran olan yüzde 26,4 ile “iyiliğin, yardımın karşılıksız kalmaması, karşılıklı yardımlaşma” ikinci sıradadır.

sinematek.tv

4.1.5. Yüzsüz Karakteri Üzerine Yanıtlar

Bir sonraki soru ise, Yüzsüz isimli karakterin geçirdiği süreçlerle ilgilidir.

4.1.5.1. Birinci Grubun Yanıtları

İlk 44 katılımcı, bu soruya aşağıdaki yanıtları vermiştir:

“Kötü niyetli ve iç dünyası kirli olan Yüzsüz, içindeki pisliği ve art niyeti kusarak büyük bir dönüşüm geçirmiştir. İçindekilerden, hem maddi hem manevi anlamda tamamen arınmıştır. Önceleri, herkesi ve her şeyi altınla kendine çekeceğini düşünmüştür. Öyle de olmuştur. Ancak, Chihiro hiçbir zaman maddiyata önem vermemiştir. Onun için iyilik önemlidir. Yüzsüz de bunu bildiği için hep onun yanında olacaktır ve iyi dost olacaklardır, çünkü Yüzsüz tamamen değişmiştir.”

“Chihiro, Yüzsüz'e iyilik yapıp, onu Banyo Evi'ne alıyor. Yüzsüz, burada diğerlerine para vererek kabul görmeyi istiyor, ancak Chihiro onun parasını istemiyor. Nehir Ruhu ile onu, kötü alışkanlıklarından arındırmak istiyor ve başarıyor. Yüzsüz, Zeniba'nın yanında da kabul görüyor.”

“Yüzsüz, film başında Chihiro'ya yardımcı olmak için Banyo Evi'ne girer. Ancak, Banyo Evi'nde başına gelenlerle birlikte Yüzsüz de değişim sürecine girer. Banyo Evi'nde yediği yemeklerle ruhu kötülüklerle dolmaya başlamıştır. Ancak, Sen sayesinde tüm bu durumlardan kurtulmuş ve ruhunu arındırarak filmde iyi bir karakter olan Zeniba'nın yanında kalmayı tercih etmiştir.”

“Yüzsüz, Chihro'ya yardımcı oluyor. İnsanlara altın veriyor. Sonuçta, kötü bir ruh olmasından kaynaklı, insanlara zarar verebiliyor.”

“Yüzsüz, küçük kızın yaşadığı olaylarda ona yardımcı olmuştur. Sen, Nehir Ruhu'nu Yüzsüz'ün yardımlarıyla kazanmış ve onu ailesini kurtarmak yerine, kendisine yardımcı olan arkadaşları Haku ve Yüzsüz için kullanmıştır. Daha sonra Zeniba'nın yanına gitmek için de Yüzsüz Chihiro'ya yardımcı olmuş, onu yalnız bırakmamıştır.”

“Yüzsüz isimli karakter, zengin biri olarak Banyo Evi'ne gelir ve ruhları yutar. Birçok altına sahip. Aslında birçok altını olan bir canavar.”

sinematek.tv

“Yüzsüz, para karşlığında Banyo Evi'nde ruhunu temizliyor. Zengin bir müşteri. Sen ile iyi geçiniyor, ancak daha sonra kötü bir ruh olduğu için ona saldırıyor.”

“Yüzsüz, para karşılığında ruhunu temizletiyor. İnsanları altın ile kandırıyor. İlk zamanlarda Chihiro'ya yardım ediyor, ancak daha sonra ona saldırıyor.”

“Yüzsüz, Banyo Evi'ne girebilmek için rüşvet veriyor. Bu, ruhların bile rüşvet aldığını, aslında biz insanları anlatıyor. Paranın (altın), gücü ile kendisine hizmet eden varlıkların her zaman olacağını söylüyor. Açgözlülüğün en iyi ruhu bile kötülüğe, saf sevginin ise en kötü olanı iyiye çevirme gücüne vurgu yapıyor.”

“Yüzsüz, bu sistemin dışında olan bir karakter ve dahil olma fırsatı yakaladığında kişiliği sekteye uğruyor. Kendisini bilmediğinden, herkes gibi olabiliyor. İyi olana duyduğu takıntı, onu kötülüğe sürüklüyor. Chihiro'nun yardımı sayesinde arınarak kendini keşfettiğinde ise hayat yoluna giriyor.”

“Yüzsüz'ün elinden altın çıkararak oradaki yaratıklara sunması ve onların açgözlülüğü, Yüzsüz'ün midesine inmelerine neden olmuştur. Yüzsüz, Banyo Evi'ne girdikten sonra acıkma isteği giderek artmış, Banyo Evi'ndeki yaratıkların onu altın karşılığında doyurmaya çalışması sonucunda da giderek devleşen bir canavara dönüşmüştür.”

“Aslında bir canavar olan Yüzsüz karakterini, Chihiro Banyo Evi'ne almıştı. Yüzsüz, üç kişiyi yemişti ve Chihiro'yu istiyordu. Chihiro, elindeki yiyeceği ona verdi ve bir canavara dönüşen Yüzsüz, yuttuğu karakterleri çıkarıp, iyi taraflarını ortaya çıkardı.”

“Yalnızlığında Chihiro çocukça hislerle ona yardım etti. Yüzsüz, kendini yemeye ve hizmet edilmesine kaptırınca büyük değişim yaşadı. Sonra, Nehir Ruhu'ndan kalan parçayı Chihiro'nun ona vermesiyle temizlendi ve en sonunda da yalnızlığından kurtuldu.”

“İlk başlarda Sen'i kurtarmaya çalıştığını düşünmüştüm. Daha sonra karakter bir canavara dönüştü ve amacının Sen'i ele geçirmek olduğu anlaşıldı.”

“Yüzsüz karakteri, iyiliği arayan, yalnız kalmış birisidir. Chihiro, onun içindeki

sinematek.tv

sevgiyi keşfettikten sonra ondan ayrılmadı ve o da gerçek sevginin farkına vardı.”

“Yalnızdı. Temiz ruhlu olduğu için Sen'i tanımak, onun sevgisini kazanmak istedi. Daha sonra Zeniba ile kaldı.”

“Yüzsüz, yalnız ve kimsesiz bir karakterdir. Chihiro ona yardım ettiği için, onu kendine yakın hissetmiştir ve sürekli ona iyilik yapmak istemiştir. Yüzsüz, mutluluğu parayla bulmayı denemiş, fakat hatasını anlamıştır. Chihiro, onun gerçek mutluluğun, gerçek dostlukta olduğunu anlamasına yardımcı olmuştur.”

“Son noktaya kadar tüketmiş ve en sonunda Sen sayesinde ruhu temizlenmiş.”

“En başta Banyo Evi'ne giremeyen, çekingen bir karakter gibi görünüyor. Chihiro'nun ona cesaret vermesiyle Banyo Evi'ne giriyor ve ona yardım ediyor. Ancak, diğer hizmetçilerdeki altına karşı açgözlülüğü fark edince, nefsine yeniliyor ve sahip olabildiği her şeyi yiyor. Ancak, Chihiro ona bir ilaç verip tüm yediklerini çıkarmasını sağlıyor ve tüm kibrinden ve açgözlülüğünden arınıyor.”

“Bu karakter, önce iyi bir karakterdi. Ancak daha sonra bazı kötülükler yaptı.”

“Patron ve sermayedarları anımsatıyor. Çalışanları kandırmak için parayı kullanan ve sonra pişman olan. Pişmanlığın getirdiği mutsuzluktan kurtulmak için de, para hırsından uzaklaşarak, yuttuğu insanları atıyor.”

“Yüzsüz, yalnızlığın verdiği duygulara sahip. Sen'in onu görmesi ve kapıyı açması, tekrar kendini önemli hissetmesini sağlıyor. Daha sonra ise, bir sürü altın ile insanların onu sevdiğini sanıyor, ancak Sen'in altınları kabul etmemesi ile yine yalnızlığını anlıyor.”

“Yüzsüz, vahşi hatta iğrenç görüntüsüne rağmen, en duygusallardan biri. Korkunç göründüğü için yalnız kalmış. Filmin sonlarında büyükannenin yanına gitmiş ve yalnızlıktan kurtulmuştur.”

“İyi – kötü – iyi.”

“Yüzsüz isimli karakter kimliksiz olduğu için herkes onu görmezlikten geliyor. Daha sonra, Chihiro'nun ilgisi yüzünden canavara dönüşüyor.”

“Yüzsüz isimli karakter, ilk önce sadece bir izleyicidir. Yalnızlığı, Chihiro'nun

sinematek.tv

ona uzattığı bir ışıkla görünür hale gelir. Kendiyle hesaplaşması, etrafındakileri hırpalayarak açığa çıkmaya başlar. En sonunda ise, kendiyle hesaplaşıp yalnızlığını yener.”

“Öncelikle kendisini yardımsever bir ruh gibi gösterdi. Güven sağladıktan sonra ise bir canavara dönüştü. Ancak Nehir Ruhu'nun vermiş olduğu tılsım, onu yine benliğine döndürdü.”

“Yüzsüz, aslında ilk başta içinde iyi niyet taşıyan biri olarak görünürken, daha sonraları bir ruh olarak, tıpkı insanlar gibi maddiyata önem vermiştir. Ancak Yüzsüz, Sen'i sevmiştir. Ona karşı farklı bir tavır takınmıştır. Sonra da Yüzsüz, Nehir Ruhu'ndan kalan iyi niyetli parça ile içindeki kötü ruhları çıkarmıştır.”

“Yüzsüz kötü bir karakter iken Chihiro'nun yardımı ile kurtulmuştur.”

“Kokuşmuş bir ruh olarak Banyo Evi'ne giriyor. Sen'in yardımıyla temizleniyor ve yediklerini çıkarıyor.”

“Yüzsüz başlarda iyi bir karakter, ama daha sonra ona gösterilen ilgiden bozulmaya başlamıştır.”

“Yüzsüz, önce Sen'i takip ediyor. Sen'e bütün zorluklarında yardım ediyor. Bir ara kötülüklere boğulsa da, bunu kusuyor. En sonunda da yine Sen'i takip ederek büyükannenin yardımcısı olarak kalıyor. Kötüden koparak iyiyi bulma olarak yorumlayabiliriz.”

“Kıza yardım etmeye çalışıyor. Sonra Banyo Evi'ne girip altın dağıtması ve her şeyi yemesi onu oradakilere göre kötü biri yapıyor.”

“Ruhlar alemine yabancılaşma, köprü üstünde beklemesi ve tedirgin davranması... Sen'le tanışınca değerlerini hatırlar, bu da öze dönüşü temsil eder. Daha sonra sürekli yemesi de, açgözlülüğü ve kibri temsil eder. Son olarak da, kendisine değer veren büyükannenin yanında kalması, aradığını bulduğunu temsil eder. Genel olarak Yüzsüz, kendisi bir arayış içerisinde olup, bunu fark etmez.”

sinematek.tv

4.1.5.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Söz konusu yanıtlar, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 18

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Yalnızlık, sevgi arayışı	10	0,172
Para ile kendine çekme, kandırma, saygı kazanma, ruhunu temizleme	10	0,172
İyi-kötü-iyi dönüşümü	7	0,121
İyiden kötüye dönüşüm	7	0,121
Kötüden iyiye dönüşüm	6	0,103
Açgözlülük	5	0,086
Kötülük	3	0,052
Arınma, temizlenme	3	0,052
Yüzsüz'ün yardımcı olması	1	0,017
Kimliksizlik	1	0,017
Kendiyle hesaplaşma	1	0,017
Maddiyata önem verme	1	0,017
Yabancılaşma	1	0,017
Arayış	1	0,017
Sevginin iyiye dönüştürücülüğü	1	0,017
Toplam	58	1,00

Bu katılımcı grubu, Yüzsüz ile ilgili en çok “paranın gücünü kullanma” eylemine ve “yalnızlık; sevgi arayışı” kavramlarına atıf yapmıştır. “Para ile kendine çekme, kandırma, saygı kazanma, ruhunu temizleme” gibi kavramların oranı, yüzde 17,2 ile “yalnızlık” ve “sevgisizlik” vurgularıyla ilk sırayı paylaşmaktadır. İkinci sırada

sinematek.tv

ise, “iyiden kötüye, kötüden tekrar iyiye evrilme”, yüzde 12,1'lik bir oranla bulunur. Bu madde, iyi ve kötü kavramlarının sabit olmadığına, bir dönüşüm içerisinde olduğuna işaret eden ve böylece de Uzak Doğu inanışlarına yakın duran en önemli maddelerden biridir.

Öte yandan söz konusu dönüşümü, “iyi-kötü-iyi” olarak değil de, tek yönlü değişim olarak yorumlayan katılımcılar da mevcuttur. Bu katılımcılardan, iyiden kötüye doğru dönüşüm vurgusu yapanların yüzdesi 12,1 iken, kötüden iyiye doğru dönüşüme vurgu yapanların oranı yüzde 10,3'tür. Bu yorumlar, her ne kadar iyi ve kötünün iç içeliğine, ilk döngüsel yorum kadar vurgu yapmasa da, yine de bunların sabit kavramlar olmadığına işaret etmesi açısından önemlidir.

Öte yandan söz konusu dönüşümde, Chihiro'nun Yüzsüz'e yaptığı yardım üzerine durulmuştur. Yani bir anlamda, Chihiro'nun Yüzsüz'ün yalnızlığına ve sevgisizliğine bir çare niteliğinde olduğu düşünülebilir.

Yine, herkes altınları alırken, bir tek Chihiro'nun altın istemediğinden bahsedilmiştir. Chihiro, bahsedilen, arınmış, saf ve berrak zihne ve kalbe sahiptir.

4.1.5.2. İkinci Grubun Yanıtları

Şinto değerlerine atıf yapan 9 deneğin yanıtları ise şöyledir:

“Yüzsüz, çok açgözlü bir ruh. İnsanların para ile elde ettiği gücü, altın ile elde etmeye çalışıyor.”

“Yüzsüz karakteri, ruh gibi dolaşmakta, açgözlü bir şekilde her şeyi yemektedir. Sonradan durdurulması ve kendi özüne dönmesi sağlanmıştır.”

“Yüzsüz, ilk başlarda Sen'e yardım etmeye ve yaklaşmaya çalışan bir ruh ve yalnız. Altının cezbediciliğini kullanarak kötü bir ruh oluyor ve şişmanlıyor. Ancak Nehir Ruhu, onu yine eski haline getiriyor.”

“Yüzsüz, Chihiro'nun sevgisine ve yardımına güvendi ve her defasında daha iyi oldu. İyilik, onu da iyileştirdi.”

“Yüzsüz, Sen'in sayesinde içeri girdi ve ona iyilik yaptı. Ancak daha sonra,

sinematek.tv

altınlarla ruhları kandırarak onları yedi. Sen, onun verdiği hediyelere kanmadı. Nehir Ruhu'ndan kalan parça, onu da temizledi."

"Yüzsüz, zarar verilmiş bir ruhtur. Özünde temiz kalmaya çalışmış, ancak kirlenmeye mahkum kalmıştır. Filmin başında Sen'e yardım etmiş, Sen de ona aynı şekilde davranmıştır. Zamanla kirlenen karakteri, Sen'in Nehir Ruhu'ndan bir parça vermesiyle arınmış, yine eski kusursuzluğuna dönmüştür."

"Chihiro'nun verdiği şey, içindeki kötülüklerin çıkmasını sağlıyor ve sonunda iyi bir ruh oluyor. Yüzsüz, yalnız olduğu için insanları yanında istiyor ve bu yüzden de Zeniba'nın yanında kalıyor."

4.1.5.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Bu yanıtlardan elde edilen değerler, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 19

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Para ile kandırma, güç elde etme, paranın cezbediciliği, maddi güç	4	0,286
İyi-kötü-iyi dönüşümü	3	0,214
Açgözlülük	2	0,143
Özüne dönme	2	0,143
Yalnızlık	1	0,0714
Sevgi, yardım, güven ve iyiliğin, iyiye doğru dönüştürücülüğü	1	0,0714
Arınma	1	0,0614
Toplam	14	1,00

Bu katılımcı grubunda da en büyük oran, yüzde 28,6 ile maddi güce aittir.

sinematek.tv

Katılımcılar, “para ile kandırma, güç elde etme, paranın cezbediciliği, maddi güç” kavramlarına atıf yapmıştır. Öte yandan, iyi-kötü-iyi dönüşümü, 21,4'lük bir yüzdeye sahiptir. Diğer yandan bu yüzdeye “sevgi ve iyiliğin, iyiye doğru dönüştürücülüğü”ne yapılan bir diğer değişim yüzdesini de eklersek, dönüşüm ile ilgili olan atıflar ile maddi güce yapılan atıfların yüzdelerinin eşitlendiğini görürüz.

Burada yine, Chihiro'nun sevgi ve iyilik ile Yüzsüz'ü iyileştirmesine yapılan bir gönderme vardır. Bu yoruma göre, yine Uzak Doğu inanışlarında sık sık karşımıza çıkan iyi ve kötülüğün iç içeliği ilkesine uygun bir şekilde, kötünün içerisindeki iyi, yine iyilikle ortaya çıkarılmıştır diyebiliriz.

4.1.5.3. Üçüncü Grubun Yanıtları

Geriye kalan nötr katılımcı grubunun verdiği yanıtlar ise aşağıdaki gibidir:

“Yüzsüz, açgözlülüğü ve doyumsuzluğu simgelemektedir. Altınları gerçek değildir, toprağa dönüşmektedir. Banyo Evi'nde çalışanların açgözlülüğünden faydalanarak canavara dönüşmüştür. Chihiro, Nehir Ruhu'ndan aldığı parça ile onu eski haline çevirmiştir. Yalnızdır ve bunun acısını çekiyordur.”

“Yalnız ve kim olduğunu bilmeden ona yardım eden Chihiro'ya minnet duygusu duyan bir karakter. Banyo Evi'ne girdikten sonra kendine hakim olamıyor.”

“Sen'e yardım ediyor. O da Sen ve Haku kadar yalnız ve sevgilerine güveniyor. Sonunda Zeniba ile kalarak mutluluğa eriyor.”

“Bu hayatta kişinin dalgalanmalar yaşayıp, doğru yolu bulabileceğini gösteriyor.”

“Yalnızdı ve Chihiro'yu gözlemliyordu. Chihiro, ona dostça davrandı. Bunun üzerine sıcaklık gördüğü için yanından ayrılmadı ve yardım etti. Ancak, sürekli yalnız oluşundan sonra, Chihiro'nun samimiyeti ve dostluğu onu birden açgözlülüğe sevk etti. Yalnızlıktan korkuttuğu için bolca ilgi istedi. Ardından Chihiro, Nehir Ruhu'ndan aldığı parçayla onu kötü duygulardan arındırdı.”

“Sen'i takip ediyor, altın vererek oradakileri kandırmaya başlıyor ve ruhları

sinematek.tv

yiyor. Yediği kirli ruhlar ile içi doluyor, fakat daha sonra kirlilikten kurtuluyor.”

“İnsanlara para veya istediklerini vererek, onlara her istediğini yaptırmayı düşünüyor. Bunu ilk önce başarıyor, fakat ipin ucunu kaçırınca rahatsızlıklar meydana geliyor.”

“Yüzsüz, önce iyi bir yaratıkken, istediğini elde edemeyince dünyayı yiyor ve en sonunda yine istediğini alamayınca törpülenip iyi bir yaratık oluyor.”

“Altın vererek maddiyatla insanları yanında tutuyor. Sen'e yalnız olduğunu söylüyor. Bu, tüm yaptıklarını açıklıyor.”

“Yüzsüz, toplumda her yöne çekilmeye müsait, araftaki bireyi ifade etmektedir benim için. Chihiro'nun gardiyanlığından, Banyo Evi'ne aldığı dostuna, ardından tüketimin gözünü karartmasıyla canavara ve içindekileri kusmasıyla asıl benliğine, dostluğa giden bir serüven yaşadı. Ve sadık bir dost olarak Chihiro'nun yanından ayrıldı.”

“Yüzsüz, kapitalizmi, doymamayı çağrıştırdı bana.”

“Yalnızlığı yüzünden geçirdiği bunalımı, yiyerek atlatmaya çalışır. İstediği şeyin ne olduğunu bilememesi, onu daha da hırçın yapar. İstediğinin ne olduğunu öğrenince huzura erişir ve istemediği şeyleri kusar.”

“Yüzsüz, aslında kötü bir ruha sahip değildi. Sadece kendini yalnız hissediyordu, bu yalnızlığını gidermek için hep yemekle ve kötü şeylerle uğraşıyordu. Ancak Chihiro, onun yalnızlığını gidererek, onun yine iyi bir ruha dönüşmesini sağlamıştır.”

“Chihiro ona yardım eder. Yüzsüz, hata yapar. Daha sonra hatasını anlar ve arınır. Yine Chihiro ile birlikte Zeniba'nın yanına gider ve onunla kalır.”

“Önce sakin bir ruh olan Yüzsüz, Banyo Evi'ne girdikten sonra sisteme adapte oldu. Nehir Ruhu'ndan kalan parçadan yutunca, tekrar eski haline döndü. Yüzsüz, sevgi üzerine kurulmuş bir düzene adım atar.”

sinematek.tv

4.1.5.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Söz konusu yanıtlar, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 20

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Yalnızlık	7	0,26
İyi-kötü-iyi dönüşümü	4	0,148
Altın dağıtma, para verme	4	0,148
Açgözlülük	3	0,111
Aslık benlik, öze dönme	2	0,074
Sevgi, güven	2	0,074
Arayış, dönüşüm, ne istediğini bilmeme	2	0,074
Kötüden iyiye dönüşüm	1	0,037
Dostluk	1	0,037
Arınma	1	0,037
Toplam	27	1,00

Bu katılımcı grubu ise, sorunun yanıtında en çok, yüzde 26'lık oranla “yalnızlık” vurgusu yapmıştır. İyi-kötü-iyi dönüşümü ve maddi güç ile ilgili kavramlar yüzde 14,8 ile ikinci sıradadır.

4.1.5.4. Toplam Yanıtların Dağılımı

Bu soruya verilen yantıların toplam değerleri ise, şu şekilde ortaya çıkar:

sinematek.tv

Tablo 21

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Para ile kendine çekme, kandırma, saygı kazanma, ruhunu temizleme; paranın cezbediciliği, maddi güç	18	0,19
Yalnızlık, sevgi arayışı	18	0,19
İyi-kötü-iyi dönüşümü	14	0,147
Açgözlülük	10	0,105
Kötüden iyiye dönüşüm	7	0,073
İyiden kötüye dönüşüm	7	0,073
Arınma, temizlenme	4	0,042
Kötülük	3	0,0316
Arayış, dönüşüm, ne istediğini bilememe	3	0,316
Sevginin, yardımın, güvenin ve iyiliğin iyiye dönüştürücülüğü	2	0,021
Asıl benlik, öze dönme	2	0,021
Yüzsüz'ün yardımcı olması	1	0,0105
Kimliksizlik	1	0,0105
Kendiyle hesaplaşma	1	0,0105
Maddiyata önem verme	1	0,0105
Yabancılaşma	1	0,0105
Sevgi, güven	1	0,0105
Dostluk	1	0,0105
Toplam	95	1,00

Buna göre, maddi güç ile ilgili kavramlar ve “yalnızlık; sevgi arayışı”, yüzde 19

sinematek.tv

ile başı çekmektedir. Hemen ardından da yüzde 14,7 ile “iyi-kötü-iyi dönüşümü” yer alır. Ancak, tek yönlü dönüşümleri, yani iyiden kötüye dönüşümü (yüzde 7,3) ile kötüden iyiye dönüşümü (yüzde 7,3) katarsak, dönüşüm kavramı, ilk sırada yer alacaktır.

4.1.6. İyi ve Kötü Dengesi Üzerine Yanıtlar

Bir diğer soru, filmdeki iyi ve kötü dengesi ile ilgilidir:

4.1.6.1. Birinci Grubun Yanıtları

İlk 44 deneğin yanıtları şöyledir:

“Aslında filmde iyi ve kötü dengesi güzel ayarlanmış. Kötü karakterlere bakarak iyi karakterleri daha iyi anlayabiliyor ve iyi analiz edebiliyoruz. Kötülüğün hiçbir zaman, animasyon filmlerinde bile kazanamayacağı anlatılıyor. Hatta, kötünün daha sonra değişebileceğini ve bunun da çok güzel sonuçlar doğurduğunu görüyoruz. Japon kültürü, yin-yang, Tao vs. gibi öğretilere sahip bir kültür. 'Her iyinin içinde bir kötü, her kötünün içinde bir iyi vardır' lafını hatırlattı bana bu film.”

“Chihiro, çocuk olarak iyilik özelliği sayesinde her zaman seviliyor. Haku, Chihiro'nun iyiliğine karşılık vererek sonunda kendini hatırlıyor. Yubaba, ruhlara her zaman insanların kötü olduğunu söylüyor ve ruhlar da, insanların kötü koktuğunu söylüyor. Ruhlar, Yüzsüz'ün verdiği altınla kendilerini kaybediyor. Sevgi ve iyilikle kimsenin kötü olamayacağı filmin sonunda veriliyor.”

“Filmdeki iyi tarafı Chihiro, Haku, Zeniba, Yüzsüz temsil etmektedir, çünkü bunlar, Banyo Evi'nde başlarına gelen onca şeye rağmen, yardım etti ve ruhlarını kötülüklerden korumayı başardı. Filmdeki kötü taraf olan Yubaba ise, filmin sonunda bebeğin karşı çıkmasına rağmen, altın ve diktatörlüğünün bozulmaması için çok çaba sarf etmiştir.”

“Kötü olan iyi olabiliyor, iyi olan da kötü...”

“Haku, Yubaba'nın emrini yerine getirerek, onun ikizi olan Zeniba'nın mührünü

sinematek.tv

aldı. Bu özelliğininin dışında iyi bir karakter. Chihiro, ailesini bulmaya çalışan, aynı zamanda kendine yardım eden Haku'ya yardım edip, onun iyileşmesini sağlayan iyi bir karakter. Yubaba, hırslı bir kadın ve bebeğine aşık biri. Onun için her şeyi yapacak biri. Zeniba, Yubaba'nın ikizi ve iyi bir karakter. Yüzsüz, iyi bir karakter."

"Chihiro, iyi ve açgözlü değil. Yardımsever ve korkak, ama aynı zamanda cesur. Haku, Chihiro'ya yardım ediyor, o da iyi bir ruh. Yüzsüz, açgözlü; ne iyi ne kötü. Yubaba, kötü bir karakter ve nefreti herkesi etkiliyor. Zeniba, Yubaba'nın kızkardeşi ve iyi bir karakter."

"Burada da gerçekte olduğu gibi, iyi ve kötüler var. İyiler, kötülere karşı üstün geliyor."

"Chihiro, baş karakter ve iyi tarafta yer alır. Haku, Chihiro'ya yardım etmiştir. Nehir Ruhu, iyi bir karakterdir. Yüzsüz, bir canavar, fakat Chihiro'ya yardım etmiştir. Zeniba, Yubaba'nın ikiz kardeşidir. Tehlikeli bir cadı olarak gözükmesine rağmen, Chihiro'ya büyükanne gibi davranır. Filmde iyi karakter daha fazladır."

"Chihiro, filmin baş karakteri, iyi bir insan ve diğerlerine yardım etmeye çalışıyor. Haku, bir ejderha. Yaralanınca Sen ona yardım ediyor. Yubaba, bir cadı. Herkese iş veriyor, paragöz. Yüzsüz, kötü bir ruh. Çok zengin, temizlenmeye geliyor. Nehir Ruhu, banyoda temizlenmiş bir ruh."

"Chihiro, temiz, saf ve korkak küçük bir kız. Haku, ejderha olan, ama iyi bir çocuk. Chihiro'nun ailesine kavuşması için ona yardım ediyor. Yüzsüz, insanları para ile satın alan kötü bir ruh. Yubaba, paragöz. Baş cadı. İşveren. Kapitalist."

"Zeniba ve Yubaba, iyi ve kötünün simgesi. İyinin neden iyi, kötünün neden kötü olduğunun ayrımını yapmak zor. Ancak, film üzerinden yorumlamak gerekirse:

- Doğanın insanlar tarafından bozulduğunu,
- İyiliğin ve sevginin kötüyü tamamen değiştirmese de, iyiye doğru evrilmesini sağlayabileceğini,
- İnanmanın başarmak olduğunu,
- İçimizde bir iyi, bir de kötü taşıdığımızı,

sinematek.tv

- Dünyevi zevklerin karşısında çoğunluğun yenildiğini, ama o zevkleri itenlerin, değişimi ve dönüşümü sağlayanlar olduğunu gösteriyor.”

“İyi taraflar, burada ruh üzerinde durulması. Ancak, ruhlar da tek başına eksik. Onları tamamlayan, beden ve öz. Hırs – para – özgürlük – din, ruh ve beden bütününün dengede tutmakta zorlandığı şeylerdir. Özümüzü gerçekten anladığımızda, hiçbir kıvvetin, düşünce ve sistemin bizi esir alamayacağını da anlamış oluruz.”

“Chihiro, iyi bir karakter. Açgözlü olmayan, yardımlaşmayı seven ve paylaşımcı biri. Haku da, Chihiro'nun hayatını kurtarmış ve onun eve dönmesi için büyük çaba harcamıştır. Nehir Ruhu, önce kötü taraflarıyla gösterilmişti. Ancak daha sonra, aslında iyi bir karakter olduğu gösterildi. Filmde iyilik, cesur, kendini kontrol eden ve yardımlaşmayı sevenler olarak aktarılmıştır.”

“Chihiro, ailesini kurtarmak için yaşadıklarıyla cesaretlenen; kendisine yapılan iyilikleri unutmayan; cesaretli, iyi niyetli bir çocuk. Yüzsüz, yalnızlığın çaresizliği içerisinde iyi niyete (Chihiro'ya) sığınan taraf. Yubaba, hırsın gözü nasıl kör ettiğini gösteren taraf. Nehir Ruhu, bütün kötülüklerden arınmak isteyen ve arınan taraf. Haku, Chihiro'yla arasında sevgi bağı olan taraf.”

“Zeniba ve Yubaba, iki zıt karakter. Zeniba iyiyi yansıtıyor, Yubaba ise kötüyü.”

“Filmde Chihiro temiz, günahsız ve sevgi dolu bir karakteri canlandırırken; Yubaba ise, tamamen kötü yerine, içinde bir parça iyilik bulunan bir karaktere hayat vermiştir. Chihiro, içindeki iyilik ve sevgi ile Haku, Nehir Ruhu ve Yüzsüz'ün de içindeki ışığı ortaya çıkarmıştır.”

“Filmde iyi ve kötü birbiriyle iç içedir. Kesin olarak iyi ve kötü diye nitelendirebileceğimiz bir netlik yoktur. Nitekim, Yüzsüz başlarda Sen'e yardım etmiş, fakat sonrasında ona karşı olmuştur; devamında ise yine onun yanındadır. Haku, Chihiro'ya yardım etmiştir. Genel anlamda Zeniba'yı ve Yubaba'yı düşünürsek, burada iyi ve kötü birbirinden ayrılmıştır. Bir amaç uğruna çalışan ruhlar ve onların yaşadıkları, çıkarları uğruna savaş vermeleri anlatılmaktadır.”

“Ruhlar, insanlara karşı önyargılı oldukları için onları mikroplu, arınmamış

sinematek.tv

olarak görmüşlerdir. Bu nedenle, filmde kötü bir rol üstlenmişlerdir. Chihiro ve Haku ise, ruhlara karşı mücadele veren iyi insanlardır.”

“Chihiro, filmdeki odak nokta olan iyidir. Buna karşılık, ona kötülük yaptığı için Yubaba ile çatışma içerisindedir. Kötü olan odak nokta Yubaba'dır. Haku iyidir, fakat Yubaba'nın emrinde kötü şeyler yapmaktadır. Nehir Ruhu, en başta kötü karakter gibi görünmesine karşın, o da iyidir. Yüzsüz de aynı şekilde hem iyi hem kötüdür. Genel anlamda filmdeki çoğu karakter için kesin bir şey söylenemiyor. Karakerler hem iyi hem kötü olabiliyor. Bu onların doğası.”

“Ruhlar, insanlara kötü gözle bakar. Bazıları iyi ruhtur, bazıları da kötü. İyi olanlar her zaman kazanır. Her ruhun ve her insanın içinde iyilik ve kötülük vardır. Hangisini seçeceğimiz bizim elimizdedir.”

“Chihiro, fazlasıyla iyi bir karakter. Azim ve hırs sonucu amacına ulaşır. Haku da, Chihiro kadar iyi biridir. Zeniba, bence bir iyilik kraliçesi. Yubaba ise kötülük kralliçesi.”

“İyinin mücadele edip kazanacağı; başarmanın, sonuca ulaşmanın toplu hareket etmekten ziyade bireysel mücadele ile olacağı; aslı mutluluğun ve başarının iç hesaplaşmayla, öze dönmeyle olacağı...”

“Chihiro, cesur ve iyi kalpli bir kız. Sorguluyor, bu yüzden de sevginin tarafında. Haku, iyi kalpli birisi; o da zamanında buraya hapsolmuş, bu nedenle Chihiro'ya yardım ediyor. Nehir Ruhu, çok kirli bir ruh, ama Sen'in sevgisiyle arınıyor. Zeniba, Yubaba'nın kardeşi. Kalbi sevgi dolu. Yubaba, büyük hırsları olan kötü kalpli biri.”

“Chihiro, iyi biri. Yalnızca iyiye ulaşmak istiyor. Davranışlarını buna göre yönlendiriyor. Haku, kötü olarak biliniyor, ama iyi biri. Yüzsüz, kötü biri, ama iyi birine dönüşüyor.”

“Filmde iyi ve kötü dengesi neredeyse alt üst olmuş durumda. Vahşi ve çirkin görünen karakterlerin çoğu (büyükanne, Yüzsüz, bir süre Haku, Kamaji), aslında hiç de öyle değil.”

sinematek.tv

“İyi bir karakter olarak işlenen Haku, yine iyi bir karakter olan Chihiro'ya, sistemin dışında kalmaması için 'çalışmak zorundasın' dediğinde, yok olmaması için Chihiro'ya yardım etmiştir. Chihiro, işletmenin sahibi kötü büyücü Yubaba'nın 'işe yaramazsan, seni taşa çeviririm' tehdidine boyun eğer ve anne ve babasının varlığını kurtarmak için çalışmaya başlar.”

“Filmde yer alan iyi ve kötü taraflar bence kişinin kendi içindeki iyi ve kötü dengesinin savaşı. Haku, Chihiro'nun kaybetmeye meyilli tarafıydı. Nehir Ruhu ve Yüzsüz ise benzer süreçler geçirdiler. Zeniba ve Yubaba, ikiz olmalarıyla birlikte iyi ve kötü dengesini kendi içlerinde kurdular.”

“Evrende olduğu gibi filmde de iyi ve kötü iç içe geçmişti. Herkesin içinde hem iyiliğin hem de kötülüğün yansıması vardı. Ancak, değişmeyen şey ise iyiliğin, iyi niyetin ve olumlu davranışın, kötülüklerin üstesinden gelmesidir. Ayrıca, kararlı ve inançlı bir beynin üstesinden gelemeyeceği bir zorluk yoktur.”

“Her zaman, her yerde iyiler de vardır, kötüler de, ama iyilik ağır basıyor.”

“Chihiro, Haku, Nehir Ruhu aslında iyi taraflardır. Zeniba, Yubaba ise kötü tarafı canlandıran cadılar olmuştur.”

“Chihiro, Haku, Nehir Ruhu, Zeniba iyi karakterler iken, Yubaba kötü karakterdir.”

“İyiler: Chihiro, Haku, Nehir Ruhu, Zeniba. Kötü: Yubaba.”

“Chihiro, Haku, Nehir Ruhu ve Yüzsüz iyi karakterler ve sonunda birbirlerine yardımcı olarak iyiyi buluyorlar. Zeniba ve Yubaba'nın tüm kötülükleri bunu engellemiyor. Sonunda yine iyi kazanıyor.”

“Chihiro'nun annesini ve babasını kurtarmak için ağır işlerde çalışması, azmin ve vefakarlığın simgesi.”

4.1.6.1.1. Birinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Bu yanıtların değerleri ise şu şekildedir:

sinematek.tv

Tablo 22

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyi-kötü ayrımı, karakterleri iyi-kötü olarak ayırma	22	0,579
İyi-kötü dönüşümü, iç içeliği	12	0,315
Sevgi ve iyilik, iyiliğe evrim	4	0,105
Toplam	38	1,00

Bu katılımcı grubunda ortaya çıkan değeler, oldukça açıktır. Katılımcıların yüzde 57,9'u, karakterleri iyi ve kötü olarak ayırmış ve/veya net bir iyi – kötü ayrımına gitmiştir. İyi – kötü dönüşümünden ve iç içeliğinden bahsedenlerin oranı ise yüzde 31,5'tir. Bu katılımcı grubunun iyi ve kötüyü birbirinden ayırma eğiliminde olması, daha önce yıkanma, arınma ve temizlenme ile ilgili sorularda verdikleri yanıtlarla tutarlıdır.

4.1.6.2. İkinci Grubun Yanıtları

Şinto inanışlarına atıf yapan katılımcıların yanıtları ise şöyledir.

“Chihiro, Haku, Nehir Ruhu, Zeniba iyi karakterler; Yubaba ve Yüzsüz, kötü karakterler. Aslında Yüzsüz, sonradan iyi bir ruh oluyor. Sevgi gösterilen hiç kimse, aslında kötülük yapmak istemiyor. Yubaba bile, sonunda Chihiro'yu serbest bırakıyor, bebeği için.”

“Chihiro ve Haku, iyiliği temsil ediyor. Birbirine sevgi gücüyle bağlananların, sonunda mutluluğa erişebileceğini kanıtlıyorlar. Yubaba, kötüdür. Kendi emrinde bir sürü kişiyi çalıştırır; onları benliklerinden yoksun bırakmış, kendine köle yapmıştır.”

“Zeniba ve Yubaba, kardeş olmalarına rağmen biri iyiliği, öteki kötülüğü temsil eder. Karşıtıktan varolmuşlardır. Su, her zaman saflığı ifade eder. Haku, büyünün

sinematek.tv

etkisindeyken bile, özü onun eskiye dönmesini sağladı.”

“Chihiro, her zaman iyilik ve güzelliklerin peşinde olan ve yardımsever bir çocuk. Haku, yardımsever bir dost. Yüzsüz, öncelikle açgözlü ve korkutucu bir yaratık. Haku'nun sevgi ve iyilikleri sayesinde iyi bir yardımcı oluyor. Nehir Ruhu, bir iyilik simgesi ve Yubaba'ya köle olmuş bir kişilik, ama Haku'nun bir anıyı hatırlaması üzerine, gerçek kimliği ortaya çıkıyor.”

“Aslında tüm kötülerin içinde iyi bir parça bulunduğunu düşünüyorum. Chihiro en iyi karakter ve geri kalan tüm kötüler de iyiye dönüşüyor.”

“Filmde güzel bir şekilde iyi ve kötü dengesi oluşturulmuş. Kötülüğün, saf iyilik karşısında dayanamaması ve yine iyiliğin kazanması.”

“Zeniba ve Yubaba, kardeş olmalarına karşın farklılar. Yubaba kötü, ama çocuğuna karşı olan bir sevgisi de var. Diğer karakterler ise genelde iyi, bulundukları konuma göre kötü ya da iyi davranıyorlar.”

“Filmde iyi kötü dengesine bakılırsa, bana göre kötüler daha fazla. Ancak, bazı şeyler yapıldıktan sonra kötülerle de savaşılıp başarı elde edildiği görülmektedir.”

4.1.6.2.1. İkinci Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Bu yanıtlar, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 23

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyi-kötü dönüşümü, iç içeliği	5	0,454
İyi-kötü ayrımı, karakterleri iyi ve kötü olarak ayırma	4	0,363
Sevgi ile iyiliğe evrim	2	0,181
Toplam	11	1,00

Tablodan da anlaşılacağı üzere, bu katılımcı grubunda iyi-kötü dönüşümü ve iç

sinematek.tv

içeliği, yüzde 45,4 ile en büyük yüzdeye sahiptir. İyi – kötü ayrımı ise, yüzde 36,3 ile onun altında kalır. Bu durum da, yine, katılımcıların yıkanma, arınma ve temizlenme ile ilgili sorulara verdiği yanıtlarla tutarlıdır.

4.1.6.3. Üçüncü Grubun Yanıtları

Son katılımcı grubunun ise yanıtları şöyledir:

“Kötü karakterler: 'Güçler'. O düzeni ayakta tutmak için bir sistemden yanaydılar. Sevgi, sadakat ve duygu onlar için sadece eşya idi. Ancak iyi karakterler, hem kötü karakterlere örnek oldu, hem de o düzenin yıkılmasını sağladı. Sevginin başarısı.

“Chihiro, filmde hep iyi olan karakterdir. Haku iyidir, fakat hataları olmuştur. Nehir Ruhu, filmde iyilik yapan kişidir aslında. Yüzsüz de aynı şekilde arınmıştır. Zeniba ve Yubaba, çok zıttır. Zeniba iyi, Yubaba ise kötüdür. Her filmde olduğu gibi, iyiler ve kötüler vardır.”

“Filmde iyi olduğu kadar kötü de vardı. Ancak şu var ki, bazen kötü görünenin özünde iyiyi barındırdığını, bunun ortaya çıkması için iyi olanın bir tetikleyici unsur olduğunu gözardı etmemek gerekir.”

“Filmde çoğu karakterin bir iyisi, bir de kötüsü var. Zeniba ve Yubaba örneği.”

“Aslında bana göre herkes iyi. Yubaba'nın bile kendi bebeğine sevgi göstermesi, onun çok kötü biri olmadığı kanaatini veriyor bana. Zeniba, Yubaba'ya göre daha merhametli bence. Yüzsüz, yalnızlığın ona verdiği karamsarlık nedeniyle saldırgan. Aslında o da özünde iyi bir karakter. Haku ve Chihiro, filmin ana karakterleri ve bu ikili, sevginin nasıl bir bağ olduğunu bize kanıtladılar.”

“Kötüler nicelik olarak fazla olsa da, iyiler nitelik olarak baskın çıkmaktadır. Öyle ki, zaman zaman iyi ve kötünün bile yer değiştirdiği bu düzen içerisinde tek 'masum' kalan köleler, yani insanlar oldu.”

“Chihiro çocuk ve iyiliğe karşılık geliyor. Haku, mantıklı olmaya zorlanan iyi bir çocuk. Nehir Ruhu, temizlenme aracıdır. Yüzsüz, iyiliği arayan ve her şeyin farkında

sinematek.tv

bir ruh. Zeniba ve Yubaba birbirine zıt ikiz kardeşler.”

“Filmde, bilmediğimiz bir ortama girmenin bizi kötü şekilde etkileyeceği, fakat sevginin ve umudun her şeyin üstesinden geleceği anlatılmıştır.”

“Chihiro, sıradan küçük bir kızdır. Yaşadıkları ona zorluklarla mücadeleyi öğretmiş, iyi kalbi sayesinde diğer karakterleri etkilemiştir. Haku ile birbirlerine duydukları sevgi sayesinde ailesini, kendisini ve Haku'yu kurtarmıştır. Haku, bir nehir ruhudur. Yubaba'nın eline düşünce ismini ve geçmişini unutmuş, büyü yüzünden onun etkisi altına girmiştir. Gerçek sevgi, kurtulmasını sağlamıştır. Büyü altındayken kötü bir karakter izlenimi yaratırken, Chihiro ile geçen sahnelerde kalbindeki iyilik ortaya çıkmaktadır. Zeniba, Yubaba'nın zıt karakterli ikiz kardeşidir. Yubaba ile Yin ve Yang gibiler. Zeniba, iyi kalpli ve mütevazi bir cadı. Yubaba, Banyo Evi'nin sahibi ve maddiyata düşkün, kötü kalpli bir cadı. Bencil yapısı dikkat çekiyor.”

“Chihiro, içinde sevgi olan küçük bir kız çocuğu ve cesur bir karakter. Nehir Ruhu, Haku'nun gerçek ruhu. Yubaba tarafından hapsedilmiş bir ruh. Zeniba, Yubaba'nın tam tersi iyi bir karakter. Yubaba, kötü bir karakter.”

“Chihiro, iyi biri ve ailesini kurtarmak için çabalıyor. Haku ise daha önceden kimliğini çaldırmış ve unutmuş. İyi biri olmasına rağmen, Yubaba'nın yanında olduğu için herkes onu kötü olarak biliyor. Zeniba, Yubaba'nın ikiz kardeşi olmasına rağmen, aralarında dağlar kadar fark var. Yüzsüz yalnız.”

“Chihiro ve Haku, zorluklar karşısında yılmadan çalışılırsa, başarılabileceğini tasvir ediyor. Zeniba ve Yubaba, ilgilenilince herkesin biraz daha iyi şeyler yapıp, içindeki nefreti yok edebileceğini gösteriyor.”

“Filmde tamamen kötü karakter yok bence. Herkes, bir an iç dünyası ve arzularına göre sert ve kötü olabiliyor. Ancak, onların da bazen iyi tarafları ortaya çıkabiliyor. Banyo Evi'ndeki işler ya da düzen, ardından olaylar zinciri, 'iç dünya' arınmasına ve iyiye sevk ediyor. Filmin sonunda herkes iyiydi, zaten süreç de son bulmuştu.”

“İyi – Zeniba, kötü – Yubaba. İkiz kardeş, tek yumurta ikizi olmalarına rağmen,

sinematek.tv

zıtı karaktere sahip iki kişidir.”

“Chihiro, iyi olanın, inanmanın ödülünü, filmin sonunda, başarmak için çabaladığı her şeyin üstesinden gelerek alıyor ve iyiye, güzele ulaşarak, iyiliğin kazanacağını gösteriyor.”

4.1.6.3.1. Üçüncü Grubun Yanıtlarının Dağılımı

Bu yanıtlar, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 24

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyi-kötü ayrımı, karakterleri iyi ve kötü olarak ayırma	9	0,474
İyi-kötü dönüşümü, iç içeliği	6	0,316
Sevgi ve iyilik ile evrim	4	0,21
Toplam	19	1,00

Bu örneklem grubunda da en büyük yüzde, 47,4 ile yine iyi-kötü ayrımındadır. İyi-kötü dönüüşümü ve iç içeliğine yapılan atıf, yüzde 31,6 olarak ortaya çıkmaktadır.

4.1.6.4. Toplam Yanıtların Dağılımı

Soruya tüm katılımcıların verdiği yanıtların değerleri ise şu şekildedir:

sinematek.tv

Tablo 25

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyi-kötü ayrımı, karakterleri iyi ve kötü olarak ayırma	35	0,514
İyi-kötü dönüşümü, iç içeliği	23	0,338
Sevgi ve iyilik ile evrim	10	0,147
Toplam	68	1,00

Bu tablodan da görüyoruz ki, toplumun kültürel algısından beklendiği üzere, tüm katılımcı grubunun değerleri ele alındığında, en büyük oran, yüzde 51,4 ile iyi ile kötünün ayrımına aittir. İyi ve kötü dönüşümüne, iç içeliğine ise, yüzde 33,8'lik bir oranda atıf yapılmıştır.

4.1.7. Filmin Geneli Üzerine Yorumlar

Son olarak, katılımcıların filmin anlattığı hikayeyle ilgili genel yorumlarına bakalım:

4.1.7.1. Birinci Grubun Yorumları

İlk 44 deneğin yanıtları, aşağıdaki gibidir:

“Film, iyinin ve kötünün ayrı dünyalarını anlatıyor. Ayrıca filmde sıfatların, isimlerin değişiminin mekansal boyutu ele alınıyor. Kötünün dünyasında sıfatların ve isimlerin, niteliklerin değişimi var.”

“İyi ile kötü arasında geçen süreçte, insanın ruhunda neleri beslediği ve nelerle karşılaştığını görebildik. Ayrıca bunun üstesinden de gelebileceğini, yeni bir dünyayı ve yaşamı da gördük.”

“Filme aslında azmin, iradenin, savaşmaın gücü diyebiliriz. Vazgeçmeyen bir kız ve onun sevgisi, bütün imkansızlıkları aşıyor.”

sinematek.tv

“İyiliğin ve sevginin her türlü engeli aşabileceği.”

“Küçük bir kızın hayal dünyasında yolculuğu. Küçük kızın ruhlar dünyasına gitmesi (bir sınavdan geçmesi), o dünyada ailesini kaybetmesi, Haku'nun yardımıyla ailesini geri kazanması.”

“İnsan istediklerini gerçekleştirebileceğine inandığı takdirde, başarı kaçınılmazdır.”

“Film, küçük bir kızın yaşantısını anlatıyor. İnsanlar, kötülüklerden arınmak için banyo yapıp ruhlarını temizlemektedir. Ancak, insanlarda iki niyet (iyilik-kötülük) olduğu için, oradaki hayvanlardan farklı olup kokmaktadırlar.”

“Mutluluğun olmadığı, sadece çalışarak yaşayan bir toplum düzeni İyiler ve kötüler var. Saf sevgi kurtarıcı olabilir. Dünyayı kurtaracak olan budur. Büyüklere saygı ve itaatin önemi, onlardan öğreneceklerimiz olduğu. Söz vermenin önemi.”

“Film, hayattaki iyi ve kötü dengesini anlatıyor. İnsanın hayatta hem yalnız hem de yardımlaşmadan tek başına tutunamayacağını anlatıyor.”

“Bence film, başarılamayacak hiçbir şeyin olmadığını anlatıyor. Sevginin büyük bir güç olduğunu, sevgiyi hissedebildiğimiz sürece kaybetmeyeceğimizi vurguluyor.”

“Olumlu karakterde bir kız, domuza dönüşen anne ve babasını kurtarmak için ruhların dünyasına giriyor ve bu dünyada karşılaştığı zorluklar, başına gelenler filmde anlatılıyor.”

“İnsan ruhunun aslında ne kadar kirli, ne kadar arınmaya muhtaç olduğunu gördüm. Ayrıca iyiliğin ve kötülüğün kimden geleceğinin belli olmayacağı anlatılıyor.”

“Ruhlar alemine düşen bir aileyi, orada mücadele eden küçük kızı anlatıyor. Küçük kız, yalnızca ailesini kurtarmak istemiyor. İyi bir insan olarak hareket ediyor ve çevreye karşı duyarsız kalmıyor. Yaptığı iyilikler sayesinde hayatta kalıyor ve saygıdeğer biri haline geliyor.”

“Film bence, gerçek hayatta ruhları kirlenen insanların unuttukları duyguları bir yabancı kızla hatırlamalarını anlatıyor.”

“İyinin sistem içerisindeki varoluş mücadelesi. Mutluluğu aramanın yöntemi.

sinematek.tv

Sistem ve işleyişi: Kapitalizmin kendi içinde, kendisiyle mücadelesi. İyi olanın – çalşanın kapitalizm tarafından ödüllendirilmesi.”

“İyi ve kötünün yarışında, hangisinin başarılı olduğu.”

“Film, iyilik – kötülük kavramlarını anlatıyor.”

“Paranın hükmettiği bir dünya, ruhları çalınmış insanların yaratıklara dönüşmesi ve çürümüşlüğü anlatıyor. Ruhların her yerde gezmesi, insani duyguların ölmesinin zor olduğunu gösteriyor.”

“Anne ve babasını kurtarmak isteyen bir kızın verdiği mücadelenin anlatıldğı filmde, kız kötü insanlara ve ruhlara karşı durmaya çalışıyor. Kız mücadeleyi, kendisine yardımcı olan Haku, bir kadın ve Nehir Ruhu'ndan kalan bir parça sayesinde kazanıyor.”

“Ruh arınmasını ve iyilik – kötülük dengesini anlatıyor. Bir nevi Yin – Yang felsefesi.”

“Bana göre film, dünyadaki düzenden bahsetmektedir. Bu düzende herkesin bir yeri ve konumu olduğundan, herkesin kendine verilen rolü oynadığını söylemektedir. Kapitalizmin insanları muhtaç ve köle haline getirdiği anlatılmaktadır.”

“Film, bir otoritenin yönetimi altına girmiş bir halkın, söz hakkı bile olmadan iktidarın istediği şekilde çalıştırıldığını anlatıyor. Filmde bu mekanın üzerindeki ağırlıklardan kurtulma yeri olarak anlatılmış. Bu mekanda çalıştırılanlar da, yönetimin onlara zorla öğrettiği gibi, çıkar hissi ağır basan kişilikler haline gelmiş.”

“Bir çocuğun başından geçenleri, çocuğun hayatta kalmak ve ailesini kurtarmak için mücadele etmesini gösteriyor.”

“İyi ile kötü arasındaki farkları anlatıyor. Ancak bir çocuğun temiz ve iyi olabileceğini, insanların çoğunluğunun kirlendiğini... iyi olanın da karşılığını aldığını anlatıyor. Ruhların Banyo Evi'ne gelerek kötülüklerden arındığını söylüyor. Tıpkı insanların ibadet ederken içlerinde hissettiği rahatlama duygusu gibi...”

“Filmde iyi ve kötü dengesi vardır. Hikayenin tamamı, belirli imgeler kullanılarak anlatılmıştır. İnatçı bir kızın annesi ve babası için bütün düğümleri çözmesi

sinematek.tv

yer almıştır.”

“İnsanların hırslarına yenik düşmesi sonucu yaşadığı değişim, onları canavara dönüştürüyor. Bütün dünyevi arzulardan kurtulmuş olanlara bu insanlar kötü kokuyor. Ruhun arınmasını anlatan bir film.”

“Film, küçük bir kızın cesareti yanına alarak çıktığı uzun yolculuğu ve bu yolculukta başına neler geldiğini anlatmaktadır.”

“Film bence, insanların ilişkileri, davranışları, kültürleri üzerine yapılmış. Bedenlerin, ruhlar olmadan anlamsız olduğunu, baskı ve korku ile düzenin sağlanamayacağını ve hümanizmin hayattaki yerini anlatmak istiyor. Paranın sadece yanılsama olduğunu, yaratılana kulluk ettiğimizi gösteriyor.”

“Her şeyin bir ruhu olduğunu, yaşamımızda var olan iyi ve kötünün bir arada bulunduğunu, iyinin her zaman kötüyü yenebilme gücüne sahip olduğunu, doğayla oynayan insanın kendi yaşamına son vermeye doğru gittiğini, bunun farkına vararak yanlışlardan dönülebileceğini anlatıyor.”

“Filmde kapitalist sistemin eleştirisi yapılmakta. İnsanların ruhlarının satın alınarak köle gibi çalıştırılmaları anlatılıyor. Zengin biri altın dağıttığında, herkes onun kölesi oluyor; sorgulamadan onun için çalışıyor. Chihiro adlı küçük masum kızın, vahşi kapitalizm ortamında nasıl mücadele verdiğinin anlatımı.”

“Ruhlar arasında farklı olarak bir insan olması, Chihiro'nun ailesini kurtarmak için yaşadığı zorluklar anlatılır. Haku ile geçmişten gelen bağlantısı, onu kurtarması ve ismini, kimliğini ona geri kazandırması ve gerçek sevgi anlatılır.”

“Küçük bir kızın başından geçen olaylar ve kızın iyi kalpliliğiyle her şeyin üstesinden gelmesi anlatılıyor.”

“Açgözlü olmak ve gereksiz merak yüzünden insanların hayatı alt üst olabilir. Chihiro'nun annesinin ve babasının çok yemek yemekten domuza dönüşmesi gibi.”

“Mücadele ruhunu anlatıyor. Mücadelenin peşinden koşan birinin yaş sınırlaması olmaması gerektiğini göstermeye çalışıyor. Başka bir perspektiften bakacak olursak, mücadele eden kişi bir çocuk ve günümüze göre değerlendirecek olursak,

sinematek.tv

çocuklar yetişkinlere göre daha mücadeleci ve kararlı bir yapıya sahip. Başarmak ve amacına ulaşmak için her tehlikeyi göze alan biri var bu filmde.”

“Filmde, insanların ruhlarını arındırmak istemeleri anlatılmaktadır. Yaşadığımız süre boyunca birçok hata ve kötülük başımıza gelir ve bunlardan kurtulmak isteriz. Filmde arınma, temizlenme konusu anlatılmaktadır.”

“Yeni bir ortama ayak uydurmak. Kendi benliğiyle yeni bir şeyler katmak.”

“Sevginin gücü, kötülüğün hiçbir canlıya bir yarar sağlamayacağı ve her zaman iyiliğin ve sevginin kazanacağı anlatılıyor. Mücadeleci ve savaşçı olmanın önemine de değinilmiş.”

4.1.7.1.1. Birinci Grubun Yorumlarının Dağılımı

Bu yanıtlarla ilgili değerler, aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 26

Kavramlar	Sayı	Yüzde
İyi ve kötü dünyası, süreci, dengesi	11	0,24
Sevginin, iyiliğin gücü	9	0,196
Azim, irade, cesaret, mücadele	7	0,152
Kapitalizm, sistem, düzen	5	0,108
Arınma	4	0,087
Birlik, yardımlaşma	3	0,065
İnsan ruhunun kirliliği	2	0,043
Yeni dünya, yeni yaşam	2	0,043
Doğa tahribatı	1	0,022
Açgözlülük	1	0,022
İnsan ruhunun içindekiler	1	0,022
Toplam	46	1,00

sinematek.tv

Bu katılımcı grubunda yüzde 24 oranıyla en çok “iyi ve kötü dünyaları, süreci ve dengesi” gibi kavramlara atıf yapılmıştır. Öte yandan, sevginin ve iyiliğin gücü, yüzde 19,6 ile ikinci sıradadır.

4.1.7.2. İkinci Grubun Yorumları

Şinto inanışındaki kavramlara atıf yapan katılımcıların verdiği yanıtlar ise şöyledir:

“Ruhların dünyasına giren sevgi dolu bir kızın yaşadıklarını anlatıyor. Bence filmde anahtar kelime 'sevgi'. Bu yüzden kurtuluyor belki de.”

“Film, sevgi üzerine, içgüdüler üzerine kurulu bir tema şeklinde gelişmekte. Kişiyi bir anda farklı dünyalara götürüp testlerden geçirmektedir.”

“Yıllar önce nehre düştüğünde küçük kızın kurtulmasına yardımcı olan Kohaku'nun kurtuluşu için Chihiro geliyor. Tek başına ailesini kurtarmak için küçük bir kızın yaptıklarını ve yaşadıklarını anlatıyor.”

“İyi bir insanın, hayatını ve ailesini geri alabilmek için kötü ruhlara bile katlanabileceğini, iyi yönünü hiç kaybetmeden kazanan ve direnen kişilerin hikayesini anlatıyor. İnsanların kötülüğün karşısında duran yapısını ortaya koyuyor.”

“Kararlı ve iyi olanların her zaman hakettiği karşılığı aldığı, Sen karakteri üzerinden anlatılıyor. Ayrıca, onun insan olması başta dışlanmasına sebep olurken, daha sonra bu durumun herkese yararı dokunuyor.”

“Konu, kirlenmiş ruhların temizliği ve kötülükler arasında bir küçük kızın nazik ve ince davranışları sayesinde kendini sevdirip iyilik görmesi. Tabi, bir de açgözlü olan ailesinin izinsiz yedikleri yemeklerden dolayı düştükleri domuz halleri.”

“Ruhların kirlendiği, arınmak için Banyo Evi'ne girdiği, ruhumuzu gereksiz şeylerle kirlettiğimiz.”

“Chihiro, yeni bir yere alışmaya çalışıyor. Bu, aslında dünyaya gelen her insan demek. İnsanlar karakterleriyle nasıl biri olduklarını dünyadaki tercihleriyle belli eder. Bunun temelinde sevgi vardır.”

sinematek.tv

4.1.7.2.1. İkinci Grubun Yorumlarının Dağılımı

Bu yanıtlar, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

Tablo 27

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Sevgi, iyilik	5	0,417
Arınma	2	0,166
Yeni dünya, yeni yaşam	1	0,083
İnsan ruhunun kirliliği	1	0,083
Açgözlülük	1	0,083
Kararlılık	1	0,083
Yardımlaşma	1	0,083
Toplam	12	1,00

Bu katılımcı grubunda bulunanlar, ilk katılımcı grubundan oldukça farklı bir biçimde, iyi ve kötü dünyalarından hiç bahsetmemiştir. En çok ise, yüzde 41,7 ile “sevgi” ve “iyilik” kavramlarına atıf yapmışlardır.

4.1.7.3. Üçüncü Grubun Yorumları

Geriye kalan nötr katılımcı grubunun yanıtları ise aşağıda sıralanmıştır:

“Sevgi ile her şeyin üstesinden gelinebileceği, zorlukların aşılabileceğini gördük.”

“Ne kadar enteresanlık olursa olsun, sonuç yine aynı duyguya çıkıyor: 'sevgi'”

“Değişik ya da yeni bir ortama, sevgi var olduğu sürece alışılabileceğini anlatıyor. Sevgi ve insana verdiği güç.”

“Filmde, hayatta birtakım zorluklarla karşılaşıldığında, umulmayacak durumlarla baş edilebileceğini gösteriyor. Her insan hata yapabilir, ama içindeki sevgi ve inancı kaybetmezse, aşamayacağı zorluk, elde edemeyeceği bir hedef yoktur.”

sinematek.tv

“Sevginin, en zor şeylerin bile üstesinden gelebileceğini gördük.”

“Sevginin, her şeyin anahtarı olduğu, imkansız gibi görünen şeylerin bile aşılabileceğini anlatıyor bu film.”

“Büyüklerin 'mantıklı' kötü dünyasında işlerin her zaman yolunda gitmediğini, saf sevginin çocuk vasıtasıyla bu dünyaya girdiğinde çocuk 'ruhunun' malum dünyayı nasıl değiştirdiğini görüyoruz.”

“Kapitalizm denen canavarın, insani değerlerin kaybolmasına neden olduğunu; hayatın çalışmaktan ibaret olduğu, insanların kendine zaman ayıramadığı durumları gözlemledim.”

“İnsanların işleriyle çok meşgul olduğu ve sevginin gücünü unuttuğu...”

“Film, yetişkin bireylerin tüketim toplumu içinde kaybolma, tektipleşme serüvenini anlatırken, kurtuluşun hayalgücünün peşinde koşabilen, tüketim çılgınlığına kapılmamış veya buna karşı koyabilen bireylerde olduğunu vurguluyor. Chihiro'nun 'kirlenmemiş' bir çocuk olması, diğer tüm karakterlerin yetişkin seçilmesi önemlidir.”

“Sevginin gücü, her şeye yeter.”

“İnsanların, sahip oldukları ruhlar kirlendiğinde, bir hayandan farklarının kalmadığı, ancak kirlenmiş bu ruhların arındırılabileceğini anlattığını düşünüyorum.”

“Sistemin, insanı köle gibi yönettiği. Bunun içerisinde sevginin önemli olduğu.”

“- Kapitalist sistemi ve aşırı tüketimi anlatıyordu.

- Sevgi, geleneklere bağlılık ve sadakati anlatıyordu.

- İyilerin (sevginin gücü) her zaman kazanacağını anlatıyordu.

- Sadakat, sevgi ve insan hayatının asla materyallerle ölçülemeyeceğini anlatıyordu.”

4.1.7.3.1. Üçüncü Grubun Yorumlarının Dağılımı

Söz konusu yanıtların değerleri, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

sinematek.tv

Tablo 28

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Sevgi	11	0,687
Tüketim toplumu, tektipleşme	2	0,125
Mücadele, kararlılık, inanç	1	0,0625
Sistem, kapitalizm	1	0,0625
Arınma	1	0,0625
Toplam	16	1,00

Bu katılımcı grubunun katılımcıları da, yine aynı şekilde, yüzde 68,7 gibi yüksek bir oranla, “sevgi” kavramına atıf yapmış ve iyi – kötü dünyalarından hiç söz etmemiştir.

İlk katılımcı grubunun, içerisinde yaşadığımız kültüre en yakın duran ve “günah”, “kötülük” gibi kavramlara atıf yapan katılımcı grubu olduğu düşünüldüğünde, bu sorunun cevabı olarak en çok “iyi – kötü dünyası, süreci ve dengesi” atfı yapmaları, iyi ve kötü kavramlarını ayıran ikili düşünceye en yatkın katılımcı grubu olmaları olarak yorumlanabilir. Bu durum da yine, daha önceki katılımcı sınıflandırmasında verdikleri yanıtlarla tutarlıdır.

4.1.7.4. Toplam Yorumların Dağılımı

Bu soruya bütün katılımcıların verdiği yanıtlar ise, aşağıdaki tabloda incelenmiştir:

sinematek.tv

Tablo 29

Kavramlar	Sayı	Yüzde
Sevgi, iyilik	25	0,338
İyi ve kötü dünyası, süreci, dengesi	11	0,149
Azim, irade, cesaret, mücadele, kararlılık	9	0,121
Arınma	7	0,095
Kapitalizm, sistem, düzen	6	0,081
Yeni dünya, yeni yaşam	3	0,04
Birlik, yardımlaşma	3	0,04
İnsan ruhunun kirliliği	3	0,04
Açgözlülük	2	0,027
Tüketim toplumu, tektipleşme	2	0,027
Doğa tahribatı	1	0,014
İnsan ruhunun içindekiler	1	0,014
Yardımlaşma	1	0,014
Toplam	74	1,00

Katılımcıların tamamının verdiği yanıtlar da, “sevgi ve iyilik” maddesi, yüzde 33,8 ile en yüksek orana sahip olurken, “iyi ve kötü dünyası, süreci, dengesi” yüzde 14,9 ile ikinci sıradadır.

sinematek.tv

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ruhların Kaçışı filminde, daha önce de belirtildiği gibi, Şinto inanışı ile ilgili pek çok sembol bulunur. Bunun en büyük nedeni de, elbette ki, yönetmenin içerisine doğduğu kültürdür.

Film, bir Banyo Evi'nde geçmektedir ve hatta filmdeki en büyük Şinto atıflarından biri, ilk önce kokuşmuş bir ruh zannedilen Nehir Ruhu'nun yıkanmasıdır. Bu sahne, hem görsel olarak, hem süre olarak, hem de simgesel olarak oldukça önemlidir. Katılımcıların genel olarak Banyo Evi ve ruhların neden buraya yıkanmaya geldiği üzerine olan soruya verdiği yanıtlara baktığımızda, neredeyse tamamının **arınma** ve **temizlenme** gibi kavramlara atıf yaptığını görürüz. Ancak, söz konusu arınma ve temizlenme ne ile ilişkilidir?

İşte bu nokta, kültürün devreye girdiği noktadır. Katılımcıların yüzde 60'ı, söz konusu sahneyi, günahlardan, kötülüklerden ya da hatalardan arınma olarak nitelendirmiştir. Bir başka deyişle, ruh kötülük yapmış, günah işlemiş ve yanlış davranmıştır; bu nedenle de arınmaya ihtiyacı vardır.

Oysa, daha önceden de belirtildiği gibi, Şinto inanışı, eylemleri iyi ya da kötü, günah ya da sevap olarak ayırmaz. Şinto, arınmaya ve temizlenmeye önem verir, çünkü gündelik hayat bizi kirletir ve berrak bir zihne, saf ve güleç bir kalbe sahip olmamızı, her şeyin içerisindeki kutsallığı görebilmemizi engeller. Bu nedenle eylemler, sadece kirleten ve arındıran olarak ayrılır ve içkin olarak **kötü** sınıflandırması yoktur.

Oysa, içerisinde yaşadığımız coğrafyadaki inanç sistemleri, iyi ve kötü kavramları arasına net bir çizgi çeker ve eylemleri bu şekilde sınıflandırır. Bu sınıflandırmanın bireyin zihninde oluşması için, söz konusu kişinin bireysel olarak o inanç sistemine inanıyor olmasına gerek yoktur denilebilir. Kültür, söz konusu bireyin zihnine bu tohumları eker.

Tam da bu nedenle, beklenildiği gibi, katılımcıların çoğunluğu söz konusu arınma sürecini, günah, kötülük ve yanlış kavramlarıyla ilişkilendirmiştir. Söz konusu

sinematek.tv

arınma kavramını, Şinto dinine yakın kavramlarla bağlantılandıran katılımcıların oranı ise, yalnızca yüzde 12'dir. Geriye kalan yüzde 28 ise, ya herhangi bir atıf yapmadan arınma veya temizlenme kavramlarından bahsetmiş ya da başka kavramlara (örneğin sistem, kapitalizm) atıf yapmıştır.

Diğer yandan, Carl Gustav Jung ve kolektif bilinçdışı teorisi ile de bu konu incelenebilir. Teori, tüm insanlığın zihninde var olan, kültürden ve zamandan bağımsız ortak sembollerden söz eder, fakat bu sembollerin kullanımının kültürden kültüre değişebileceği hususuna da değinir.

Buradaki arınma, işte söz konusu ortak semboldür. Ancak bir inanış, bu sembolü berrak bir zihne kavuşma ile ilişkilendirirken; bir diğeri, iyiliğe doğru bir evrim olarak kabul eder. Şüphesiz ki, elde edilen sonuçlar, iki kültürün sembol kullanımının ortak olduğunu ve birbiriyle örtüştüğünü söylemez. Ancak yine de, söz konusu yorumların, aynı ritüelin farklı yorumları olduğu düşünülebilir. Arınma kavramı ve temizlik, yalnızca Şinto'da değil, tektanrılı dinlerde de karşımıza çıkar. İslam dinindeki abdest ve Hristiyanlık'taki vaftiz bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu anlamda da, bulguların Jung'un teorisine zıt olmadığı yorumu yapılabilir.

Peki, bu soruya verilen cevaplarda yapılan atıflara göre katılımcılar gruplandığında, söz konusu katılımcıların diğer sorulara verdiği yanıtlar birbirlerinden nasıl farklılaşır?

Bu gruplandırmaya göre, kötülük ve günah kavramlarına atıf yapan ilk 44 deneğin, insanların neden Banyo Evi'ne alınmadığı ve neden ruhlara kötü kokulu geldiğiyle ilgili soruya verdiği yanıtta “İnsanın günahkarlığı, güce tapması; nankörlüğü, bencilliği, doyumsuzluğu, kirliliği”, yüzde 60 ile ilk sırada yer alırken; Şinto kavramlarına atıf yapanların verdiği yanıtlarda ilk sıra yüzde 44,5 ile “Ruh – beden ikiliği; bedene hapsolma, ruhun bedende yaşaması”na aittir. Diğer nötr katılımcı grubu ise, yine yüzde 53 ile insanın kirliliğinden, kötülüğünden bahsetmiştir. Tüm katılımcı grubuna bakıldığında ise, aynı kavram yüzde 55 ile yine ilk sırada yer alır.

Görülüyor ki, yalnızca Şinto değerlerine atıf yapan grupta insanın kirliliği ilk

sinematek.tv

sırada yer almaz. Her ne kadar, yüzde 33,3 ile ikinci sırada yer alsa da, gruplar arasında bir fark olduğu gözlemlenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, söz konusu katılımcı grubunun sayı olarak azlığı, bu karşılaştırmayı bir miktar zorlaştırır.

Öte yandan, katılımcıların toplamının da en çok insanın kötü ve kirli yanlarına atıf yapması, yine içerisinde yaşadığımız kültürle bağlantılıdır yorumu yapılabilir. Bunun bir nedeni, söz konusu kültürün iyi ve kötü arasına kesin sınırlar çiziyor olması, bir diğer nedeni de, inanç sistemlerinin insanın günaha, kötülüğe yatkınlığına işaret etmesidir.

Yine, ilk 44 deneğin verdiği yanıtlarda ikinci en yüksek oran yüzde 20 ile ruh-beden ikiliği ve ruhun bedenden ayrılmamış olmasıdır. Bu madde, ikinci grupta ilk sıradayken, üçüncü grupta ise yüzde 17,6 ile yine ikinci sırada yer alır. Katılımcıların geneline bakıldığında bu oran, yüzde 22 ile yine ikinci sıradadır.

Ruh ve bedenin birbirinden ayrı iki varlık olarak görülmesi, ruhun yalnızca bu dünya için bir bedene girmesi ve ölümle beraber o bedeni terk etmesi, bu coğrafyanın sahip olduğu inanç sistemlerinin öğretileriyle örtüşür.

Bir diğer önemli ve sembolik olarak oldukça değerli olan soru, Nehir Ruhu'nun yıkanma sahnesiyle ilgilidir. Daha önce Banyo Evi ile ilgili sorulara günah ve kötülük kavramlarıyla yanıt veren ilk 44 katılımcı, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu soruya da en çok, yüzde 30 oranı ile, “kötülüklerden, günahlardan ve hatalardan arınma” yanıtını vermiştir. Şinto inanışlarına atıf yapan grup ise, ilk sıraya yüzde 54,5 ile “arınma, temizlenme ve tazelenme”yi koymuştur. Ancak burada önemli olan nokta, söz konusu grubun bu kavramlardan bahsederken, kötülüğe ve günaha değinmemiş olmasıdır. Nötr grup ise, ilk sıraya yüzde 28 ile önyargıyı koymuştur. Katılımcıların toplamına baktığımızda ise ilk sırayı yüzde 25,4 “önyargı, görüntünün yanıltıcılığı” alırken, onun hemen ardından ikinci sırada yüzde 22,4 ile “kötülüklerden, günahlardan arınma” gelir.

Bu sonuçlara baktığımızda, katılımcı grupları arasındaki fark oldukça açıktır. Daha önce günah ve kötülükten bahseden, bir başka deyişle iyi-kötü ayrımı yapan katılımcıların, yine en çok aynı kavrama atıf yaptığı görülür; öte yandan daha önce

sinematek.tv

Şinto inanışına paralel cevaplar veren bireyler, bu noktada da arınma sürecini günah ya da hata ile bağdaştırmaz. Söz konusu 9 katılımcıdan hiçbirinin bu soruda kötülük, günah ya da yanlıştan bahsetmemiş olmasının belirtilmesinde de fayda vardır.

Öte yandan, iyi-kötü dengesi ile ilgili soruda, katılımcıların verdiği yanıtlar oldukça açıktır. Daha önce günah ve kötülük kavramlarına atıf yapan ilk 44 kişilik katılımcı grubu, en büyük atfı, yüzde 57,9'luk oranla iyi-kötü ayrımına ve karakterlerin iyi ve kötü olarak ayrılmasına yapar. İyi-kötü dönüşümü ve iç içeliğinin oranı ise yüzde 31,5'tir. Öte yandan, daha önce Şinto inanışına paralel yorumlar yapan 9 katılımcı, ilk sıraya yüzde 45,4 ile iyi-kötü dönüşümünü ve iç içeliğini koyarken, iyi-kötü ayrımı ve karakterleri iyi ve kötü olarak ayırmak yüzde 36,3 ile ikinci sıradadır. Nötr grupta ise iyi-kötü ayrımı, yüzde 47,4 ile birinci sırada, iyi-kötü dönüşümü yüzde 31,6 ile ikinci sıradadır. Son olarak tüm katılımcı grubuna baktığımızda, yine ilk sırada yüzde 51,4 ile iyi-kötü ayrımını ve karakterleri iyi-kötü olarak ayırmayı; ikinci sırada ise yüzde 23 ile iyi-kötü dönüşümününü ve iç içeliğini görürüz.

Bu sorulara verilen yanıtlardan elde edilen sonuçlar da şaşırtıcı değildir. Her şeyden önce, katılımcıların toplamına baktığımızda, en yüksek oranın iyi ile kötüyü birbirinden ayırma vurgusuna ait olduğunu görürüz. Bu da, içerisinde yaşadığımız toplumla ve kültürle oldukça paraleldir. Uzak Doğu kültürü ve inanışları, bu kavramlar arasına kesin bir çizgi çekmez ve onların dönüşümüne, iç içeliğine vurgun yaparken, Batılı kültürlerde keskin ayrımlar daha yaygındır.

Detaylara baktığımızda ise, Banyo Evi ile ilgili sorularda günahtan ve kötülüklerden bahseden grubun ve aynı şekilde nötr grubun da, bu soruda da ilk sıraya iyi-kötü ayrımını koyduğunu ve karakterleri iyi ve kötü olarak ayırdığını görürüz. Bu ayrımı gerçekleştirmeyen tek grup, Banyo Evi ile ilgili sorularda Şinto inanışlarına paralel yanıtlar veren 9 katılımcıdır. Bu katılımcıların en yüksek atıf yapma oranı da, yine tutarlı bir şekilde iyi ve kötü dönüşüme ve iç içeliğine aittir.

Katılımcı grupları arasındaki söz konusu karşılaştırma, bize elbette birtakım sonuçlar verir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, Şinto inanışına paralel yanıtlar

sinematek.tv

veren katılımcı grubunun sayıca oldukça az olması, söz konusu karşılaştımayı bir anlamda zorlaştırır.

Katılımcı grubunun geneline baktığımızda ise, verilen yanıtların, içerisinde yaşadığımız kültüre ve bu kültürün sahip olduğu inanç sistemine çoğunlukla paralel olduğu görülür. Bu anlamda, kültürün algıyı ve sembolleri yorumlamayı etkilediği; bireylerin iletileri, içerisinde büyüdükleri ve sosyalleştikleri kültürün çerçevesi ile algıladıkları söylenebilir.

Öte yandan, yukarıda da belirtildiği gibi, tüm insanlıkta ortak olan birtakım semboller vardır. Söz konusu sembollerin yorumları ve kullanımları, kültürden kültüre değişse de ve bu semboller farklı yananlamlar kazansa da, bir açıdan benzer anlamlara işaret ettikleri söylenebilir. Tıpkı arınma kavramının pek çok inanışta var olması, fakat **arınma**nın anlamının ve yerel amacının kültürden kültüre farklılık göstermesi gibi.

Bir başka husus da, bir kültürün üyelerinin çoğunluğunun sembolleri kendi kültürlerine uygun olarak algılıyor olmasına rağmen, söz konusu sembolleri, sayıca az olsalar da bu çerçevenin dışına çıkarak yorumlayan bireylerin varlığıdır.

Sonuç olarak, bir sanatçının ya da iletişimcinin eseri, kendi kültüründen izler taşır ve bu eserin yorumları farklı kültürlerden gelen kişiler tarafından farklı şekillerde yorumlanabilir. Şüphesiz ki, bu çalışmada ele alınan filmi bir Japon'un izlemesiyle bir Türk'ün izlemesi aynı şeyi ifade etmeyecektir. Ancak bu, evrensel bir sanatın ya da iletişimin mümkün olmadığı anlamına gelmez. Öte yandan, bazı sembollerin ve iletilerin, yerelliklerine ve yerel yorumlarına bağlı olarak, farklı yorumlamalara ve algılara neden olacağı da açıktır.

Şüphesiz ki, belirli bir kültürden beslenmiş bir sanat eserinin ya da iletinin, yalnızca o kültürden gelen kişiler için bir şey ifade edeceği söylenemez. Bunun nedenlerinden biri, yaratım süreci sonrası, izleyicilerin, sanatçıdan ya da iletişimciden bağımsız yorumları; eserin yaratıcısından ayrılıp özgürleşmesidir. Bir diğer nedeni de, Jung'un söylediği gibi, tüm insanlığın zihninde ortak olan, her kültürde ortaya çıkan benzer ve ortak sembollerdir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, evrensel bir sanattan

sinematek.tv

ve iletişimden söz edilebilir.

Ancak, yine şüphesiz ki, belirli kültürlerin yerel kodları ve belirli sembollerin yerel temsilleri, diğer kültürler için yabancı olabilir. Teorik çerçevede tartışıldığı gibi, bireyin içerisinde yaşadığı kültür, hem benliği ile ilgili fikirlerini, hem görsel algısını, hem de ilişkisel değerlendirmelerini etkiler. O zaman bu noktada da, sanatın ve iletişimin yerelliğinden ve kültürlere özgülüğünden söz edilebilir.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki, evrensel bir sanat ve iletişim elbette ki mümkündür, fakat sanatçının ya da iletişimcinin işi, yerel kodlara geldiğinde zorlaşır. Ancak elbette ki, söz konusu yerel kodların başka kültürlerin mensupları tarafından aynı şekilde çözümlenemeyecek olması, sanatı ve iletişimi evrensel olmaktan çıkarmaz.

sinematek.tv

BİBLİYOGRAFYA

Bal, Mieke ve Norman Bryson, "Semiotics and Art History", **The Art Bulletin**, C. 73, No: 2, 1991, s. 174-208.

Bidney, David: "Myth, Symbolism, and Truth", **The Journal of American Folklore,** C. 68, No: 270, 1955, s. 379–392.

Bigelow, Susan J.: "Technologies of Perception: Miyazaki in Theory and Practice", **Animation**, C. 4, 2009, s. 55-75.

Bolourieh, Fattaneh ve Akbar Alemi: "Modern Mythology in Animation", **Journal of Basic and Applied Scientific Research**, C. 2, No: 8, 2012, s. 8485-8489.

Bowles, Martin. L.: "Myth, Meaning and Work Organization", **Organization Studies**, C. 10 No:3, 1989, s. 405–421.

Boyd, James W. ve Tetsuya Nishimura: "Shinto Perspectives in Miyazaki's Anime Film 'Spirited Away'", **The Journal of Religion and Film,** C. 8 No: 2, 2004, (http://www.unomaha.edu/jrf/Vol8No2/boydShinto.htm)

Breen, John ve Mark Teeuwen: **Shinto in History: Ways of the Kami**, Surrey, Curzon Press, 2000.

Bruner, Jerome S. ve Cecile C. Goodman: "Value and Need as Organizing Factors in Perception. **Journal of Abnormal and Social Psychology**, C. 42, 1947, s. 33-44.

Burke, Kenneth: "Symbol and Association", **The Hudson Review,** C. 9, No: 2, 1956, s. 212-225.

Burke, Kenneth: **Language as Symbolic Action,** California, University of California Press, 1966.

Burke, Kenneth: **On Symbols and Society,** Ed. Joesph R. Gusfield, Chicago, The University of Chicago Press, 1989.

Campbell, Joesph: **The hero with a thousand faces**, Princeton, Princeton University Press, 2004.

sinematek.tv

Carr, Adrian: “Jung, archetypes and mirroring in organizational change management: Lessons from a longitudinal case study”, **Journal of Organizational Change Management**, C. 15, No: 5 2002, s. 477-489.

Chua, Hannah Faye, Julie E. Boland ve Richard E. Nisbett: “Cultural Variation in Eye Movements During Scene Perception”, **PNAS**, C. 102, No: 35, 2005, s. 12629–12633.

Cohen, Percy S.: “Theories of Myth”, **Man, New Series**, C. 4, No: 3, 1969, s. 337–353.

Fulcher, James ve John Scott: **Sociology,** Oxford, Oxford University Press, 1999.

Hall, Edward: **The silent language,** New York, Fawcett Publications, 1966.

Hall, Edward ve Mildred Reed Hall: “Key Concepts: Underlying Structures of Culture”, **Understanding the Cultural Differences: Germans, French, and American**, Boston, Intercultural Press, 1990, s. 1-32

Hansen, Wilburn: “Eye on Religion – Shinto and the Japanese Attitude Toward Healing”, **Southern Medical Journal**, C. 100, No: 1, s. 118-119.

Hardacre, Helen: **Shinto and the State: 1868-1988**, New Jersey, Princeton University Press, 1989.

Hays, Sharon: “Structure and Agency and the Sticky Problem of Culture”, **Sociological Theory**, C. 12, No: 1, 1994, s. 55-72

Hill, Lilian H. (2001). “The Brain and Consciousness: Sources of Information for Understanding Adult Learning”, **New Directions For Adult and Continuing Education**, C. 89, 2001, s. 73-81.

Ho, David Y. F.: “Internalised Culture, Culturocentrism, and Transcendence”, **Counseling Psychologist**, C. 23, No:1, 1995, s. 4-24.

Hoff Kraemer, Christine: “Between the Worlds: Liminality and Self-Sacrifice in Princess Mononke”, **Journal of Religion and Film**, C. 8, No: 1, 2004.

Ji, Li-Jun, Richard E. Nisbett ve Kaiping Peng: “Culture, Control, and Perception of Relationships in the Environment”, **Journal of Personality and Social**

sinematek.tv

Psychology, C. 78, No: 5, 2000, s. 943-955.

Ji, Li-Jun, Zhiyong Zhang Richard E. Nisbett: "Is It Culture or Is It Language? Examination of Language Effects in Cross-cultural Research on Categorization", **Journal of Personality and Social Psychology,** C. 87, No: 1, 2004, s. 57-65.

Jung, Carl Gustav: "The concept of the collective unconscious", **Journal of St. Bartholomew's Hospital (London),** 1936, XLIV.

Jung, Carl Gustav: **Analitik Psikoloji,** Çev. Ender Gürol, İstanbul, Payel Yayınları, 1997.

Jung, Carl Gustav: **Anılar, *Düşler, Düşünceler,*** Ed. Aniela Jaffe, İstanbul, Can Yayınları, 2002.

Jung, Carl Gustav: **On the Nature of Dreams**, Ed. Raymond Soulard ve Kassandra Kramer, Scriptor Press, Portland, 2004.

Kitasawa, Shinjiro: "Shintoism and the Japanes Nation", **The Sewanee Review**, C. 23, No: 4, 1925, s. 479-483.

Kitayama, Shinobu, Hazel Rose Markus ve Masaru Kurokawa: "Culture, Emotion, and Well-being: Good Feelings in Japan and the United States", **Cognition and Emotion**, C. 14, No: 1, 2000, s. 93-124.

Krauss, Robert M., Nancy, M. Curran ve Naomi Ferleger: "Expressive Conventions and the Cross-cultural Perception of Emotion", **Basic and Applied Social Psychology,** C. 4 No: 4, 1983, s. 295-305.

Kukathas, Jo: "Transforming Thinking, Transgressing Borders", **Asian Transformations in Action – The Work of the 2006/2007 API Fellows**, Bangkok, The Nippon Foundation, 2009, s. 61-69.

Levi-Strauss, Claude: **Mit ve anlam,** Çev. Hilmi Yavuz, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1986.

Looser, Thomas: " From Edogaw to Miyazaki: cinematic anime and anime-ic architectures of early and late twentieth cenrury Japan", **Japan Forum**,

sinematek.tv

C. 14, No: 2, 2002, s. 297-327.

Markus, Hazel Rose ve Shinobu Kitayama: “Culture and Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation”, **Psychological Review**, C. 98, No: 2, 1991, s. 224-253.

Matthews, Kate: “Logic and Narrative in 'Spirited Away'”, **Screen Education**, C. 43, 2006, s. 135-140.

Mayumi, Kozo, Barry D. Solomon ve Jason Chang: “The Ecological and Consumption Themes of the Films of Hayao Miyazaki”, **Ecological Economics**, C. 54, No: 1, 2005, s. 1-7.

Mizuno, Toshinari ve Brain Taylor Slingsby: “Eye on Religion: Considering the Influence of Buddhist and Shinto Thought on Contemporary Japanese Bioethics”, **Southern Medical Journal,** C. 100 No: 1, 2007, s. 118-119.

Moist, Kevin M. ve Michael Bartholow: “When Pigs Fly: Anime, Auteurism, and Miyazaki's Porco Rosso”, **Animation**, C. 2, 2007, s. 27-42.

Moriyama, Marie ve Megumi Moriyama, “ Art of Dynamic Symmetry: Ikebana, Japanese Traditional Flower Arrangement” **Forma-Tokyo**, No: 16, 2001, s. 273-278.

Nagel, Joane: “Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture”, **Social Problems**, C. 41 No: 1, 1994, s. 152-176.

Napier, Susan J.: “Confronting Master Narratives: History As Vision in Miyazaki Hayao’s Cinema of De-assurance”, **Positions: East Asia Cultures Critique**, C. 9, No: 2, 2001, s. 467-493.

Napier, Susan J.: “Matter Out of Place: Carnival, Containment, and Cultural Recovery in Miyazaki's 'Spirited Away'”, **Journal of Japanese Studies**, C. 31, No: 2, 2006, s. 287-310.

Nielsen, Niels, O. “Religion and Philosophy in Contemporary Japan”, **The Rice Institute Pamphlet Monograph in Philosophy** Vol XLIII, No: 4, Texas, The Rice Institute, 1957.

sinematek.tv

Nisbett, Richard E. ve Yuri Miyamoto: “The Influence of Culture: Holistic Versus Analytic Perception”, **Trends in Cognitive Sciences,** Cilt: 9, No: 10, 2005, s. 467-473.

Odell, Colin ve Michelle Le Blanc: **Stüdyo Ghibli – Hayao Miyazaki ve Isao Takahata Filmleri,** Çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2011.

Ohta, T: “Shadow of Buddhism and Shintoism in Neurosurgical Practice in Japan”, **Medical Technologies in Neurosurgery – Acta Neurochirurgica Suplement 98**, Ed. Christopher Nimsky ve Rudolf Fahlbusch, Viyana, Springer, 2006, s. 19-24.

Yoshi Oida, Yoshi “From An Actor Adrift”, **Asian Theatre Journal**, C. 10, No: 2, 1993, s. 202-212.

Ono, Yoko: “Nostalgia and Futurism in Contemporary Japanese Sci-Fi Animation”, **Asiascape Occasional Papers**, No: 3, 2008, s. 1-8.

Osmond, Andrew: “Nausicaa and the Fantasy of Hayao Miyazaki”, **The International Review of Science Fiction**, No: 72, 1998.

Parsons, Talcott: **The Social System**, 2. bs., New York: The Free Press, 1965, s. 211-212

Pye, Michael: “Religion and Conflict in Japan with Special Reference to Shinto and Yasukuni Shrine”, **Diogenes**, C. 50, No: 3, 2003, s. 45-59.

Reider, Noriko T.: “Spirited Away: Film of the Fantastic and Evolving Japanese Folk Symbols”, **Film Criticism**, C. 9, No: 3, 2005, s. 4-27.

Renz, Ursula: “From Philosophy to Criticism of Myth: Cassirer's Concept of Myth”, **Synthese,** C. 179, 2011, s. 135-152.

Rosen, D. H., S. M. Smith, H.L. Huston ve G. Gonzalez, G.: “Empirical Study of Associations Between Symbols and Their Meanings: Evidence of Collective Unconscious (Archetypal) Memory”, **Journal of Analytical Psychology,** C. 36, 1991, s. 211-228.

Sivananda, Sri Swami: “Shintoism”, http://www.dlshq.org/religions/shintoism.htm

sinematek.tv

Silverman, Kaja: **The subject of semiotics,** New York, Oxford University Press, 1984.

Spiro, Melford, E.: "Cultural Relativism and the Future of Anthropology", **Cultural Anthropology**, Cilt: 1, No: 3, 1986, s. 259–286.

Spiro, Melford E.: "Cultural Determinism, Cultural Relativism, and the Comparative Study of Psychopathology", **Ethos,** Cilt: 29, No: 2, 2001, s. 218-234.

Suzuki, Ayumi: "A Nightmare of Capitalist Japan: Spirited Away", **Jump Cut: A Review of Contemporary Media,** No: 51, 2009.

Suzuki, Toshio (Yapımcı), Miyazaki, Hayao (Yönetmen). **Ruhların Kaçışı** (Film). Japonya: Stüdyo Ghibli, 2001.

Teeuwen, Mark. ve Bernhard Scheid: "Tracing Shinto in the History of Kami Worship - Editors' Introduction", **Japanese Journal of Religious Studies,** C. 29, No: 3-4, 2002, s.195-207.

Toshio, Kuroda: "Shinto in the History of Japanese Religion", Çev. James J. Dobbins ve Suzanne Gay, **Journal of Japanese Studies,** C. 7, No: 1, 1981, s. 1-21.

Triandis, Harry. C.: "The self and social behavior in differing cultural contexts", **Psychological Review**, C. 96, No: 3, 1989, s. 506-520.

Triandis, Harry, C. ve Eunkook M. Suh: "Cultural Influence on Personality", **Annual Review of Psychology,** C. 53, 2002, s. 133–160.

Tucker, John A.: "Anime and Historical Inversion in Miyazaki Hayao's *Princess Mononoke*", **Japan Studies Review**, C. 7, 2003, s. 65-102.

Wheelwright, Philip: "The Semantic Approach to Myth", **The Journal of American Folklore,** C. 68, No: 270, 1955, s. 473–481.

Zechenter, Elizabeth M.: "In the Name of Culture: Cultural Relativism and the Abuse of Individual", **Journal of Anthropological Research** C. 53, No: 3, 1997, s. 319-347.

sinematek.tv

ÖZGEÇMİŞ

Bahar Muratoğlu, 1981 senesinde İstanbul'da doğdu. Lisans eğitimini Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde tamamladıktan sonra, Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarını İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde gerçekleştirdi. Lisans eğitimi süresince Başkent Üniversitesi'nde Eleştirel – Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı'nda (ELYADAL) çalışmalar ve yaptı ve bu araştırma laboratuvarının resmi yayını olan PiVOLKA'nın yardımcı editörlüğünü üstlendi. Akademik çalışmaları süresince çeşitli gazete ve dergilerde, çeşitli alanlarda yazıları yayınlandı. Bahar Muratoğlu, bu çalışmaların yanı sıra, makale ve kitap çevirmenliği ile uğraşmaktadır.